

PRZYPOWIEŚCI SALOMONA

משלי

tłomaczył i podług najlepszych źródeł objaśnił

DR J. CYLKOW.

KRAKÓW
NAKŁADEM TŁOMACZA.
W Drukarni Józefa Fischera w Krakowie.
1905.

Uwagi wstępne.

Nazwa księgi i stanowisko jej w kanonie.

Zbiór przysłów, treść niniejszej księgi tworzących, nosi nazwę משלי שלמה przypowieści Salomona albo w skróceniu משלי Misle, Sept. Παροιμια Σολομῶνος, Vul. Proverbia albo Liber Proverbiorum. Tal. jerozolimski dzielił kanon na zakon prorocstwo נבואה i mądrość חכמה por. Krochmal Kerem Chemed 79, Raszi też do Baba Bathra 14^b nazywa ją łącznie z księgą Kohelet ספרי חכמה księgami mądrości. Stawiając sobie za cel krzewienie mądrości obiektywnej לדעת חכמה 1, 2. która wszystko co naturalne, moralne, humanitarne przedmiotem rozmyślań czyni, zachęcając ustawicznie do pielęgnowania „chochmy“ i szukania towarzystwa „mędrców“ w przeciwstawieniu do „bezmyślnych, głupców i szyderców“ zasługuje ona w zupełności na ten tytuł, który jej też i starożytni pisarze nieizraelscy nadali. W tekście hebrajskim Pisma świętego zajmuje ona drugie miejsce w rzędzie trzech pierwszych ksiąg Ketubim czyli tak nazwanych libri אמרת które w dawniejszej epoce księga Ruth poprzedzała. Tak jak księga Kohelet i Pieśń Salomona nie weszły i Przypowieści bez opozycji do składu Pism. świętych, por. Aboth de Rabi Nathan rozd. 1 a to najprzód z powodu napotykanym w niej wrzekomych sprzeczności, np. 25, 4 i 5. por. Sab. 30^b i następnie z powodu niezbyt skromnych wynurzeń, np. 7, 7. 10. 13. zwłaszcza czytającą młodzież uderzać mogących. W każdym razie przyznano Przypowieściom cechę świętości w bardzo odległej choć ściśle określić się nie dającej epoce.

następnie u Samsona, który dla gości swych weselnych krótkie, w zwięzłych słowach wyrażone zagadki układa i do rozwiązania podaje, Sęd. 14, 12—19. Pełnego jednak rozkwitu dostępuje dopiero ta poezja za czasów Salomona. Aby słynny dowcip tego monarchy wypróbować i podziwiać przybywa doń królowa Saby z głębi Arabii i po dłuższym pobycie przyznaje, że przewyższył wszystkie najśmielsze jej pod tym względem oczekiwania, 1 Król. 10. Upodobaniu Hebrajczyków do tej formy poezji zawdzięczamy zbiór sentencyj moralnych pod nazwą Przypowieści znanych. Celem ich jest, jakśmy nadmienili, budzenie zamiłowania do „chochmy“ czyli filozofii praktycznej, któraby myśl ludzką do badania stosunku swego do zjawisk życia, do słuchania „słów mędrców“ i trzeźwych, zdrowych ich poglądów, które jedynie trwały rękojmię prywatnej i publicznej pomyślności być mogą. Że się badanie mądrości wcześniej już i w wysokim stopniu w ludzie izraelskim rozwinęło stwierdzają liczne wzmianki w P. Ś. naprzykład słowa Jeremjasza 18, 18. który mędrca חכם obok kapłana כהן i proroka נביא wymienia.

Różne rodzaje przypowieści.

Trzy odróżniamy rodzaje przypowieści czyli przysłów. Pierwszym jest משל porównanie, arab. masal, parabola, παραμύθη. Oznacza ten wyraz pierwiastkowo w stosunku do rzeczy i ludzi przykład, wzór, typ, w zastosowaniu do rodzaju poezji każdą mowę w podnioslejszym tonie wypowiedzianą, zarówno mowę wieszczą czyli proroczą, por. Num. 23, 7—18, jak mowę związaną z tendencją pouczającą czyli pospolitą sentencją moralną. Wyprowadza się ją albo z upatrzonego w rzeczach wyższego podobieństwa albo też z wziętego z doświadczenia przykładu, z którym napomnienie i przestroga się łączy. Sentencja składa się zazwyczaj z dwóch równoległych zdań, które jedną i tę samą myśl już to w równoznacznych paralelach już w przeciwstawieniach czyli antytezach powtarzają. Najprostszą jej formę stanowi dwuwiersz, np. Dusza dobroczynna bywa rzeźwiona, a kto napawa, bywa i sam napojony, 11, 25. albo: syn mądry sprawia radość ojcu; ale syn głupi jest

Treść księgi.

W krótkich, oderwanych zdaniach maluje nam księga Przypowieści czyli Przysłów praktyczną, z żywego źródła doświadczeń płynącą mądrość ludu hebrajskiego. Jest to zbiór lekkich, dostępnych, w poetyczną formę ujętych porównań, aforyzmów, mów zagadkowych, stanowiących naturalny wykwit jego ducha, pierwszy owoc obserwacyjnego jego umysłu. Na tle codziennego życia i różnorodnych jego stosunków osnute, odzwierciedlają w sobie zarazem usposobienia i skłonności narodu, wogóle indywidualność jego, która przeważnie w trzeźwym kierunku się rozwinęła. Wypływają te przysłowia z jednego źródła i zbiegają się w jednym ostatecznym celu, którym jest wszczepianie religijnych, na ścisłym przestrzeganiu praw zakonu polegających zasad, aby one wyłącznie życiem prywatnym i publicznym kierowały, krzewiąc bojaźń Bożą, panowanie nad sobą, czystość serca, myśli i czynu, zamiłowanie do prawdy i sprawiedliwości, rozwagę i czczość w postępowaniu, skromność i prostotę w obyczajach, oszczędność i pracowitość, pokój i zgodę w stosunkach z ludźmi, słowem to wszystko co wartość i godność człowieka podnosi, uszlachetnia i uzacnia. W duchu tych zasad należy podrastające pokolenia kształcić; wedle nich stosunki towarzyskie i społeczne unormować, wedle nich też mają i książęta sprawować rządy swoje — w tem bowiem streszcza się cała istota prawdziwej mądrości i prawdziwego szczęścia.

Poezja dydaktyczna w postaci przysłów pojawiła się u Hebrajczyków jak u wszystkich innych ludów w pierwszych okresach umysłowego ich rozwoju, gdy kultura ich po nad poziom powszednich pojęć i poglądów jeszcze się nie była podniosła. Już Num. 21, 27. wspomina o posługujących się przypowieściami wieszczach, a Dawid w przemowie swej do Saula 1 Sam. 24, 14, cytuje przysłowie, które do starożytnych zalicza משל הקרמי Pierwsze wyraźne ślady tej poezji napotykamy u Jothama, młodszego syna Gideona, który w szeregu wdzięcznych porównań mieszkańcom Sychemu smutne skutki ich postępowania przedstawia, Sędz. 9, 7—20.

I ten, który pieśni przyśpiewuje sercu znękanemu, 25, 20.
W czterowierszu zachodzi ten sam stosunek między dwuwierszami jaki zachodzi w zwyczajnej senteneyi między pojedynczymi wierszami, np.:

Mądrością bywa dom zbudowany,
a roztropnością utwierdzony;
Rozwagą też napełniają się komory,
wszelakiem mieniem kosztownem i przyjemnem, 24, 3.

W pięciowierszu wyrażają zazwyczaj ostatnie trzy wiersze zasadnicze myśli dwóch pierwszych, np.:

Nie pysznij się wobec króla,
A na miejscu wielkich nie stawaj;
Lepiej bowiem, aby ci powiedziano: posuń się wyżej!
Niż aby cię poniżono przed dostojnikami,
Przeto, że podniosły się oczy twoje, 25, 6.

W sześciowierszu są dwa pierwsze niejako prologiem do czterech następnych, np.:

Skiernij serce twoje ku napomnieniu,
A uszy twoje ku słowom rozumnym;
Nie szczędź chłopcu napomnienia;
Jeżeli wyćwiczysz go różgą — nie umrze.
Ty wprowadź różgą go ćwiszysz,
Ale duszę jego z przepaści wybawiasz, 23, 12—14.

Przykładem siedmiowiersza, jest jedyny następujący:

Nie spożywaj chleba nieżyczliwca,
Ani pożądaj łakoci jego,
Gdyż jakoby obliczał w duszy — już taki on:
Jedz i pij! powiada tobie,
Ale serce jego nie jest z tobą.
Kęs, któryś spożył, chciałbyś znowu wypluć,
A straciłeś daremnie uprzejme twe słowa, 23, 6—8.

Do rzędu ośmiowierszy, tak nazwanych liczbowych, należy np. następujący:

Sześciu rzeczy nienawidzi Wiekuisty,
A siedm jest ohydą duszy Jego:
Oczy wyniosłe, język kłamliwy,
I ręce wylewające krew niewinną;

zgrzyzotą matki, 10, 1. Drugim rodzajem przypowieści jest *חילוק* przenośnia, oratio obliqua, non aperta, Sept. *σφοδραὶς λόγος* czyli wiązana mowa obrazowa, która w kilku silnych słowach obraz kreśli i następnie innym obrazem go objaśnia, np.: woda zimna dla spragnionej duszy, a wieść pomyslna z ziemi dalekiej, 25, 25. albo: koleczyk złoty w ryju świni — kobieta piękna pozbawiona rozsądku, 11, 22. Trzecim nareszcie rodzajem jest *חידה* mowa zagadkowa, głęboka, aenigma, wyrażająca jakikolwiek fakt albo prawdę w sposób ciemny, tajemniczy, której znaczenie dopiero odgadnięciem być musi. Tu znaczy forma więcej niż treść, np. dwie niewiasty, dawaj, dawaj! trzy nie mogą być nasycone, cztery nie powiedzą nigdy: dosyć! 30, 16. Zagadkami w wyższym stylu są porównania, któremi się szczególnie Ezechiel często posługuje np. Orzeł wielki o potężnych skrzydłach, długich lotach, pełnem opierzeniu, który pstre ma barwy przyleciał na Liban i zabrał puszystą iglicę cedru, Ez. 17, 2. W zbiorze przysłów zajmują jednak prócz wymienionych rodzajów i innego gatunku mowy dość poważne miejsce. Należą do nich przemówienia ojców do synów 1, 8—19; 2, 1—22. 23, 15—18. itd. przemowa nauczyciela do ucznia, 22, 17—21. opisy różnych charakterów, np. leniwca, 6, 6—11. podstępnego, 6, 12—15. opoja, 23, 29—35. itd. napomnienia mądrości, 1, 20—33; 8, 1—36; 9, 1—12. opis nierządniczy, 7, 1—27; 9, 13—18. zachęta do pilności 24, 30—34 i tym podobne tematy, które znamiennych cech przypowieści nie posiadając, inne formy stylu przyjąć musiały. Tworzą one też nieco obszerniejsze okresy, które z kilku połączonych ze sobą wierszy się składają.

Budowa przypowieści.

Najprostszą budowę przypowieści tworzy, jakśmy nadmienili, dwuwiersz, który się o jeden powiększa, gdy opisany przedmiot sam dwa wiersze zajmuje, np.:

Zrzucający szaty w dniu chłodnym,
Rozlewający ocet na żug,

Salomon cytował, ale nie są one utworem jego oryginalnym. Grupa piąta rozdz. 25—29. z napisem „i te są słowa Salomona, które zestawili mężowie Hiskjasza, króla judzkiego“ obejmuje drugi obszerniejszy zbiór przypowieści i zawiera pojedyncze duplikaty z działu pierwszego w identycznej lub nieco zmienionej formie. Wyróżnia się ta kolekcja jędrną treścią, barwnym językiem i oryginalnymi myślami, charakter religijny występuje tu mniej wydatnie, a główny nacisk położony na potrzebę zaskarżenia sobie mądrości czysto praktycznej. Słowa: „które zestawili“ czyli z innych istniejących fragmentów do jednego zbioru spisali, wskazują, że ci żyjący na dworze Hiskjasza mężowie za niewątpliwą utwór Salomona je uważali. Talmud i komentatorowie żydowscy wyprawdzają z wyrazu „i te“ wniosek, że i poprzednie przypowieści przez tych mężów zebrane i zredagowane zostały, czemu nowsi egzegeci zaprzeczają z tego względu, że w takim razie wyrazy *אשר העתיק* już na samym wstępie księgi 1, 1. by były umieszczone. Grupa szósta, rozdział 30. zawiera „słowa Agura, syna Jaki“ w rodzaju mów zagadkowych i przypowieści liczbowych, w całej księdze jeszcze tylko 6, 6—19. napotkanych. Grupa siódma 31, 1—9. obejmuje słowa wystosowane do Lemuela, króla Massy, przez matkę jego doń wyrzeczone, w których go przed kobietami i winem ostrzega i do sprawiedliwych rządów zachęca. Ostatnią, ósmą grupę tworzy nareszcie końcowy ustęp księgi 31, 10—31. Jest to piękna, w alfabetycznym porządku ułożona pieśń pochwalna na cześć dzielnej, pracowitej i bogobojnej niewiasty izraelskiej.

Autor i czas nastania księgi.

Tradycja powołując się na naczelne napisy 1, 1; 10, 1; 25, 1. uważa księgę Przypowieści za dzieło Salomona. Należy to przynajmniej tak rozumieć, że jeżeli nie są wszystkie własnym utworem jego ducha, to był on jednak pierwszym, który obiegający w ustach ludu surowy materiał zebrał, opracował i w istniejącej obecnie poetycznej postaci potomości przekazał. Za tradycją tą przemawia najprzód podanie historyczne 1 Król. 5, 12. niemniej wzmianka *ואין חוקר*

Sercą knujące zamysły zgubne,
Nogi ręce by zdążyć do złego,
Kto kłamstwa wygłasza jako świadek fałszywy,
I kto między braćmi swary rozsiewa, 6, 16—19.

Podział księgi.

Wedle nowszych egzegetów rozpada się księga Przypowieści na trzy główne a właściwiej na ośm mniejszych grup. Grupę pierwszą z ogólnem przewodniem godłem „pierwiałkiem mądrości jest bojaźń Boża“ tworzą rozdziały od 1, 7 do 9, 18. Jako zbiór mów przygotowawczych, stawiających osiągnięcie praktycznej mądrości za jedyny godny cel dążeń i usiłowań ludzkich, stanowią one niejako wstęp do dalszych nauk i napomnień w księdze zawartych. W rozdz. 8. i 9. występują nawet mądrość i głupota w postaciach uosobionych, z których każda jako istota alegoryczna do czytelnika przemawia i ku sobie pociąga. Wszystkie wymienione rozdziały pochodzą widocznie z jednej ręki, autor bowiem powtarza się w nich często, por. 1, 8 = 6, 20; 2, 1 = 7, 1; 9, 4 = 9, 16. i przejęty jest jedną przewodnią myślą w przestroгах swoich. Drugą grupę przypowieści tworzą rozdziały 10, 1—22, 16. prawie jednomyślnie za utwór Salomona uznane. Dział ten, w którym Sept. napis „Przypowieści Salomona“ opuszczają, obejmuje 375 wierszy masoretycznych, przeważnie z siedmiu, czasami ośmiu, a rzadko tylko z dziewięciu do jedenastu wyrazów się składających. Każdy wiersz, głównie z dwóch współrzędnych przeciwstawień uformowany, wyraża myśl oddzielną i skończoną, w sobie zamkniętą. Najróżnorodniejsze sentencje umieszczone tu są razem obok siebie, tak, że nigdzie żaden związek lub plan widoczny się nie objawia, któryby zestawieniem i uporządkowaniem ich kierował. Grupa trzecia 22, 17—24, 22. z oddzielnem godłem „skłoń ucho a posłuchaj słów mędrców“ występuje jako suplement do działu drugiego. Forma mowy przybiera tu znowu ton napominający, a wyrażenie „synu mój“ powtarza się częściej. Grupa czwarta najkrótsza 24, 23—34. wyróżnia się odrębnym napisem „i te są słowa mędrców“ i zdaje się być dopełnieniem do grupy poprzedniej. Jako słowa mędrców mógł je

budowy wierszy, w pojedynczych składowych częściach księgi spostrzegać się dające, dochodzą w analizie swej krytycznej do różnych rezultatów w określaniu epoki w jakiej powstać mogła. Ewald np. sądząc po gładkiej, zaokrąglonej, dwuwierszowej formie sentencji w 10, 1.—16, 22. zawartych, uważa je za zbiór najstarszy i zarazem za utwór przeważnie Salomona, dalsze zaś przypowieści, w których paralelizm dwuwiersza rzadziej występuje za produkt późniejszej epoki. Delitzsch, nie upatrując w samej formie wiersza miarodajnej i decydującej normy uważa za normę taką raczej duplikaty, z których się pokazuje, że wiersz pierwiej umieszczony jest starszym od umieszczonego później, ten ostatni bowiem jest zawsze prawie bardziej rozwiniętym i dłuższym od pierwszego, por. np. 18, 11. z 10, 15; 20, 10. 23. z 11, 1; 20, 19. z 11, 13. i td. Otóż na tej głównie podstawie się opierając, sądzi on o powstaniu różnych grup przypowieści w księdze, przypisując je rozmaitym starszym i młodszym autorom. Zbiór starszy, stanowiący księgę dla młodzieży, rozpoczyna się wedle niego od słów „syn mądry jest pociechą ojca“ do którego rozdziału 1, 7—9 wstęp stanowią — zbiór drugi jest księgą ludową do czasów Hiskjasza zastosowaną i poczyna się od słów „chwałą Boga jest rzecz zataić, ale chwałą króla rzecz zbadać“ 25, 2. Zasadniczy cel dwóch tych zbiorów był nicią przewodnią dla następnych zbieraczy, którą w układaniu nowych suplementów się kierowali. W rezultacie są zdaniem jego dwa środkowe zbiory 10, 16—22; 25—29. z napisem *משלי שלמה* przeważnie Salomona, wstęp zaś czyli pierwsze dziewięć rozdziałów a również „słowa mędrców“ 22, 17—24. i rozdz. 30. do końca księgi utworami innych izraelskich i nieizraelskich autorów. Wildeboer znowu, w Biblii wydanej przez Karola Martiego, biorąc za podstawę swych badań napis „słowa mędrców“, którzy w późnej dopiero epoce oddzielny stan utworzyli dochodzi do wniosku, że cała księga produktem jest epoki greckiej, ostatnie zaś działy jej epoki perskiej, w dowód czego przytacza liczne zwłaszcza leksyko-graficzne szczegóły. Wszystkie te wnioski i wywody są jednak z natury rzeczy zbyt zawile i wątpliwe.

תכן משלים הרבה Koh. 12, 8. stwierdzające sławę tego króla jako twórcy licznych parabol i sentencji. Następnie jednolitość treści i stylu w pierwszych dziewięciu rozdziałach wyraźna, w których się jednakowe pojęcia i obrazy stale powtarzają, np. 3, 3; 5, 21; 7, 3. Nareszcie warunki zewnętrzne i wewnętrzne czasy Salomona wyróżniające. Była to mianowicie epoka pokoju, dobrobytu i wyższej umysłowej kultury przez nawiązane z obcymi ludami stosunki rozwiniętej, która powstaniu podobnego utworu bardziej niż jakąkolwiek inną sprzyjała. Słowa też napisu „i te są przypowieści Salomona, zestawione przez mężów Hiskjasza“ wskazują, że to grono uczonych gotowy już zbiór sentencji zastało, który przez dołączane ich staraniem dalsze suplementy stopniowo się powiększał, tak, że nawet i orzeczenia Agura i Lemuela rozdz. 30. i 31. z redakcyi ich wyjść mogły. W każdym razie nie widzieli starożytni żadnych szczególnych motywów dla którychby całe księgi Przypowieści do starej epoki przedhiskjaszowej odnieść nie było można, por. Baba Bathra 15^a *חוקיה וסיעתו כתבו ישעיה. משלי. שיר השירים וקהלת*. Inaczej jednak zapatruje się na ten przedmiot historyczna krytyka nowożytna. Nie wchodząc w bliższy rozbiór obszernych wywodów materalnych i formalnych, wyprowadzonych przez nowszych egzegetów, coby szczupłe ramy niniejszej pracy przekroczyło, zaznaczamy tylko główne rezultaty, do których na drodze badań swoich doszli. Powołując się właśnie 1) na powtórzone dwukrotnie napisy, mianujące Salomona autorem Przypowieści, które to napisy po pierwszym ogólnym, na wstępie księgi umieszczonym, są zbyteczne — 2) na tytuł *נא אלה לחכמים* „i te są słowa mędrców“ 24, 23. który autorstwo Salomona wyklucza 3) na duplikaty niektórych zdań zupełnie albo częściowo identycznych, por. np. 10, 1. z 15, 20; 14, 20 z 19, 4; 16, 2 z 21, 2. i td. którychby jeden i ten sam autor nie powtórzył, 4) na podane wyraźnie imiona autorów innych w rozdz. 30 i 31. mianowicie Agura i Lemuela, których wbrew tradycyi za symboliczne imiona Salomona nie uważają, a których styl nadto arameizmami zabarwiony, na późniejszych pisarzy wskazuje, 5) na różnorodność treści i wewnętrznej

Spr. Sal. theologisch-homiletisch bearbeitet, Lipsk 1867. H. F. Mühlman, de Proverbiorum quae dicuntur Aguri et Lemuelis origine atque autoritate, Lipsk 1869. Ad. Kamphausen w Biblii Bunsena, Lipsk 1868. Fr. Keil u. Fr. Delitzsch, das salomonische Spruchbuch, Lipsk 1873. Strack w komentarzu Strack Zöcklera 1888. Na język polski przelozył księgę tę oprócz starych tłumaczów I. Kramsztyk 1878.

Przekład aleksandryjski.

Przekład aleksandryjskiej księgi przedstawia najwyższy interes dla historii tekstu masoretycznego, od którego w wielu punktach odstępuje. Począwszy od rozdz. 24, 23. są niektóre ustępy przedstawione i na innem miejscu umieszczone. Licznych pojedynczych wierszy brak zupełnie. Tak opuszczone są 1, 16; 15, 31; 16, 1. 3; 18, 23. 24; 19, 1. 2; 20, 14—19; 21, 5. również napis 10, 1. Natomiast wykazuje tekst aleksandryjski i stosujący się doń w znacznej mierze przekład syryjski i Vulgaty liczne dodatki oryginalowi hebrajskiemu nieznane, mianowicie 1, 7. 18; 3, 15. 16; 4, 27; 6, 8. 11; 7, 1; 8, 20; 9, 10. 12, 18; 11, 16; 12, 11. 13; 13, 9. 13. 15; 15, 1. 18; 16, 2. 5. 17; 17, 5. 6; 18, 22; 19, 7; 22, 14; 24, 23; 25, 10. 20; 26, 5; 27, 20, 21; 28, 17. Z powodu braku wewnętrznego związku między pojedynczemi sentencjami, trudno oznaczyć czy dodatki te, rozmaita zresztą wartość przedstawiające, są pochodzenia pierwotnego czy też późniejszego. Opracował i wyjaśnił obszernie ten przedmiot P. de Lagarde, Lipsk 1836.

Literatura.

Oprócz znanych starych komentatorów żydowskich Raszi, Abenezry, Levi ben Gerszona itd. objaśnili w najnowszych czasach księgę tę Cahen, Dukes, Loewenstein, Malbim, Szeniak i inni. Do najwybitniejszych egzegetów nieżydowskich należą: A. Schultens Provv. Sal. Lugdun 1748. I. G. Dahler, Denk u. Sittensprüche Sal. Str. 1810. W. C. Umbreit, phil. crit. Comm. über die Sprüche Sal. Heidelberg 1826. P. W. Gramberg, die Sprüche Sal. system. geordnet 1828. F. C. Rosenmüller Scholia in V. T. pars IX. Leipzig 1829. H. Ewald, die Dichter des A. B. Göttingen 1867. Bertheau, die Sprüche Sal. erklärt, Leipzig 1847. Nowack, kurzgef. exeg. Handb. 1883. Stier, der Weise ein König. Cap. 25—29. Barmen 1849. I. G. Vaihinger. Spr. Stuttgart 1857. E. Elster, Kom. über die sal. Sprüche, Göttingen 1858. F. Hitzig, die Spr. Sal. übersetzt u. ausgelegt, Zürich 1858. O. Zöckler, die

PRZYPOWIEŚCI SALOMONA.

משלי.

ROZDZIAŁ I.

1. Przypowieści Salomona, syna Dawida, króla izraelskiego.
2. Aby poznawano mądrość i obyczajność, aby pojmano słowa rozumne.
3. Aby przyswajano sobie przestrożę, która rozum wpaja, sprawiedliwość i prawo i słusność.
4. Aby nadać niedoświadczonym roztropność, młodzieńcowi poznanie i rozwagę.
5. Posłucha mądry, a pomnoży s w a wiedzę, a rozsądny prawidłó pozyska.
6. Aby zrozumiano przypowieść i przenosię, orzeczenia mędrców i głębokie ich mowy.
7. Bojaźń Boża jest pierwiastkiem wiedzy; mądrością i napomnieniem pogardzają głupcy.
8. Posłuchaj, synu mój, napomnienia ojca twego, a nie zaniechaj nauki matki twojej!
9. Bo wieńcem one uroczym dla głowy twojej, a łańcuchem zdobnym na szyi twojej.
10. Synu mój, jeśli by cię grzesznicy kusili, nie daj się uwieść.

6. O rozmaitych rodzajach przypowieści חירח מליצת, por. uwagi wstępne. Dotąd tytuł księgi.

7. Przewodnia myśl wstępnej części księgi, rozdz. 1—9. i dlatego ku końcowi raz jeszcze powtórzona, por. 9, 10. por. też Ij. 28, 28. Ps. 111, 10. Mądrość określa zarówno początek jak pierwiastek rzeczy. Komu na bojaźni Bożej zbywa, nie posiada pierwszej, zasadniczej cechy mądrości, która w religijnym, wogóle surowym i poważnym kierunku życia się objawia — מיל wł. człowiek tępego umysłu od מיל być tęgim, zatłuszczoneym.

8. Mądrość przemawia do podrastającego pokolenia w tonie troskliwego ojca, który dziecię swe napomina i przed złem ostrzega. Pierwszą zasadą jaką młodzieży wpaja jest posłuszeństwo dla surowej nieraz nauki ojca i łagodnej wskazówki matki, są to bowiem najwierniejsi i najszczersi jej przewodnicy i przyjaciele, por. 6, 20.

9. Otoczy go to w przyszłości taką samą czcią jak gdyby wieńce i klejnoty go zdobyły.

10. Przestroga, aby się młodzieniec wogóle z występnyimi nie zada-

משלי.

א.

1 מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: לְדַעַת הַכְּמָה
2 וּמוֹסֵר לְהַבִּין אִמְרֵי בִינָה: לְמַחַת מוֹסֵר הַשֶּׁבֶל אֶצְק
3 וְיִשְׁפֹט וּמְשָׁרִים: לְתַת לַפְתָּאִים עֲרֻמָּה לְנֹעַר דַּעַת
4 וּמְזֻמָּה: יִשְׁמַע חֲכָם וְיִוֹסֵף לָקַח וְיִבְנוּ תַחְבֻּלוֹת. יִקְנֶה:
5 קְדֻבִּין מִשְׁלַל וּמְדַיָּצָה דְּבַרֵי חֲכָמִים וְהִוִּילָתָם: יִרְאֵת יְהוָה
6 רֵאשִׁית דַּעַת הַכְּמָה וּמוֹסֵר אֲוִילִים בָּוּ: שְׁמַע בְּנֵי
7 מוֹסֵר אֲבִיךָ וְאַדְרִי־אֶפְשׁ תּוֹרַת אִמְךָ: כִּי לְבַיִת חֵן הֵם
8 לְרֵאשִׁיט וְעֵנְקִים לְנֶרְדְּרֵיךָ: בְּנֵי אִם־יִפְתוּךָ חֲטָאִים אֶל־

1. v. מ' רבתי 4. v. בנ"א מ' נחה

Rozdział 1. 1. Napis wstępny 1, 1—6 odnosi się do całej księgi w postaci w jakiej się nam obecnie przedstawia, przedewszystkiem zaś do pierwszych dziewięciu rozdziałów, których zasadniczym tonem jest zachęta do umiłowania mądrości czyli nauki humanitarnej w praktycznym jej zastosowaniu. O znaczeniu wyrazu משל por. uwagi wstępne. Słowa do wiersza szóstego włącznie tworzą obszerny tytuł księgi.

2. Mądrość czyli zdolność wybierania najwłaściwszych środków, do osiągnięcia danych celów wiodących, w znaczeniu etycznym poznanie dróg, które do ubłogosławienia i szczęścia prowadzą — מוסר karność moralna od słowa יס karcić, pokr. z מוסר wiązać się pewnymi zasadami zwłaszcza religijnymi a wskutek tego panować nad swoją wolą, tłumić pożądania i namiętności — מורי בינה takie słowa czyli mowy, które zdolność wyróżniania prawdy od fałszu rozwijają.

3. sprawiedliwość, cnota, odróżnić od צרק stanowiącej jej wykonanie i urzeczywistnienie w życiu — משפט prawo o ile w słusznym i godziwym postępowaniu się wyraża — משרים prostota, w znaczeniu uczciwość, rzetelność, słusność.

4. por. w. 23. ערמה tu nie w złem znaczeniu: chytryść, lecz roztropność, synonim do מומה rozważa, wł. zdolność powzięcia właściwego postanowienia w chwili stanowiącej.

5. Zdanie niejako nawiasowo wtrącone: nawet mądry może słowa te z pożytkiem wysłuchać — לקח wł. lekcja czyli to, co się od nauczyciela przyjmuje — תחבלה — sternik, prawidłowy sposób kierowania się w życiu.

11. Jeśli powiedzą: Pójdź z nami! Czyhajmy na krew, czatujmy na niewinnego bez przyczyny.

12. Pochłómy ich niby otchłań żywcem, ostatecznie, niby zstępujących w grób.

13. Wszelakie mienie cenne zdobędziem, napelnim domy nasze łupem.

14. Równy będziesz miał udział między nami, jeden będzie trzos dla nas wszystkich.

15. Synu mój, nie udawaj się w drogę z nimi, powstrzymuj nogę twą od ścieżki ich!

16. Bo nogi ich ku złemu zdążają, a spieszą się, by rozlewać krew.

17. Bo daremnie zastawiane są sidła w oczach wszystkiego co skrzydlate.

18. Ci zaś czyhają na krew swą własną, czatują na własne swe życie.

19. Tak to powodzi się wszystkim, którzy nieprawego zysku są żądni, zabiera on własne ich życie.

20. Głośno woła mądrość na ulicy, po rynkach podnosi głos swój.

21. Po rogach zgiełkliwych nawołuje, przy wrotach bram, wszędzie w mieście wygłasza mowy swoje.

22. Dopókiż, bezmyślni, będziecie miłowali bezmyślność, dopókiż upodobają sobie szyderycy w szyderstwie, a nienawidzieć będą nierozsądni poznania?

23. Nawróćcie się na napomnienie moje. Oto rozleję przed wami ducha mojego, zapoznam was ze słowami mojemu.

mądrość w formie הוללות woła ona głośno nie jak wzmiankowani kusielecie cicho i tajemniczym szepcem — trzecia osoba sing. fem. od רתן odpowiednio do równoległego por. też 8, 3. חוץ oznacza każdą przestrzeń po za obrębem murów domu — רחבות otwarte place w miastach, zwłaszcza w pobliżu bram, por. Jer. 5, 1; 9, 20. Nah. 2, 5.

21. Ulice zgiełkliwe albo też rogi ulic, gdzie się ruch najwięcej skupia, por. עיר המיתה Jez. 22, 2.

22. prostoduszny, niedoświadczony, dla wszelkich zarówno dobrych jak złych wpływów dostępny לץ wolnomysłny, liberał, cynik, który z wszystkiego co pod zmysły nie podpada szydzi — כסיל umysłowo tępy, bezmyślny — תאחבו zam. תאחבו.

23. Gdyby zamiast odemnie się odwracać do mnie się nawrócili.

11 תבא: אם יאמרו לך אהנו נא רבה לךם נצפנה לנקי
12 תנחם: נבלעים בשאור חיים ותמימים פנורדי בור: כל-
13 חוץ יקר נמצא נמלא בתינו שלל: גורדך תפיל בתוכנו
14 כים אחר יהיה לכלנו: בני אל תדך בדרך אתם מנע
15 רגלך מנתבתם: פי רגליהם לרע ירוצו וימחרו לשפך-
16 דם: כייחנם מורה הרשת בעיני כל בעד פנת: והם
17 קדמם יארכו יצפנו קנפשתם: בן ארחות קד-בצע
18 בצע את נפש בעליו יקח: חכמות בחוץ פלנה פרחבות
19 תתן קוקה: בראש המיות תקרא בפתחי שערים בעיר
20 אמרה תאמר: ערמתי! פתים תאחבו פתי וקלים
21 רצון חמדו להם וכסילים ישארו דעת: תשבו בתוכתי

v. 17. בני' א' מלא

wał, aby pokus i poszeptów ich nie słuchał, bo to pierwszy krok do najpotworniejszych zbrodni i ku zagubie wiodący אל תבא אל ול. nie chciej.

11. Jeśli powie ci banda opryszków, pragnących rabunkiem i mordem się zbożać. Zam. לרם, czyta Dyserinck. לרם. Nauczyciel przedstawia uczniowi swojemu zaraz od początku straszny koniec do którego poduszczczenia złych ostatecznie prowadzą.

12. Pochłómy ich w mgnieniu oka jak otwierająca się nagle przepaść, por. Num. 16, 30. Ps. 55, 16. Jez. 5, 14. חיים nie w znaczeniu etycznym lecz fizycznym całkowicie — Raszi בריאים zdrowych por. Ex. 12, 5. Lev. 1, 3. Ij. 21, 23.

14. Wszystkie zagrabione przez pojedynczych towarzyszy pieniądze i kosztowności należec będą do spółki, która je drogą losowania rozdzieli tak, że korzystać z nich będą mogli nawet ci, którzy osobistego udziału w wyprawie nie wezmą.

15. Jest to droga niebezpieczna, a prowadzi niechybnie do nieszczęścia.

16. Por. Jez. 59, 7. Wiersz ten opuszczony w Sept.

17. Jakkolwiek ptak zastawioną sieć widzi, to jednak wlatuje w nią chęcią żeru skuszony, i otóż tak bywa i z człowiekiem, który żądzą korzyści omamiony, w największe niebezpieczeństwo się rzuca. part. pual. od ורר roztrząsac, gdy się bowiem złożoną, wiotką sieć rozpościera, potrząsa się nią.

18. W mniemaniu swoim czatują na krew innych, w rzeczywistości dzieje się jednak inaczej, kopią bowiem grób sami sobie.

19. Por. Ij. 8, 13. בצע wł. skrawek, udział, niejako oderwany łup.

20. absolutna, wszystkie gałęzie wiedzy ogarniająca, uosobiona

24. Ponieważ wołałam, a wyście się wzbraniali, wyciągałam rękę moją a nikt nie zważał.

25. A odrzucaliście wszelką radę moją, a nie baczyli na przestrogę moją.

26. Przeto pośmieję się i ja przy nieszczęściu waszem, uragać będę, gdy przypadnie trwoga na was.

27. Gdy przypadnie jako burza trwoga na was, a nieszczęście wasze jako wichur nadciągnie, gdy przyjdzie na was nędza i utrapienie.

28. Wtedy wzywać mnie będą, ale nie odpowiem; szukać mnie będą, ale nie znajdą.

29. Przeto, że w nienawiści mieli poznanie, a nie upodobałi sobie bojaźni Wiekuistego,

30. Nie chcieli wiedzieć o radzie mojej, gardzili każdym napomnieniem mojem,

31. Pożywać im tedy z owoców postępowania swojego, a nasycić się własnymi knowaniami swojemi.

32. Albowiem bezmyślnych zabija własny ich upór, a spokój błaznów ich gubi.

33. Ale kto mnie słucha zamieszka bezpiecznie i wolny od trwogi przed złem.

ROZDZIAŁ II.

1. Synu mój, jeśli przyjmiesz mowy moje, a przykazania moje zachowasz u siebie,

2. Abyś uważnie podał mądrości twe ucho, a naklonił ku rozsądkowi serce twoje,

3. Tak, jeśli przywołasz do siebie przezorność, a wystosujesz do rozsądku głos twój,

4. Jeśli ją szukać będziesz niby srebra, a poszukiwać niby skarbów ukrytych,

5. Zrozumiesz wtedy bojaźń Wiekuistego, a poznanie Boże zdobędziesz.

moje", a znaczy „przyjmować“ mniej niż „zachować“ — tak samo w następnym wierszu: podać ucho i naklonić serce i td.

3. Przywołasz jako towarzyszkę i przyjaciółkę. Targ. czyta on jezeli ją przywołasz jako matkę.

5. Owocem mądrości jest bojaźń Boża, która od wszelkiego zła ochrania.

הַגָּה אֲפִישָׁה לְכֶם רוּחִי אֹדִיעָה דְבָרֵי אֲתָתְכֶם: יען

קָרָאתִי וְהִמְאָנִי נְטִיתִי יָדַי וְאִין מִקְשִׁיבִי: וְהִפְרַעוּ בְדַעְצָתִי

וְתוֹכַחְתִּי לֹא אָבִיתֶם: גַּם־אֲנִי בְּאִדְכֶם אֲשַׁחַק אֲדַעַג

בְּכַב אֲפַחְדְּכֶם: בָּבֹא כְשֵׁאוֹהוּ אֲפַחְדְּכֶם וְאִדְכֶם בְּסוּפָה

וְאֵתָה בְּכַב עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה: אֲנִי־קָרָאתִי וְלֹא אָעֲנֶה

יִשְׁחַרְגֵנִי וְלֹא יִמְצָאֵנִי: תַּחַת כִּי־שָׁנְאוּ דַעַת וִירְאֵת יְהוָה

לֹא בָקְרוּ: לֹא־אָבוּ לַעֲצָתִי נָאֲצוּ כָל־תּוֹכַחְתִּי: וַיֵּאָכְלוּ

מִפְרֵי דָרְבָּם וּמִמְעַצְתֵיהֶם יִשְׁקָעוּ: כִּי מִשׁוֹבֵת פְּתִיחַ

תִּתְרַגְּם וְשִׁלְתָּ כַּסִּיִּים תִּאֲבָדֶם: וְשִׁמְשׁ לִי יִשְׁכַּן בְּטַח

וְיִשְׁאֲנֵן מִפְּחַד רָעָה:

ב.

בְּנֵי אִם־תִּקַּח אֲמָרֵי וּמַעֲוֹתַי תִּצְפֵּן אֲתָד: לְרִקְשֵׁיב

לְרִחְמָהּ אֲנִי־דַ תִּפְּרָה לְבָד לְתַבּוּנָה: כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא

לְתַבּוּנָה תִתֵּן קוֹלְךָ: אִם־תִּבְקֶשְׁנָה בְכֶסֶף וּבִמְטָמְאִים

תִּחְפְּשֶׁנָּה: אִו תִּבִּין יִרְאֵת יְהוָה וְרַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא:

v. 27. כשוואה קרי

24. Ponieważ wołanie mądrości daremnie przebrzmiewa przybiera mowa jej ton groźby.

25. פושעząc niby na wiatr, odrzucać, synonim do נטש 1, 8.

26. Mądrość nie zna mściwości, ale brak posłuszeństwa dla jej nauk i napomnień sprowadzi takie położenie, że i napomnienia te jako sędzienne, nie ocala, a zdawać się będzie, że się mądrość z nieszczęścia niepoprawnych śmieje.

28. יקרמני starożytne formy.

31. Każde zło nosi owoc swój w sobie. Kto na rady mądrości nie zważa, zdąży nieuchronnie do zaguby.

33. רעה nie przymiotnik zam. רע רע lecz drugi przypadek.

Rozdział 2. Zachęta do wytrwałego trzymania się dróg mądrości, która do bojaźni Bożej, do cnoty, do poskramiania żądz, do ościchego szczęścia na ziemi prowadzi. Są to błogosławione jej owoce, których niezbożni nie znają. Przemawia tu nauczyciel do ucznia.

2. W pierwszych czterech wierszach ujawnia się dość wyraźne stopniowanie pojęć, tak określają „mowy moje“ mniej niż „przykazania

6. Albowiem Wiekuisty tylko używa mądrości, z Jego ust pochodzą poznanie i roztropność.

7. Przechowuje dla prawych pomyślność, tarczą On dla postępujących w uczciwości,

8. Tak, że ochrania ścieżki prawa, a drogi pobożnych swych strzeże.

9. Wtedy wyrozumiesz sprawiedliwość i prawo i słuszność, każdą kolej dobrego.

10. Albowiem mądrość wniknie w twe serce, a poznanie przyjemne będzie duszy twojej.

11. Przezorność cię ochroni, roztropność strzedz cię będzie.

12. Aby cię ocalić od drogi złego, od człowieka prawiącego przewrotność.

13. Którzy opuszczają ścieżki prostoty, by postępować drogami ciemności.

14. Którzy radzi są zło czynić, cieszą się przewrotnościami niecnego.

15. Których ścieżki skrzywione, a chytrzy są na manowcach swoich.

16. Aby cię ocaliła również od kobiety cudzej, od obcej, która łagodnie przemawia.

17. Która opuściła druha młodości swojej, a przymierza Boga swego zapomniała.

18. Albowiem nachyla się ku śmierci wraz z domem swoim, a do cieni wiodą manowce jej.

19. Żaden z tych, którzy do niej wchodzą nie wraca, a nie dosięgają już ścieżek życia.

20. Abyś postępował drogą dobrych, a ścieżek cnotliwych przestrzegaj.

21. Albowiem prawi tylko zamieszkają na ziemi, a uczciwi pozostaną na niej.

17. Opuszczając przyjaciela, z którym pod wezwaniem Boga jako świadka, uroczysty akt związku małżeńskiego zawarła, por. Mal. 2, 14. 15.

18. Ponieważ בית jest mas, odnosi się שרה do kobiety, nachyla się ku śmierci wraz z wszystkim co do niej należy. Do państwa cieni.

19. Nie wraca do spokojnego i szczęśliwego życia, lecz ginie razem z nią — באים אליה tyle co באיה —

20. Wskazuje się do zamiarów i celów mądrości, por. w. 12. 16.

21. Por. 10, 30. Ps. 37, 9.

6 כִּי־יִהְיֶה יִתֵּן חֲכָמָה מִפִּי דַעַת וּתְבוּנָה; וְצַפֵּן לַיִּשְׂרָאֵל
7
8 תּוֹשִׁיָּה מִזֶּן לְדַקְדְּקֵי תֵם: לְנֹצֵר אַרְחֹת מִשְׁפָּט וּדְרֹךְ
9 חֶסֶד־וְיִשְׁמֵר: אִם תִּבְּרַן צְדָק וּמִשְׁפָּט וּמִיִּשְׂרָאֵל כָּל־
10 מַעֲלֵל־טוֹב: כִּי־תִבְּרֹא חֲכָמָה בְּלִבְךָ וְלִעֵת לִנְפֹשׁוֹ יִנְעַם:
11 מִזִּמְהָ תִשְׁמֵר עֲלֶיךָ תְבוּנָה תִנְצֵר־כָּה: לְחַצֵּי־ךָ מִדְּרֹךְ
12
13 הֵעָ מֵאִישׁ מִדְּבַר תַּהֲפֹכֹת: הַעֲוִיִּים אַרְחֹת יִשְׂרָאֵל לְדַבַּת
14 בְּדֶרֶךְ־יְהוָה: הַשְׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רָע יִגִּילוּ בְּתַהֲפֹכֹת
15 רָע: אֲשֶׁר אַרְחֹתֵיהֶם עֲקָשִׁים וְנִלְוִיִּים בְּמַעֲלָוֹתָם:
16 לְחַצֵּי־ךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנְּכָרִיָּה אֲמַרְיָה הַחֲלִיקָה: הַעֲוִיִּת
17
18 אֶלְוָה נַעֲרִיָּה וְאֶת־בְּרִית אֱלֹהֶיהָ שָׁבָה: כִּי שָׁחָה אֶל־
19 מִנֹּת בֵּיתָהּ וְאֶל־רַפָּאִים מַעֲלָתֶיהָ: כָּל־בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוּן
20 וְלֹא יִשְׁיִנוּ אַרְחֹת חַיִּים: לְמַשֵּׁן הַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים
21 וְאַרְחֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֵר: כִּי־יִשְׂרָאֵל יִשְׁבֹּר־אַרְךָ

7. v. יצמן קרי v. 8. חסידי קרי

6. I przeciwnie nie można mądrości nigdzie, a tylko w bogobojności znaleźć, łączą się bowiem najściślej ze sobą.

7. ישה pełna, istotna rzeczywistość od słowa ישע i pochodnego zeń istność, oznacza wszystko co jest gruntownym, trwałym i prawdziwym, np. gruntowną wiedzę, trwałą pomyślność, prawdziwe szczęście i td. tam zam. ררך הם por. Ps. 84, 12.

8. Ochrania ścieżki prawa, mianowicie ścieżki tych, którzy wedle przepisów prawa postępują.

9. זרק por. 1, 3. מעגל kolej po której wóz się toczy, wyraz najoższej w znaczeniu przenośnym użyty.

10. Wniknie, aby tam trwał siedzibę sobie znaleźć — ינעם mas. w konstr. z דעת jak 8, 10; 14, 6; 29, 25.

11. תנצרה lit. n. niezasymilowana dla wyrażenia nacisku, por. Deut. 33, 9. Ps. 61, 8.

12. Od drogi złego człowieka albo też od drogi zła, por. לֹא טוֹב 16, 29. Oddrożenie w formie תחלות tylko w pl. por. Deut. 32, 20.

15. נלוים od לוו zbaczad, por. 3, 32; 14, 2.

10. Żona innego, kobieta wiarolomna. Może być, że większość kobiet podobnych była pochodzenia obcego ztąd wyrażenie נכריה obca, obca. Kult ościennych narodów, Midjanitów, Syryjczyków i innych tolerował mianowicie wiarolomstwo, u Izraelitów najsurowiej wzbudzono, por. Deut. 23, 18.

22. Niegodziwi zaś wytępieni będą z kraju, a wiarolomni wykorzeni będą z niego.

ROZDZIAŁ III.

1. Synu mój, nie zapominaj nauki mojej, a przykazania moje niechaj przechowa serce twoje.

3. Bo długich dni, i lat życia i zdrowia przysporzą tobie.

3. Niechaj miłosierdzie i prawda cię nie opuszczają; obwiąż je wokoło szyi twojej, zapisz je na tablicy serca twojego.

4. A znajdziesz upodobanie i dobre względy w oczach Boga i ludzi.

5. Ufaj Wiekuistemu całym sercem twojem; ale nie polegaj na własnej twej mądrości.

6. Na wszystkich twych drogach pamiętaj o Nim, a wtedy urowna On ścieżki twoje.

7. Nie bądź mądrym w własnych oczach: obawiaj się Wiekuistego a stroń od złego.

8. Będzie to lekiem dla żył twoich, a orzeźwieniem dla kości twoich.

9. Czej Wiekuistego częścią mienia twego i pierwiastkiem wszystkich plonów twoich.

10. Napelniaj się wtedy gumna twe obfitością, a przelewać się będą moszczem kadzie twoje.

11. Napomnieniem Wiekuistego, synu mój, nie pogardzaj, a nie uprzykrzaj sobie kaźni jego.

12. Bo kogo miłuje Wiekuisty tego karci, a to jako ojciec, który syna swego kocha.

8. Ur od שרר silnie związać, wł. sznurek pępkowy, arab. surr, por-
 שרר P. Sal. 7, 3. שרר Ezech. 16, 4. ztąd wogóle splot żył czy też ośrodek nerwów. Ewald, Hitzig, zam. לשארך dla ciała twojego arameizm.

9. Pierwiastki, pierwociny plonów, z których część oddać należało, por. Deut. 18, 4; 26, 2.

10. Przyrzeczenie przypominające błogosławieństwo, Deut. 28, 8. Mal. 3, 10—12.

12. Jako ojciec, który dziecią swe z miłości karci, por. Ij. 5, 17.

12. Takie poddanie się woli Bożej jest prawdziwą mądrością i przewyższa wszystkie najcenniejsze skarby חרוץ wł. przedmiot odrzynający się,

22 ותלמימים יגתרו בה: ורשעים מארץ יפרתו ובגנלים יסחו ממנה:

ג.

1 בני הודתי אלתשבח ומצותי יצר לבך: כי ארד ימים
 2 וישנות חיים ושלום יסיפו לך: תסד ואמת אל יעזובך
 3 קשרם על גרונותיה פתכם על ידו לבך: ומצאחון
 4 ושכל טוב בעיני אלנים ואדם: במח אריתה בכל
 5 לבך ואל בנינתך אלתשען: בכל דרכיה דעו והוא
 6 יישר ארחותיה: אלתתי חכם בעיניו ירא את יהוה
 7 וסור מרע: רפאות תהי לשלך ושקוי לעצמותיה: פבר
 8 את יהוה מהנה ומראשית כל תבואתה: וימלאו אסמיה
 9 שבע ותירוש יקבך יפרצו: מוסר יהוה בני אל תמאם
 10 ואל תקן בתובתו: כי את אשר יאכב יהוה יכיר

v. 8. חר' ברגש v. 12. סגול בלי מקף

22. Kal. od נסח wyrywać, por. 15, 25. Deut. 28, 63. Ps. 52, 7.

Rozdział 3. Dalszy opis błogosławionych owoców mądrości. Rozdział ten rozpada się na trzy części 1—10; 11—20; 21—35. rozpoczynające się od wyrazu בני. Po każdym udzielonym napomnieniu wyluszczone są następstwa, które pilne zastosowanie się doń sprowadzi.

2. Lata szczęśliwego życia שלום zdrowie albo też niezamacony spokój por. 4, 10; 9, 11. יוסיפו mas. zam. fem.

3. Obwiąż te cnoty nihy klejnot, 1, 9, albo sygnet zawieszony na sznurku, Gen. 38, 18. Pieśń Sal. 8, 6. wokoło szyi twojej, tak abys ciągle o nich pamiętał. Napisać na tablicy serca czyli cnoty te głęboko sobie wrazić, tak aby z własnego popędu serca płynęły, por. Jer. 31, 32.

4. Obok zwykłego swego znaczenia określa שכל i zewnętrzne wejście, por. 1 Sam. 25, 8. ztąd טוב dobre upodobanie albo dobre względy, zd. Delitzscha nie koniecznem jednak i tu od pospolitego tłumaczenia odstąpić.

5. Od Boga samego przychodzi prawdziwa pomoc a jemu samemu tylko wiadomo co nam korzysć lub szkodę przynosi, nie należy przeto na własnym jedynie rozumie się opierać.

6. Pamiętaj o Nim, radź się Go na każdym kroku, a usunie On wszystkie zawady z drogi twojej.

7. Por. 16, 2; 26, 12. Jez. 5, 21.

13. Szczęsny człowiek, który mądrości dostąpił, człowiek, który rozważę pozyskał.

14. Bo nabytek jej lepszy, niż nabytek srebra, a ponad złoto szczerę uzyskanie jej.

15. Cenniejszą ona nad korale, a wszystkie twe klejnoty nie zrównają jej.

16. Długie życie po prawicy jej, w lewicy jej bogactwo i chwała.

17. Drogi jej drogi urocze, a wszystkie jej ścieżki pomyślnością.

18. Drzewem życia ona dla tych, którzy się jej trzymają, a ktokolwiek ją dzierży uszczęśliwiony.

19. Wiekuisty mądrością ugruntuował ziemię, utrwalił niebiosa rozważą.

20. Wiedzą Jego rozstały się tonie, a kropią górne przestwory rosą.

21. Synu mój! niechaj nie ustąpią z przed oczu twoich — strzeż umiejętności i roztropności.

22. A będą życiem dla duszy twojej, a ozdobą wdzięczną dla szyi twojej.

23. Wtedy postępować będziesz bezpiecznie po drodze twojej, a nogą twoją się nie potkniesz.

24. Gdy się położysz nie zaznasz trwogi; a gdy spocznieś słodkim będzie sen twój.

25. Nie masz się obawiać strachu nagłego, ani grozy, gdy na niegodziwych przypadnie.

26. Albowiem Wiekuisty będzie ufnością twoją, a uchroni On nogę twą od zasadzki.

27. Nie wzbraniaj się świadczyć dobrze potrzebującemu, jeśli to w mocy twojej uczynić.

24. Przypomina Ij. 11, 18.

25. Podobnie Ij. 5, 21. **מהר פחאם** Ps. 78, 19.

26. W znaczeniu ufność powtarza się wyraz **ככל** tylko jeszcze Ij. 81, 14; 31, 24. Ps. 78, 7.

27. Napominający podaje kilka moralnych prawideł, których mądrość przestrzegać nakazuje. Komu środki pozwalają nie powinien nikomu pomocy swej odmawiać.

13 וְכָאֵב אֶת־בֶּן יִרְצֶה: אֲשֶׁר־י אָדָם מֵצֵא חֲכָמָה וְאָדָם
14 יִפְיֵק תְּבוּנָה: כִּי טוֹב סְחָרָה מִסֶּחֶר־בָּסֶף וּמִחֲרוֹץ
15 תְּבוּאַתָּה: יִקְרָה הוּא מִפְּנֵי וְכֹל־חֲפָצֶיךָ כֹּא יִשׁוּב־קֶה:
16 אֶרֶךְ יָמִים כִּי־מִנְיָה בְּשִׂמְאוֹתֶיהָ עֶשֶׂר וְקָבוֹד: דְּרָכֶיהָ
17 כִּרְבִי־לָעֵם וְכִרְבִּיבוּתֶיהָ שְׁלֹום: עֵץ־חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים
18 בָּהּ וְתִמְכֶּיהָ מֵאֲשֶׁר: יְהוָה בְּחֲכָמָה יָסַד אֶרֶץ כִּגְוֹן
19 שָׁמַיִם בְּתִבְוֵנָה: בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמֹת נִבְקְעוּ וְשִׁחֲקוּ יִרְעֹפֹר.
20 מֶד: בְּגִי אֲלֵי־קוֹן מֵעֵינֶיךָ נִצָּר תוֹשִׁיָה וּמוֹמָה: וְהָרִו
21 חַיִּים כְּנִפְשֶׁךָ וְחֵן לְגִרְוֹתֶיךָ: אֵן תִּלְדָּ לְבַמַּח דְּרָכֶיךָ
22 וְרִנְלֶךָ כֹּא תְּהוּ: אִם־תִּשְׁכַּח לֹא תִפְחָד וְשִׁבְבָהּ וְאֶרְבָּה
23 שְׁנֵתָה: אֲלֵי־תִירָא מִפְּחָד פְּתָאֵם וּמִשְׂאֵת רַשָׁעִים כִּי
24 תָּבֵא: כִּי־יְהוָה יִהְיֶה כְּבִמְלֶךְ וְשִׁמְרֵן רִנְלֶךָ מִלְּכָד: אֵל־

v. 15. מִפְּנֵי קֶרִי

błyszcząco, albo też jak *Delitzsch*: wykopany, zd. Hitziga wyraz pierwiastkowo z greckiego a następnie fenickiego zapożyczony *Χρυσός* złoto.

15. *Raszi. Targ.* perły, lecz korale. por. Tr. 4, 7. Ij, 28, 18.

16. Pierwsze podstawy i warunki szczęścia.

18. Drzewem życia, o ile życie przedłuża, por. 11, 30; 13, 12; 15, 4.

19. Tak wysoka jej wartość, że towarzyszyła już Bogu w chwili gdy świat stworzył, por. rozdz. 8. Ij. 28, 10.

20. *נקעו* oznacza wedle *Targ.* oddzielenie się wód nad i pod ziemią nagromadzonych, Gen. 1, 6. a zatem „rozstały się”, prawdopodob. jednak mowa tu o rozlaniu się wód toni, por. „rozwarły się wszystkie źródła otchłani” Gen. 7, 11. Autor zaznacza, że zarówno niszcząca jak ożywcza moc wody od Boga i mądrości Jego pochodzi, por. Jesz. 45, 7. *יעפו* imperf. oznacza czynność powtarzającą się, w przeciwstawieniu do raz dokonanej.

21. Napominający wraca do głównego swego tematu: niechaj nie ustąpią wymienione w w. 18. i 19. mądrość i roztropność — zd. innych jest *תושיה* i *מומה* subjektem.

22. Rodzi ona w duszy człowieka uczucie szczęścia, a otacza go na zewnątrz wdziękiem, który mu serca zyskuje.

23. Por. Ps. 91, 12. *במה* tyle co *במה* por. 1, 33.

28. Nie mów bliźniemu twemu: Idź, a wróc znowu, a dam ci jutro! gdy to już masz przy sobie.

29. Nie knuj złego przeciw bliźniemu twemu, gdy ufnie przy tobie przebywa.

30. Nie prawuj się z nikim bez powodu, gdy ci nic złego nie wyrządził.

31. Nie zajrzyj krzywdzicielowi, a nie upodobaj sobie żądnej z dróg jego.

32. Albowiem ohydą Wiekuistemu jest przewrotny, a przy prawych życzliwość Jego.

33. Przekleństwo Wiekuistego w domu niegodziwca, ale siedzibie sprawiedliwych błogosławi.

34. Jeśli o naśmiewców idzie, naśmiewa się, ale pokornym używa łaski.

35. Cześć będzie udziałem mędrców, ale błaznów uniesie hańba.

ROZDZIAŁ IV.

1. Słuchajcie, synowie, napomnień ojca, a baczcie byście przyswoili sobie roztropność.

2. Albowiem naukę dobrą daję wam, nie zaniedbujcie wskazówki mojej!

3. Bo gdym synem był ojcu mojemu, pieszczonym i jedynakiem pod opieką matki mojej,

4. Uczył mnie tedy, i rzekł do mnie: „Niechaj zachowa serce twe słowa moje; przestrzegaj przykazań moich, a będziesz żył“.

szczę i zaleca je dlatego sercu i rozwadze uczuioń, duchowej pieczy jego powierzonych. Rozdział składa się z trzech części 1—9; 10—19; 20—27. zaczynających się od słów „słuchajcie synowie“.

1. Napomnień, jakich wam nauczyciel wasz jako ojciec udziela.

3. Gen. 38, 13. wąły. słabowity i dlatego zwłaszcza przez matkę pieszczony. לפני pod opieką, por. Gen. 17, 18. וחיה לפניך. Jez. 58, 2.

4. imperf. wł. zwykł był mnie uczyć וחיה wyraża jak 7, 2. Gen. 20, 7. więcej niż וחיה.

28 תִּמְנַע־מִטוֹב מִבְּעֵלְיָי בְּהִיוֹת לְאֵל יְדִיתָ לַעֲשׂוֹת : אֶל־הָאָמֶר
29 לְרַעֲיֶידָ וְלֶךְ וְשׁוּב וּמָחָר אֲהִינְךָ וְיָגֶשׁ אִתְּךָ : אֶל־תִּתְחַרֵּשׁ עַל־
30 רַעֲיֶידָ רָעָה וְהוֹאִי־יֹשֵׁב לְבִמְחָ אִתְּךָ : אֶרֶץ־תְּרוֹכֵב־עִם־אֲדָרְם
31 חֲנֹם אִם־לֹא נִמְלֶכְךָ רָעָה : אֶל־תִּתְקַנֵּא בְּאִישׁ חֲמָם וְאֶל־
32 תִּבְחַר בְּכֹל־דַּרְכָּיו : בִּי תִשָּׁעֵבֶת יְהוָה נִלְוֹ וְאֶת־יִשְׁרָיִם
33 סוֹדוֹ : מֵאֲרֶת יְהוָה בְּבֵית רָשָׁע וְגַנְה צַדִּיקִים יִבְקֶדָ :
34 אִם־לִלְצִים הוּא יִלְיִן וְלַעֲנָיִים יִסְתַּחֲסֵן : בְּבוֹד חֲכָמִים
35 יִתְחַלּוּ וּבְסִלִּים מָרִים קָדוֹן :

ד.

1 שְׁמַעוּ בָנִים מוֹסֵר אָב וְהִקְשִׁיבוּ לְדַעַת בִּינָה : בִּי לֶחֶק
2 טוֹב נִתְתִּי לָכֶם הוֹרֵתִי אֶרֶץ־תְּעוֹבוֹ : בִּי־בֶן הִינִתִּי לְאָבִי
3 דָּךְ וְיִחִיד לְפָנַי אֲמִן : נִי־נִי וְנִאֲמַר לִי יִתְמַד־דְּבָרִי לְלֶדָ

27 v. ירך קרי 28 v. לרעד קרי 30 v. תריב קרי 34 v. ולענינים קרי

28. Tak przemawia tylko egoizm, który w położenie bliźniego nie wchodzi.

29. Wyzyskiwanie czyjegós zaufania ku jego szkodzie jest niegodziwością.

30. I to zaleca mądrość, aby bez uzasadnionej przyczyny nikogo nie napadać. Właściwiej אל תרב או תרב.

31. Ten, który słowem lub czynem krzywd się dopuszcza staje się wprawdzie osobą, przed którą wszyscy drżą, mężem wpływu i znaczenia ale nie należy nań z zazdrością spoglądać.

32. wł. ten, który z prostej drogi zбочył i na krzywe manowce się puszcza, por. 2, 15. סוד wł. tajemnica, poufne obcowanie ze sobą i wywiązująca się zład wzajemna życzliwość, por. Ps. 25, 14; 55, 15. Ij. 19, 19.

33. Tylko czyste i spokojne sumienie zapewnia błogosławieństwo i szczęście, żadne inne choćby najświetniejsze warunki zewnętrzne nie mogą brakującego spokoju duszy zastąpić. Por. Zach. 5, 3. Mal. 2, 2.

34. Naśmiewa się Bóg a to więcej znaczy niż śmiech szyderców.

35. כסילים part. hif. od רים subj. jest קלון. Inni uważają za sub. תרומה czyli unoszą hańbę.

Rozdział 4. Dla stwierdzenia pożytku nauk swoich przytacza nauczyciel wspomnienia własnej młodości i dobre rady, jakie mu rodzice na drogę życia dali. Sam on doświadczył ile błogosławieństwa w sobie mie-

5. „Nabieraj mądrości, nabieraj roztropności; Nie zapominaj a nie odstępuj od wyrzeczeń ust moich;

6. „Nie zaniechaj jej, a strzedz cię będzie; umiluj ją, a ochroni cię.

7. „Pierwszą rzeczą jest mądrość: Nabieraj mądrości, a całym nabytkiem twoim nabieraj roztropności.

8. „Szanuj ją, a wyniesie cię; obdarzy cię cziłą, jeśli ją obejmiesz.

9. „Wieniec uroczym otoczy głowę twoją, koroną wspinałą cię obdarzy“.

10. Słuchaj, synu mój, a przyjm mowy moje, a przy mnożą ci się lata życia.

11. O drodze mądrości nauczam cię, prowadzę cię po kolejach prawości.

12. Gdy będziesz chodził, nie ścieśni się krok twój, a gdy biedz będziesz nie potkniesz się.

13. Trzymaj się karności, nie puszczaj! pielęgnuj ją, bo ona życiem twojem.

14. Nie wstępuj na ścieżkę niegodziwych, a po drodze niecnych się nie przechadzaj.

15. Zaniechaj go, nie chodź mimo niego; odwróć się odeń a przejdź.

16. Albowiem nie mogą usnąć, jeżeli złego nie spełnili; a odjęty im sen ich, jeżeli do upadku nie przywiedli.

17. Bo żywią się chlebem niegodziwości, a wino krzywdy zapijają.

18. Ale ścieżka sprawiedliwych jako światło jutrzni, które przybiera jasności aż do pełni dnia.

najmniej wolno ci codzien po drodze ich się przechadzać — kroczyć często, por. 9, 6; 23, 19.

15. Zaniechaj tej drogi, może jednak lepiej zaniechaj każdego z niegodziwych, słowo *רע* odnosi się bowiem zazwyczaj do czyjejs rady, nauki, por. 1, 25; 13, 18. *שמע* zbaczając, odwracać się, por. 7, 25.

16. Niegodziwość staje się niejako drugą ich naturą, tak, że im zawsze czegoś brak jeżeli złego nie zbroili. *כרי חֵף* *keri hif*.

17. Żywią się chlebem i winem nabytem drogą niegodziwości i krzywdy, i tak do tego przywykli, że innego sposobu życia już nie pojmują.

18. Orzeźwiająca jasność Boża towarzyszy im w życiu. *גור* jutrznia,

5 שְׁמַר מִצְוֹתַי וְהָיָה: קָנָה חָכְמָה קָנָה בִּינָה אֶל־תִּשְׁכַּח
6 וְאֶל־חַטָּאת מֵאֲמָרַיִךְ כִּי: אֶל־תִּשְׁכַּח וְתִשְׁמַרְךָ אֲהַבֶּה
7 וְהִצַּרְךָ: רֵאשִׁית חָכְמָה קָנָה חָכְמָה וּבְכֹל־קִינֵיךָ קָנָה
8 בִּינָה: סֶלְסֶלָה וְתִרְוַמְמָה תִּבְבְּרֶךָ כִּי תִחַבְּקֶנָה: תִּתֵּן
9 לְרֵאשִׁיךָ לְיִתְחַן עֲמָרְתָּ תִּפְאָרְתָּ תִּמְנֶנָּה: שְׁמַע בְּנִי וְקַח
10 אֲמָרַי וְיִרְכּוּ לְךָ שָׁנֹת חַיִּים: בְּדַרְךָ חָכְמָה הִרְתִּיד
11 הִדְרֶכְתִּיד בְּמַעְגְלֵי־יִשְׂרָאֵל: בְּלִבְתֶּךָ לֹא־יִצַר אֲעַרְךָ וְאִם־
12 תִּרְוֵץ לֹא תִבְשַׁל: הַחֲנוּק בַּמּוֹסֵר אֶל־תִּתְּרָה וְנִצְרָה כִּי־הִיא
13 חַיִּיד: בְּאֵרַח רְשָׁעִים אֶל־תִּבְאֵן וְאֶל־תֵּאשֶׁר בְּדַרְךָ רַעִים:
14 בְּרַעְיוֹ אֶל־תִּעַבְרֶבּוּ שְׁמָה מַעְלֵי וְעַבְרֶ: כִּי לֹא יִשְׁנוּ
15 אִם־לֹא יִרְעוּ וְיִנְגַּלָּה שְׁנֵתָם אִם־לֹא יִכְשׁוּלוּ: כִּי גָחְמוּ
16 לְהֵם רֶשַׁע וַיִּזְן חַמְסִים יִשְׁתּוּ: וְאֵרַח צַדִּיקִים בְּאֹר לְנֵה
17

v. 9. *נִיא לְרֵאשִׁיךָ* v. 16. *יִשְׁנוּ* *ibid.* יכשילו קרי

5. *נבא* nabywaj w znaczeniu nabieraj mądrości, a zdobyć ją można tym jednym tylko wskazanym tu sposobem.

6. Por. 8, 17.

7. Pierwszą najkosztowniejszą rzeczą jest mądrość i dlatego niema dość wysokiej dla niej ceny, tak *Hitzig, Zöckler, de Dieu* i td. Wszelka zaś mądrość zaczyna się od dążenia do niej — dążenie to i stawianie nabytku jej ponad wszystkie dobra jest najgłówniejszą jej podwaliną. Inni czytają *קנה* albo *קנות* zam. *קנה*.

8. *חֵף* *hif* od *חָפַץ* trzymać wysoko, szanować *חָפַץ* serdecznie, gorąco obejmować, ścisnąć z miłości, por. 5, 20. Pieśń Sal. 2, 6; 8, 3. Koh. 3, 5.

9. *חָפַץ* obdarzyć, por. *חַלְד.* *חָפַץ* tyle co *חָפַץ* darmo, Gen. 29, 15. w zwykłym znaczeniu wydać w czyjąś moc, np. Gen. 14, 20. Hoz. 11, 8.

10. *חַיִּים* nie tylko lata długiego ale i szczęśliwego życia.

11. *חַיִּים* nauczać w konstr. z *ב* por. Ps. 25, 8. 12. Nauczyciel wymienia tu dwie drogi, z których jedna prowadzi do życia i szczęścia, druga w otchłań nędzy i niedoli.

12. Nawet wtedy gdy cię okoliczności do szybkiego biegu zmuszą.

13. *חֵף* skrócona forma *חֵף*. od *חָפַץ* zam. *חָפַץ* — *חָפַץ* imperat. *חָפַץ* kal wyraz *חָפַץ* jako synonim mądrości tu w rodzaju żeńskim użyty.

14. Nie wstępuj nigdy, stróż starannie od ścieżki niegodziwych, ale

19. Droga niegodziwych jako mrok nocny; nie wiedzą o co się potkną.

20. Synu mój, zważ na słowa moje, nakłoń ucho twe ku mowom moim!

21. Niechaj nie ustąpią z przed oczu twoich; zachowaj je we wnętrzu twego serca.

22. Albowiem życiem są dla tych, którzy je znaleźli, a dla całego ciała ich zdrowiem.

23. Ponad wszystko pilnuj serca twego, gdyż od niego wytryskują źródła życia.

24. Usuń od siebie matactwo ust, a przewrotność warg oddal od siebie.

25. Niechaj oczy twoje patrzą przed siebie, a niechaj rzęsy twoje prosto spoglądają.

26. Urównaj tor nogi twojej, a wszystkie drogi twoje niechaj ustalone będą.

27. Nie zbaczaj ani na prawo, ani na lewo; usuwaj nogę twą od złego.

ROZDZIAŁ V.

1. Synu mój, bacz na mądrość moją, ku roztropności mojej skłoń ucho twe.

2. Abyś zachował rozwagę, a strzegły poznania usta twoje.

3. Albowiem patoką kapią usta cudzej, a gładszem niż oliwa podniebienie jej.

4. Ale koniec jej gorzki jak piolun, ostry jak miecz obosieczny.

5. Nogi jej zstępują ku śmierci, przepaści trzymają się kroki jej.

nauczyciel nie w imieniu odebranych niegdyś w domu rodzicielskim nauk, lecz w imieniu własnym.

2. Abyś zachował rozwagę, a strzegły poznania usta twoje. *2. מוטות* tu rozważa, w liczbie mnogiej zwykle w złem znaczeniu, podstępne knowania.

3. Przykład takich słodkich słów por. 7, 14—23. *נחם* patoka czyli miód sciekający sam z woszczyzn. Im gładszem jest podniebienie, tem snadniej spływają złożone niby na języku słowa, por. 2, 16; 6, 24; 8, 7.

4. Koniec, następstwa, które tym słowom towarzyszą. Ostrze miecza nazwane w hebr. *נח* dlatego, że niby jak usta pożera.

5. Por. 2, 18; 7, 27.

19 הוֹלֵךְ וְאוֹרְעֵד-נֶכּוֹן כִּי־זֶה הַדֶּרֶךְ רָשָׁעִים כִּי־אֵפְלֶה לֹא יֵדְעוּ

20 בְּמַה יִּשְׁלֹוּ : בְּנֵי דְרָבְרֵי הַקְּשִׁיבָה לְאִמְרֵי הַטִּי־אָנֹכֶה :

21 אֲרִי־לִיּוֹ מַעֲיִנֶה שְׁמֵרִם בְּתוֹךְ דְּבָרָה : כִּי־חַיִּים הֵם

22 לְמַצְאֵיהֶם וְלִבְל־בְּשָׂרוֹ מִרְפָּא : מִכְּר־מִשְׁמֵר נִצֵּר לְבָבָה

24 כִּי מִמֶּנּוּ תוֹצֵאוֹת חַיִּים : הַסֵּךְ מִמָּה עֲקֻשׁוֹת פֶּה וּקְוֹת

25 שְׁפִתַּיִם כִּרְתַק מִמָּה : עֵינֶיךָ לִנְכַח וּבִיטוֹ וְעַפְעִיךָ יִשְׂרוּ

26 נִדְהָה : בְּדָם מַעֲגֵל רַגְלֶךָ וּכְל־דְּרָבְרֵךָ יִכְנֹו : אֶל־תֵּמָּ יִמִּין

27 וּשְׂמֹאֵל הַסֵּךְ רַגְלֶךָ מִרְעָה :

וְהַ

1 בְּנֵי לְחֻכְמַתִּי הַקְּשִׁיבָה לְתַבְנֵיתִי הַטִּי־אָנֹכֶה : לְשֹׁמֵר

2 מִזְמוֹת וְדַעַת שְׁפִתֶיךָ יִנְצְרוּ : כִּי נֹפֶת הַמַּטְפֵּחַ שְׁפִתֵי

3 וְרָה וְחֶלֶק מִשְׁמֵן חֶפְזָה : וְאַחֲרֵיהָ מָרָה כַּלְעֵנָה חֲדָה

4 כְּתַרְב פִּיּוֹת : רַגְלֶיךָ יִרְדּוּת מִן שְׂאוֹל אֲעַרְבֶה יְתַמְכוּ :

Jez. 62, 1. 2 Sam. 23, 4. הלך wyraża ciągłość wzrostu, por. Jonasz 1, 11 itd. *כיון* ustalony punkt dnia, gdy słońce do zenitu dochodzi i tam niejako odpoczywa.

16. Przeciwnie są niegodziwi zupełnie zaslepieni, nie widzą w złem nic coby złem było i niebezpieczeństwem zagrażało.

20. Trzecie i ostatnie napomnienie w tym rozdziale zaleca głównie szczerość w mowie i postępowaniu.

21. *לוי* odstępować. ująć z pod uwagi, *hif.* w znaczeniu *kal.*

22. Por. 3, 2, 8, 16; 4, 13.

23. Serce uważano w starożytności za ognisko duchowego życia jeżeli sercem mądrość kieruje wtedy objawia się ona i w każdym postępku człowieka — przedmiot pilnowania.

24. *לוי* od *לוי* jak *עבות* od *עב* — *עקשות* arameizm.

25. Kto czyste ma sumienie może na wszystkich i na wszystko prosto spoglądać *יישירו* *hif.* od *ישר* por. *ויצא* Gen. 8, 17. *חזיר* Hoz. 7, 12.

26. Staraj się usunąć wszystko, coby ci na drodze życia pod względem moralnym zawadą stanąć mogło *יכנו* *nif.* od *כן*.

27. Droga mądrości jest prosta, każde choćby najlżejsze zboczenie prowadzi do nieszczęścia.

Rozdział 5. Przestroga przed wiarołomną i cześć należna prawowiwej miłości, łączącej męża z żoną. Napomnienia swoje wypowiada odtąd

6. Abyś drogi życia sobie nie urównał, chwiej się ma-
nowce jej, nie zdołasz jej poznać.

7. Teraz tedy, synowie, posłuchajcie mnie, a nie odstępuj-
cie od orzeczeń ust moich.

8. Oddalaj od niej drogę twoją, a nie zbliżaj się ku
drzwiom domu jej.

9. Abyś nie oddawał cudzym wdzięku twojego, a lat twoich
okrutnemu.

10. Aby nie nasycali się obcy mieniem twojem, a nie
przeszły mzoły twoje w dom cudzy.

11. Abyś nie jęczał w końcu, gdy zanikną mięśnie i ciało
twoje,

12. A powiedział: jakżem nienawidził napomnienia, a gar-
dziło przestroga serce moje!

13. A nie słuchałem głosu przewodników moich, a ku
nauczycielom moim nie skłaniałem ucha mojego.

14. Ledwie żem nie popadł w nieszczęście wszelakie,
wśród zboru i rzeszy.

15. Pij wodę z własnej krynicy, i to co tryska z dna
własnej twej studni.

16. Czyż mają źródła twoje przelewać się na zewnątrz,
na place publiczne strumienie wód twoich?

17. Dó ciebie samego niechaj należą, a nie do obcych
przy tobie.

18. Niechaj krynica twoja błogosławiona będzie, abyś się
cieszył kobietą młodości twojej.

19. Łania rozkoszna, sarna urocza — jej piersi niechaj
cię napawają każdego czasu, miłością jej wciąż odurzać się
możesz.

zmaite koryta sobie wyłabia i w różnych kierunkach grunt rozszczepia —
כלל rozdzielać — ztał w przenośni liczna i rozgałęziona rodzina, która
skromnego pożycia z legalną małżonką zwykłym jest następstwem.

17. Niechaj potomstwo twoje wyłącznie do ciebie należy, t. j. nie-
chaj dzieci twoje mają znanego sobie, prawowitego ojca.

18. Łania por. מקרר Lev. 20, 18. Błogosławiona licznym rodem
שמה w konstr. z מן por. שמה מכל עמלי Koh. 2, 10. שמהם מאויביותם 2 Kron.

19. Łania, sarna, obraz piękności i wdzięku דר zam. zwykłego שר

6 ארח חיים פן-הפלים נעו מעגלתיה לא תדע:

7 ושפה בנים שמעוהי ואל-תסורו מאמרי-פי: הרתק

8 מעליה דרכה ואל-תקרב אל-פסח ביתה: פן-תתן

9 לאחרים הודך ושנתך דאבוקי: פן-ישבעו זרים פהך

10 ועצבך בבית נכרי: ונהמת באחריתך בכלות בשרך

11 ושארך: ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת נאץ לבי:

12 וקא-שמעתי בקול מורי ולמדמרי לא-דהפיתי אזני:

14 במעט דויתי בכל-הע בתוך קהל ועדה: שתהמים

15 מבורך ונוזלים מתוך בארך: יפצו מעינתך חוצה

17 ברחבות פלגי-מים: יהיו-לך לבקך ואין לזרים אתך:

18 יהי-מקורך ברוד ושמה מאשת נעורך: אילת אהבים

9. חכר י ובקעת סרים מלא י

6. Tak *Raszi*, *Ralbag*, *Mulbin*, stosownie do tłumaczenia talmudu — *Targ.* i inni odnoszą תפלס do kobiety: aby drogi życia sobie nie uró-
wnała, chwiej się i td.

7. Por. 7, 24; 8, 32.

8. Tak abyś sposobność do rozmowy z nią wymijał.

9. Okrutnemu, płonącemu gniewem męzowi, por. 6, 34. Może jednak
być, że mowa tu o lichwiarzu, w którego ręce zrujnowany młodzieniec
popadnie zam. חור wdzięk, świeżość młodzieńcza czyt. niektórzy חון mienie.

10. siła, tu majątek, por. Hoz. 7, 9. פלון twoich trudów,
por. 14, 28. נכרי jak wyżej, albo mąż kobiety albo zagraniczny lichwiarz.

11. wyć, jęczeć, por. Ezech. 24, 23 pierwiastkowo pomruk lwa,
por. 28, 15, albo huk morza, Jez. 5, 30. Gdy wycieńczenie wskutek ro-
związłego życia nastąpi — שאר tyle co בשר por. 11, 17. Ps. 78, 20.

14. Mowa tu prawdop. o karze śmierci, której wedle prawa Lev. 20
10. Deut. 22, 22. uwodziciel publicznie podlegał.

15. Przecistawienie czystego i szczęśliwego pożycia z prawą mał-
żonką do występnego i zgubnego stosunku z upadłą kusicielką — בור
wykopana cysterna, krynica, w której stojąca deszczowa woda się zbiera
באר studnia, w której świeże i ożywcze krople נוזלים ze spodnich warstw
ziemi wytryskujące, się gromadzą. Obraz odpowiada płciowej naturze ko-
biety, nazwanej z tego względu נקבה.

16. źródło, tu obraz siły dającej początek życiu, określa w prze-
nośni potomstwo, por. Num. 24, 7, gdzie wyraz ורע wyrazowi מים od-
powiada, por. też מבי יהודה Jez. 48, 1. מלג jest mianem strumyka, który
w sącającem się źródle początek swój biorąc, w dalszym biegu swoim ro-

20. Czemuż jednak, synu mój, miałbyś obcą się odurzać a łono cudzej pieścić?

21. Bo przed oczyma Wiekuistego są drogi każdego otwarte, a toruje on wszystkie jego koleje.

22. Winy jego własne oplątują niegodziwca, a więzami występków swoich uwikłanym zostaje.

23. Zginie on dla braku karności, a w pełni głupoty swojej zabląka się.

ROZDZIAŁ VI.

1. Synu mój, jeśliś poręczył za bliźniego swego, jeśliś dla innego podał rękę twoją,

2. Jeśliś się uwikłał słowami ust swoich, zaplątał mowami ust swoich:

3. Uczyni to jedno, synu mój, abys się ocalił — boś padł w moc bliźniego twego — idź, rzuć się przed nim, i nałegaj usilnie na bliźniego twego.

4. Nie użyczaj snu oczom twoim, ani drzemki powiekom twym.

5. Ocal się niby sarna z mocy myśliwca i niby ptak z mocy ptasznika.

6. Idź do mrówki, leniwce; przypatruj się drogom jej, abys mądrości nabrał.

7. Jakkolwiek przywódcy nie ma, ani dozorczy, ani władcy,

8. Przygotowuje jednak w lecie pokarm swój, gromadzi podczas żniwa żywność swoją.

Jez. 3, 5. słowu נגש usilnie nalegać. Zd. *Szenhaka* oznacza רעיר zarówno dłużnika jak wierzyciela, których obu błagać powinien.

4. W każdym razie pracuj bez wytebnienia, abys za lekkomyślnie daną porękę jak najrychlej zapłacił.

5. Tak jak sarna albo ptak, w nastawionej sieci uwikłane, wszelkimi siłami jak najrychlej wyzwolić się starają, tak uczyni i ty, gdy spostrzeżesz, żeś w matni złapany. Z mocy, dom. myśliwca, albo też מיר jak 1 Król. 20, 42. Perles emenduje מציר.

6. Napomnienie wystosowane do leniwca, aby jak mrówka zawczasu o przyszłości pamiętał, jeżeli w niedostatku i nędzy zginąć nie chce. Drogom, sposobowi jej postępowania.

7. קצין w pierwiastkowym znaczeniu sędzia, rządcza. Sęd. 11, 6. tu jak Joz. 10, 24. przywódca שר nadzorca, por. Ex. 5, 6. 14. משל określa wszystkich przełożonych w szczególności władzę.

ויעלתימן בדיקה ירוך בקלעת באבכתה תשנה תמיד :
 20 וקמה תשנה בני בורה ותחבק תק נקריה : פי נכח ו
 21 עיני יהיה דרבי איש וקרמעגלתיו מפלס : עונוותיו
 22 ילכדנו אתהרשע ובחבלו חטאתו יתמד : הוא ימות
 23 באין כוסר וברב אונתו ישנה :

ו.

1 בני אם ערבתי לרעה תרעת לון פפיה : נקשת באמרי
 2 פיה גלכדת באמרי פיה : עשה זאת אפוא בני והנצל
 3 פי באת בבקיעה לך התרפס ורחב רעיה : אליתתו
 4 שנה לעינה ותנומה לעפעפיה : הנצל בצבי מיר וכצפור
 5 מיר יקוש : קד אר נמקה עצל ראה דרביה וחקם :
 6 אשר אידלה קצין שטר ומשל : תבין פרוץ דחמה אנרה
 7 8

wyraz erotyczny tylko jeszcze u Ezech. 23, 3. 8. 21. שנה por. 20, 1. Jez. 28, 7. o odurzeniu się ostrym napojem, określa ekstazę miłosną, opijanie się nią.

20. Tylko nizka, zwierzęca zmysłowość może do upadłej prowadzić.

21. Widzi On wszystko, wyrównywa też każdemu drogę po której postępować chce, ale w koncu płaci każdemu wedle czynów jego *Del*.

22. Z grzechem łączy się ściśle kara — ילכדו zam. ילכרוו por. כנו Num. 23, 13. zatrzymanym czyli uwikłanym.

23. Gdzie mądrości i karności niema, tam rychły koniec pewny, głupota bowiem oddala od drogi życia, wiedząc na manowce występku i zaguby.

Rozdział 6. Ostrzega przed lekkomyślnem poręczeniem, lenistwem, przewrotnością, pychą i innymi grzechami.

1. לרעך za bliźniego zam. בעך nie jak inni u bliźniego, będącego wierzycielem, tak samo לור dla innego, dla którego wobec świadków porękę dałeś.

2. Jeżeli ten, za którego poręczyłeś, w oznaczonym czasie długu swego nie uiszcza a pokazuje się, żeś się słowem twojem uwikłał נקשת nif. od יקש.

3. W moc dłużnika, od którego sumiennosci swoboda twa zależy, wierzycielowi bowiem wolno albo jego albo ciebie za niewolnika sprzedać, jeżeli nikt z was zaciągniętej pożyczki nie spłaci — החרפס od רפס = רפס = rof. podobnie Ps. 68, 31. czyli błagaj go pokornie, uniżenie רה odpowiada

9. Dopókiż, leniwcze, wylegiwać się będziesz? Kiedyż dźwigniesz się ze snu twojego?

10. Jeszcze cokolwiek się przespać, cokolwiek podrzeć, cokolwiek składać ręce dla wypoczynku:

11. Aż nadchodzi jako włóczęga ubóstwo twoje, a niedostatek twój jako tarczą zbrojny.

12. Człowiekiem nikiemnym, człowiekiem niecnym ten, który w matactwie ust postępuje,

13. Który oczyma swemi mruga, nogami szurgoce, palcami swymi znaki daje,

14. W którego sereu przewrotność jest, który ustawicznie zło knuje, swary rozsiewa.

15. Przeto przypadnie nań klęska niespodzianie; nagle skruszony zostanie, a nie będzie leku.

16. Sześciu tych rzeczy nienawidzi Wiekuiasty, a jest siedm będące ohydą duszy Jego:

17. Oczy wyniosłe, język kłamliwy, i ręce wylewające krew niewinną.

18. Serce, knujące zamysły zgubne; nogi ręczne, by zdążyć do złego.

19. Kto kłamstwa wygłasza jako świadek fałszywy, i kto między braćmi swary rozsiewa.

20. Zachowaj, synu mój, przykazanie ojca twego, a nie zaniechaj wskazówki matki twojej.

21. Przywiąż je ustawicznie do serca twego, obwin około szyi twojej.

22. Gdy będziesz chodził niechaj ci przewodniczy; gdy się położysz niechaj czuwa nad tobą, a gdy się obudzisz niechaj przemówi do ciebie.

18. Por. 1, 16. Jez. 59, 7. Jer. 23, 10.

19. מור *imperf. hif.* od מור.

20. Przestroga przed pokusami zmysłowemi jako przed grzechem najpospolitszym i najniebezpieczniejszym, stanowiącym uosobienie głupoty.

21. ענר obwiązać, obwiązać, por. Ij. 31, 36.

22. Zdaniem Delitzscha; ona przewodniczyć ci będzie i td. t. j. uchroni od złego ומקימות *hif.* od קיץ = יקץ.

9 בִּקְצֵיר מֵאַבְרָהָה: עַד־מָתִי עֲצֵל | תִּשָּׁבֵב מְתִי תְקוּם

10 מִשְׁנַתְּךָ: מֵעַט שְׁנוֹת מֵעַט תְּנוּמוֹת מֵעַט | חֶבְקֵךְ יָדַיִם

11 קִשְׁבֵךְ: וְכֹאֵי־כְמִתְּךָ רֵאשֶׁתְּךָ וּמְחַסְרְךָ כִּאִישׁ מִגֹּן: אָדָם

12 בְּדַעַל אִישׁ אֲנִי הוֹדֵךְ עֲקֻשׁוֹת פֶּה: קוֹרֵךְ בְּעֵינָי מוֹלֵל

13 בְּרִגְלֶךָ מִרְחָה בְּאַצְבָּעֵתָיו: תִּהְפְּכוֹת | בְּלִפְנֵי חֲרָשׁ רַע

14 בְּכִלְעֵת מִדְּגַיִם יִשְׁקֵחַ: עַל־פִּי בִּתְאֵם יִבֹּא אִדּוֹ אִדּוֹ פֶתַע

15 יִשְׁבֵר וְאֵין מִרְפָּא: שִׁש־הֵנָּה שָׁנָא יְהוָה וְשָׁבַע תּוֹעֲבֹת

17 נַפְשׁוֹ: עֵינָיִם רַמוֹת קִשּׁוֹן שֶׁקֶר וְיָדַיִם שֹׁפְכוֹת דָּם־זָקָן:

18 לֵב חֲרָשׁ מִחֻשְׁבוֹת אֲנִי רִגְלָיִם מִמְּהֵרֹת לָרוּץ לָרָעָה:

19 יָפִית׃ בְּזָבוּיִם עַד שֶׁקֶר וּמִשְׁלַח מְדַגַּיִם בֵּין אֲחָיִם:

20 נֶצֶר בְּנֵי מִצְרַת אֲבִיד וְאֶרֶץ־חַמֶּשׁ תּוֹרַת אֲמִיד: קִשְׁרֵם

21 עַל־לִבֶּךָ תִּמְיֵד עֲנֵדֶם עַד־גִּירָתְךָ: בְּהִתְהַלֵּךְ | תִּנְהַרֵת

22

18. v. בעיניו ק' ibid. ברגליו ק' v. 9. מדינים ק' v. 7. תועבת קרי v. 15 חסרי

8. Por. 20, 13. Zwykła odpowiedź leniwca gdy go do roboty budzą, por. 24, 33. Koh. 4, 5; 10, 18.

11. Jako włóczęga żyjący zazwyczaj z rabunku i dlatego znienacka napada -- ztąd porównanie do człowieka zbrojnego מהלך w identycznym wierszu 24, 34. מתהלך. Zd. niekt. kawas dodany podróżnym do obrony.

12. Michal הלך רוח Jez. 33, 15. הלך w konst. z acc. jak צריקות Jez. 33, 15. Michal הלך רוח Jez. 33, 15.

13. part. kal. od מלל ciąć, rzezać, w paraleli z קורץ trzeć, szurgotać, por. המולל który większe kłosa rozciera Beca 12^b zdaniem innych tyle co ממלל mówi, daje znaki nogami מרה part. hif. od ירה.

14. חרש knuć, por. 3, 29. Ij. 4, 5 który w różny sposób swary między przyjaciółmi rozsiewa, dosł. משלה puszcza, por. w. 19. i 16, 28.

15. Por. 1, 27; 4, 22.

16. Wspomniawszy o rozsiewaniu swarów, wylicza wieszcz jeszcze sześć innych ciężkich występków, których Bóg nienawidzi. Sześć albo siedm oznacza, że nie idzie ściśle o liczbę.

17. Oczy wyniosłe, por. 30, 13. Ps. 18, 28; 131, 1. Jez. 2, 11. język kłamliwy, por. 12, 19.

23. Albowiem pochodnią przykazanie, a nauka światłem, a drogą do życia przestrogi pouczające.

24. Aby cię uchronić od kobiety niecnej, od gładkiego języka cudzej.

25. Nie pożądaj piękności jej w sercu twojem, a niechaj cię nie ujmie rzesami swojemi.

26. Albowiem przez kobietę nierządną schodzi się aż do bochenka chleba, a kobieta wiarołomna i cenne życie sobie usidla.

27. Czyż nabierze kto ognia do łona swego, a nie popałą się szaty jego?

28. Albo czyż będzie kto stąpał po zarzewiach, a nie oparzą się nogi jego?

29. Tak bywa z każdym, który do żony bliźniego się zbliża; nie wychodzi bezkarnie ktokolwiek się jej dotyka.

30. Nie pogardza się złodziejem jeśli kradnie, aby się nasycić, gdy głodnym jest.

31. A gdy zdybanym zostaje, może siedmiokrotnie zapłacić, całą chudobę domu swego może oddać.

32. Ale kto z kobietą wiarę łamie jest błaznem; tylko kto się sam chce gubić czyni to.

33. Razy i hańbę pozyska, a sromota jego zatartą nie będzie.

34. Zazdrość bowiem, zaciekłość to mężka, a nie oszczędza w dzień pomsty.

35. Nie uwzględni żadnego okupu, a nie ukoi się choćbyś liczne składał dary.

ROZDZIAŁ VII.

1. Synu mój, zachowaj mowy moje, a przykazania moje ukrywaj u siebie.

2. Zachowaj przykazania moje, a naukę moję niby źrenicę oczu twoich.

35. W prawie i czei swojej obrażony mąż nie daje się tak jak okradziony przebłagać albo darem uspokoić.

Rozdział 7. Ohyda wiarołomstwa i straszny koniec do którego rozwiązłość prowadzi, stwierdzone przykładem z życia. Jako naoczny świadek opisuje nauczyciel sidła, którymi niecna kusicielka ofiarę swą oplątuje.

2. מישון dosłownie małżonka człowieka czyli miniaturowy obraz, który

23 אֶתְךָ בְּשִׁבְבֶד תִּשְׁמַר עֲלֶיךָ וְהִקְיַעֲוֹתָ הִיא תִּשְׁחָדָךְ: כִּי
24 נֶר מִצִּוָּה וְתוֹרָה אֹר וְהִרְדֶּךָ חַיִּים תוֹכְחוֹת מוֹסֵר: לְשִׁמְרֶךָ
25 מֵאִשֶׁת רַע מִחֻקֵּי לָשׁוֹן נִבְרִיָּה: אֲלֵי תִחַמְדֵּי יָפְיָהּ בְּקִבְבֶּדְךָ
26 וְאַל תִּתְקַחָךְ בְּעַפְעַפֵּיהָ: כִּי בַעַר-אִשָּׁה וְזָנָה עַד-כִּפְפֹּר-
27 קָחָם וְאִשֶׁת אִישׁ נָפֵשׁ יִקְרָה תִצְוֹד: הַיְחַתֵּה אִישׁ אִשׁ
28 בְּחֵיקוֹ וּבְגִדָיו לֹא תִשְׁכַּחֶנָּה: אִם-יִתְקַד אִישׁ עַל-הַתְּהַלֵּיִם
29 וְרָגְלָיו לֹא תִפְוִינָה: בֵּן הָבִיא אֶל-אִשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנְקָה
30 כָּל-הַנִּנְעָע בָּהּ: לֹא-יִבְוֹו לְנֶגֶב כִּי יִגְנוֹב לְמַלְאךָ נִפְשׁוֹ
31 כִּי יִרְעֹב: וְנִמְצָא יִשְׁגֶּם שְׁבַע-תַּיִם אֶת-בְּלִדְהוֹן בֵּיתוֹ יִתֵּן:
32 נֶאֱמָר אִשָּׁה חֲסֵר-לֵב מִשְׁחִית נִפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָּה: נִנְעָ
33 וְקָלוֹן יִמְצָא וְחֻרְפָּתוֹ לֹא תִמָּחָה: כִּי-תִקְנֶנָּה חֲמַת-גִּבּוֹר
34 וְלֹא יִחַמּוֹל בְּיוֹם גְּקָם: לֹא-יִשָּׂא פָנָי כָּל-כֹּפֵר וְלֹא-יֵאָכֵל
כִּי תִרְבֶּה-שָׂחָד:

1 בני שמר אמרה ומצות הצפן אתך: שמר מצותי וחייה

v. 27. פתח כ"ט

23. Por. 2, 19; 3, 2. 16.

24. Por. 2, 16.

25. Por. Ex. 20, 17. Ps. 45, 12. Rzesami które mruga i wabi.

26. Do bochenka chleba, do ostatniej nędzy, por. 1 Sam. 2, 36. stosunki z taką, wzniecające zapalczliwość męża, brzemienne są najwyższym niebezpieczeństwem.

27. וזנה wł. wygarniść węgle z ogniska, por. 25, 22. Jez. 30, 14. Porównanie do ognia, por. Ij. 31, 12.

28. ורגליו piel. krążyć tam i napowrót, por. w. 11. חכמה nif. od כח

29. נגע eufemizm tyle co אל wchodzić do przeznaczonych dla kobiet części namiotu.

30. Wiarołomstwo porównane z kradzieżą ze względu na następstwa. Inni: nawet złodziejowi się nie wybacza jeżeli zagniony potrzebę kradnie, na ileż większą zasługuje wiarołomca karę.

31. Może on wedle ustanowionego prawa grzywną się okupić, por. Ex. 22, 1-3; 21, 37.

32. Taki naraża życie swoje.

34. Por. 27, 4. Zazdrość wzniewa w nim zapalczliwość.

3. Nawiaż je na palcach twoich, zapisz je na tablicy serca twego.

4. Mów do mądrości: Tyś siostra moja! a rozważę powiernicą nazywaj.

5. Aby cię ustrzegły od żony cudzej, od obcej, która łagodnie przemawia.

6. Oknem mianowicie domu mojego, przez kraty moje wyglądałem.

7. Spostrzegłem tedy między niedoświadczonymi, zauważyłem między młodziankami, młodzika bezmyślnego.

8. Pzechodził on ulicą mimo zakrętu, i skierował kroki swe ku domowi takiej.

9. O zmierzchu, pod wieczór dnia, gdy noc nastaje czarna i ciemna.

10. A oto kobieta naprzeciw niego, w stroju wszetecznicy, przebiegłego serca.

11. Burzliwa ona i niesforna: nie mogą się nogi jej utrzymać w domu.

12. Już to na ulicy, już na rynkach, a na każdym zakręcie czyha.

13. Otóż uchwyciła i ucałowała go; z bezwstydnem obliczem rzekła doń;

14. Ofiary opłatne mam złożyć, dzisiaj spełniłam śluby moje.

15. Przetom wyszła naprzeciw tobie, aby cię pilnie poszukać — i znalazłam cię.

16. Makatami nakryłam łożę moje, wzorzystymi kobiercami z przędzy egipskiej.

ciół, zdarza się zatem dla pobożnej osoby szczęśliwie, że go przypadkowo spotyka.

16. Widocznie istniał już stosunek wzbroniony — 31, 22 od burzliwy rozkładać, nakrywać, por. Ij. 17, 18; 41, 22. zd. innych podkładać, a zatem wyscierać *חכות* arameizm w pstrę pasy dziane kobierce — *מיתר* może zapożyczony z greckiego. wyraz *απότρη* płótno, hebr. *חבל* i t. Targ. przez *מיתר* Num. 4, 32; Joz. 2, 15.

3 וְחֹרְתִי בְּאִשׁוֹן עֵינָיִךְ: קָשְׁתָּם עַד-אַצְבָּעֶיךָ בְּתַבְּמֵם עַל-
4 לְחוֹת לֶבֶךָ: אָמַר לְחַכְמָה אַחֲתִי אַתְּ וּמִדַּע לְבִינָה תִקְרָא:
5 לְשִׁמְךָ מֵאִשָּׁה וְהִיא מְנַבְרֶינָה אֲמַרְיָה הַחֲלִיקָה: בִּי
6 בְּחֵלוֹן בֵּיתִי בְּעַד אֲשֻׁנָּי וְשָׁקַפְתִּי: וְאֵרָא בַּפְּתָאִים אֲבִינָה
7 בְּבָנִים גַּעַר חֲסֵר־קֶב: עֶבֶר בְּשׁוֹק אֶצֶל פְּתוֹ וְדָרַךְ בֵּיתָהּ
8 יֵצֵא: בְּנִשְׁתֵּי-בְּעֵר-בַּיּוֹם בְּאִשׁוֹן לִיָּהּ וְאַפְלָה: וְהִנֵּה
9 אִשָּׁה לִקְרָאתָ שֵׁית זֹנֶה וְנִצְרַת לָב: הַמִּיָּה הִיא וְסִרְתָּ
10 בְּבֵיתָהּ לֹא-יִשְׁפְּנוּ רִגְלֶיהָ: פֶּעַם אַ בְּחוּץ פֶּעַם בְּרַחֲבֵת
11 וְאַצֵּל כְּלִפְנֵי תֹאֲרָב: וְהַחֲוִינָקָה בּוֹ וְנִשְׁקָה לּוֹ הָעֵהָ
12 כְּנִיָּה וְתֹאמַר לוֹ: זְבַחִי שְׁלָמִים עָלַי הַיּוֹם שְׁלַמְתִּי נְדָרַי:
13 עַל-בִּוְיָאֲתִי לִקְרָאתָךְ לְשֹׁחַר פְּנִיךָ וְאַמְצָאָה: מְרַבֵּדִים
14

v. 7. ב'נ' א' נחה.

w zrenicy oka się rysuje ile razy się w nią wpatrujemy. Końcówka *וְ* oznacza formę zdrobniałą, por. Ps. 17, 8.

3. Por. 3, 3; 6, 21.

4. Siostra, określa poetycznie stosunek serdecznej przyjaźni, por. Ij. 17, 14; 30, 29. מורע zam. מורעת powiernica, wł. znajoma, powinowata por. Ruth. 2, 1; 3, 2.

5. Por. 2, 16; 5, 3; 6, 24.

6. *כי tu* w znaczeniu: mianowicie — *חלון* od *חלל* otwór w ścianie mała krata okienna dla wpuszczania świeżego prądu powietrza z arab. „szaniba“ chłodzić, por. Sęd. 5, 28.

8. *מה* wedle masory tyle co *נחה* jak gdyby młodzieniec zdążył do rogu w którym kobieta mieszka, przeciw temu przemawia jednak wiersz 12. i t. *Sept.*

9. *נשא* określa czas, w którym przed wschodem i zachodem słońca chłodniejszy wietrzyk się zrywa, por. *לרוע היום* Gen. 3, 8. Noc zapada w Palestynie prawie bezpośrednio po krótkim zmierzchu.

10. Zaledwie ściemniało wychodzi oczekiwana — *יעתק* strój, por. Ps. 73, 6. *נצרת* mająca coś ukrytego w sercu, mianowicie obawę przed mężem.

11. *חכמה* burzliwa, namiętna, por. 1, 21; 9, 13. *מרה* wł. krnąbrna, por. Deut. 21, 12. *חוז* 4, 16. W ciągłym niepokoju nie może sobie w domu miejsca znaleźć.

13. *העה* *hif.* od *עו* o obliczu, twarde, bezwstydnę.

14. Na uctę urządzoną z okazji złożonych ofiar opłatnych, których częścią tylko palono i oddawano kapłanom, zapraszano zazwyczaj przyja-

17. Pokropiłam posłanie moje myrrą, aloesem i cynamonem.

18. Pójdźże, napoim się miłością aż do rana, rozkoszujmy się się pieśczołami.

19. Albowiem męża nie masz w domu; wyruszył w podróż daleką.

20. Trzos z pieniędzmi zabrał z sobą; dopiero na dzień pełni wróci do domu.

21. Usilną swą namową uwiodła go; gładkością ust swoich zniewoliła go.

22. Idzie z nią wnet jak idzie wół do rzeźni, i jako do pęt swych przywiązany przestępca.

23. Póki nie przebiła mu strzała wątroby; kwapił się jako ptak do sideł, nie wiedząc, że idzie o duszę jego.

24. Teraz tedy synowie, słuchajcie mnie, a baczcie na słowa ust moich.

25. Niechaj nie zbroczy ku drogom jej serce twoje, nie tutaj się po ścieżkach jej.

26. Albowiem dużo trupów położyła, a moc tych wszystkich, których wymordowała.

27. Pełen dróg ku otchłani dom jej, wiodących do komnat śmierci.

ROZDZIAŁ VIII.

1. Zaprawdę, mądrość woła, a roztropność podnosi głos swój.

2. Na wierzchołkach wyżyn, przy drodze, na rozstaju ścieżek stoi.

jednak nieuchronna. Państwo cieni, por. 9, 18. obejmuje dużo komnat w których się rozmaite rodziny i stany gromadzą.

Rozdział 8. Mądrość występuje osobiście, aby do prawdy i enoty nawoływać, a czyni to nie jak grzeszna pokusa szeptem cichym i pod zastoną tajemnicę, lecz otwarcie i publicznie, wystawiając głośno swoją wartość, swoje dary, swoje błogosławieństwa. Jako jasna córa niebios, jako pierwsza kreatura boska, która Mu przy początkach wszechrzeczy towarzyszyła, działa ona odtąd w całym świecie zjawisk, starając się wszędzie ład i porządek ustalić, a wskutek tego i rozkwit i trwałą pomysłność we wszystkich stosunkach ugruntować.

1. Hala wyraża nie tylko pytanie ale i zapewnienie, że tak a nie ina-

17 רבדתי ערשׁי חטבות אטון מצרים: גפתי משקבי מר
 18 אהלים וקנמון: לכה נרוה רדים עדיה בקר נתעלקה
 19 באהבים: כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק:
 20 צרור הבסר לקח בידו ליום הפסא יבא ביתו: השתו
 21 ברבל קתה בחלק שפתייה תדיחנו: חולך אחריה פתאם
 22 בשור אל מבח יבא ובעכם אדמוסר אויל: עד יפלח
 23 חץ כבדו במהר צפור אל פח ולא ידע כי כנפשו הוא:
 24 ועתה בנים שמעו לי ונהשיבו לאמרי פי: אל ישמ
 25 אל דרביה לבד אל תתע בנתיבתייה: כירבים חללים
 26 הפילה ועצמים כל הרגיה: דרבי שאול ביתה יורדות
 27 אדחרימות:

ח.

1 הלאתי חכמה תקרא ותבונה תתן כוליה: בראשי מרמים

17. Hala od np. potrząsać np. naczynie w rozmaite strony, kropić; tu esencjami, por. נשם נרבות חניף Ps. 68; 10. קנמון מר. Ex. 30, 23. אהלים Num. 24, 6. Ps. 45, 9. aloes.

18. napawać się, zazwyczaj winem, tu jak 5, 19. opijać się miłością — עלם tyle co עלו albo עלץ cieszyć się.

19. Męża, nie mojego męża, wyraża wedle Abenezry lekceważenie.

20. Pieniądze zabrał, ma zatem interesa, które go dłużej zatrzymają, napomyka przytem, że dary by przyjęła כמה tylko tu i Ps. 81, 4. pełnia, księżyc o pokrytej niby pełnej tarczy czyli 15. dzień miesiąca. Wedle Tal. nów miesiąca, mianowicie nowy rok.

21. *hif.* od השתו najprzód nakłania czyli uwodzi, następnie popycha t. j. zniewala i porywa go za sobą.

22. Jez. 3, 18. Inei: zam. ובעם jakoby w łańcuchach do kazni szalenie, t. j. więzień, skazaniec. *Delitzsch* בעם jako wzięcie do skarcenia pętami. W każdym razie wyraża wiersz ten, że uwiedziony traci cześć, swobodę i nareszcie życie. *Rashi* tł. בעם wąż Sept. czyta zam. אויל — כאיל jako jelen.

23. Główną myślą jest, że zaslepiony młodzian sam w roztwartą otchłani bieży.

25. od שמה por. 4. 15. חתה od חתה zam. חתעה.

26. בעם dużo, por. בעם עצום Ps. 35, 18.

27. W najrozmaitszy sposób można przez nią zginać — zaguba jest

3. Przy bramach, u wejścia do miast, przy wstępie do wrót rozlegają się wołania jej;

4. Do was mężę się odzywam; a głos mój do synów ludzkich!

5. Zastanówcie się lekkomyślni nad przezornością, a wy ograniczeni wyrozumiejcie co rozsądne!

6. Słuchajcie, bo poważne rzeczy wygłaszam, a otwierają się usta moje ku temu co proste.

7. Bo prawdę wypowiada podniebienie moje, a ohydą dla warg moich niegodziwość.

8. Sprawiedliwe wszystkie mowy ust moich, niemasz w nich ani obłudy ani matactwa.

9. Wszystkie one dostępne dla rozumnego, a proste dla tych, którzy wiedzę pozyskali.

10. Zabierzcie raczej napomnienie moje niż srebro, a poznanie niż złoto wyborowe.

11. Lepsza bowiem mądrość nad korale, a żadne klejnoty nie dorównywają jej.

12. Ja mądrość przy przezorności przebywam, a rozważą opatrzną rozporządzam.

13. Bojźn przed Wiekuistym, jest to nienawiść ku złemu; dumy, pychy, niecnego postępowania i ust przewrotnych nienawidzę.

14. Moją jest rada i sprawność; jam jest przenikliwość, moją dzielność.

15. Mną królówie królują a ustanawiają rządzący, co sprawiedliwym jest.

16. Mną władają władcy i książęta i wszyscy sędziowie uczciwi.

czyli rozporządzam nią. Rozważa, będąca wynikiem głębokiego zastanowienia się.

13. Żąda ona przedewszystkiem pokory, por. 3, 7.

14. Por. Jez. 11, 2 חושיה por. 2, 7.

15. Zasadnicze ustawy ryto w starożytności na kamieniu, ztąd קקח prawa ustanawiać, por. Jez. 10, 11.

16. Mną od שור = שור i שור panować, por. 32, 11. Zam. צרק czyt. Sept. ארץ.

על־דרך בית נתיבות נצבה: לִיר־שְׁעָרִים לְפִי־קָרַת 3
מבוא פתחים תרנה: אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא וְקוֹלִי אֶל־ 4
בני אדם: הֲבִינוּ פִתְאִים עֲרָמָה וְכִסְיִים הֲבִינוּ לָב: 5
שָׁמְעוּ כִּי־נִגְדִים אֲדַבֵּר וּמִפֶּתַח שִׁפְתֵי מִי־שָׁרִים: כִּי־אֲמַת 6
יְדִנֶה חֲבִי וְתוֹעֵבַת שִׁפְתֵי רָשָׁע: בְּצַדֵּק כָּל־אֲמַרֵי־פִי 7
אֵין בָּהֶם נִפְתָּל וְעַקְשׁ: כָּלֶם נִכְחִים רַמְבִּין וְיִשְׂרָיִם 8
לְמַצְאֵי דַעַת: קְחוּ־מוֹסְרֵי וְאֶל־בְּסֵף וְדַעַת מְחַרְוֹן גְּבַהֵר: 9
כִּי־טוֹבָה הַכְּמָה מִפְּנִינִים וְכִל־חֲפָצִים כֹּא יִשׁוּי־בָה: 10
אֲנִי הַכְּמָה שִׁכְנֵתִי עֲרָמָה וְדַעַת מִזְמוֹת אֲמַצָּא: יִרְאֵת 11
יְהוָה שְׁנֵאתִי רַעֲנָה וְנִאֵין וְדֶרֶךְ רַע וּפִי תִהְפְּכֹת שְׁנֵאתִי: 12
לִרְעָצָה וְתוֹשִׁיָה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה: בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ 13
וְרוֹנִים יִחַקְקוּ צַדֵּק: בִּי שָׁרִים יִשְׂרוּ וְגִדִּיבִים כָּל־שִׁפְטֵי 14

v. 5. ב"א א' נחה.

czej jest. Mądrość i roztropność tworzą dwa często zastępujące się synonimy, por. np. 2, 2—6.

2. Na wierchołkach wyżyn, na których pojedyncze dzielnice miasta są położone, aby w ten sposób uwagę przechodniów na siebie ściągnać, tak samo na rozstaju ścieżek, prowadzących w górę i na dół — בית forma aram. zam. בית skrócenie od בִּינָה por. צלעות Ezech. 41, 9.

3. Bani dosł. przy ustach, to samo co לפתח 9, 14, o domu — u wejścia gdzie się do miasta wchodzi i wychodzi קרת gród, od קרה ogradzać, utwierdzać, chald. קרתא por. Ij. 29, 7. avenue. plac albo droga która dokądś prowadzi.

4. אישים = אנשים Jez. 53, 3. Ps. 141, 4. zd. Abenezry mężowie wyższych stanów w przeciwstawieniu do klas niższych אדם por. Ps. 49, 3.

5. Por. 1, 4. tworzy tu synonim wyrazu ערמה por. 17, 16; 19, 8.

6. פנינים neutr. od wyrazu נגיד książę, w przenośni myśli kardynalne, zasadnicze מישרים to co do prostego, prawidłowego postępowania się przyczynia.

7. יתנה por. Ps. 35, 28, רשע niegodziwość, tu w znaczeniu fałsz.

8. חפצים mif. od חפל przekręcać — matactwo.

10. Jeżeli wam wolny wybór zostawiony, por. w. 19; 3, 14; 16, 16.

11. Por. 3, 15; 20, 15.

12. Przy albo na miejscu przezorności, tak, że nad całą dziedziną jej władzę swą wywieram. מצא znajdują ją zawsze ile razy tego pragnę,

17. Miłuję tych, którzy mnie miłują, a ci co mnie usilnie szukają znajdują mnie.

18. Bogactwo i chwala przy mnie, dobra trwale i szczęście.

19. Plon mój lepszy niż kruszec szlachetny i złoto szczerre, a nabytek mój cenniejszy niż srebro wyborowe.

20. Po ścieżce sprawiedliwości postępuję, wpośród drożyn prawa.

21. Aby m darzyła miłujących mnie mieniem, i abym napełniała skarbcę ich.

22. Stworzył mnie Wiekuisty jako początek dróg swoich, jako pierwsze z dzieł swych od dawna.

23. Od wieczności jam ustanowiona, od początku, od prastarych zaczątków ziemi.

24. Gdy jeszcze tonie nie istniały urodziłam się, gdy jeszcze źródła nie było, obfitujących w wody.

25. Zanim góry utwierdzone zostały, przed pagórkami się urodziłam.

26. Zanim jeszcze lądy utworzył i obszary i pierwiastkowe pyłki świata.

27. Gdy urządził niebiosy byłam obecna, gdy zakreślał łuk nad powierzchnią otchłani.

28. Gdy utwierdzał obłoki u góry, gdy wzbierały silnie źródła toni.

29. Gdy wytknął morzu kres jego, aby nie przekroczyły wody jego wybrzeża — gdy ugruntował posady ziemi.

27. *הקק* od *בחקו* Ps. 65, 7. *מכין הרים* por. Ij. 26, 10. Wedle pojęć biblijnych oddziela firmament czyli sklepienie niebieskie wody górne od dolnych, por. Gen. 1, 6. 7. Ij. 22, 14. Zd. Delitzscha mowa tu tylko o zakreśleniu łożysk ustanowionych dla mórz i strumieni, por. *מקוה* Gen. 1, 10

28. *שחקים* tu nie obłoki lecz strop niebieski, górna atmosfera w której pary się zgęszczają i zbierają, por. Deut. 33, 26. Ps. 68, 35. Ij. 37, 18. *בעוון* od *עוון* gdy silnie wzbierały, zd. Del. gdy przemógł, inni: gdy wzmocnił brzegi.

29. Por. Ps. 104, 9. Ij. 38, 8. 11. Jer. 5, 22. *זד. Del. Wildeb.* i innych rozkazu Boga, prawdop. jednak wybrzeża morza, por. *מי ימורי* Jez. 19, 7.

17 *אָרֶץ* : *אֲנִי אֶהְבֵּיהָ אֶהֱבֵהּ וּמְשַׁחֲרֵי יִמְצְאוּנִי* : *עֲשֶׂר־וְכֹבֹד* 17

18 *אֶתִּי הוֹן עֲתִק וְצַדִּיקָהּ* : *טוֹב פִּרְיֵי מִחֲרוֹץ וּמִפֶּה וְתִבְוֹאתֵי* 18

19 *מִבְּסֶפֶד נִבְחַר* : *בְּאַרְחַ צִדִּיקָהּ אֶתְנַגֵּד בְּתוֹךְ נְתִיבוֹת* 19

20 *מִשְׁפָּט* : *לְהִנְחִיל אֶהְבֵּי יֵשׁ וְאַצְרִיתֵיהֶם אִמְלֵא* : 20

21 *יְהִיָּה קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרָבֹו קָדָם מִפְּעֻלֹו מֵאֵו* : *מֵעוֹקֶם* 21

22 *נִפְתַּח־מִי מֵרֵאשׁ מִקֶּדֶם־אֶרֶץ* : *בְּאִי־תִהְיֶה־מֹות חוֹלְלֹתֵי בְּאֵין* 22

23 *מְעִינֹת נִבְכְּרֵי־מַיִם* : *בְּמַרְם הַרִים הַמִּבְעֵו לִפְנֵי נִבְעוֹת* 23

24 *חוֹלְלֹתֵי* : *עַד־לֹא עָשָׂה אֶרֶץ וְחוֹצֹת וְרֵאשׁ עֲפָרוֹת תִּבְל* : 24

25 *בְּהִכִּינוּ שָׁמַיִם שָׁם אֲנִי בְּחַקְו חוֹן עַל־פְּנֵי תְהוֹם* : *בְּאַמְצֵו* 25

26 *שְׁחַקִּים מִמַּעַר בְּעוֹזוֹ עֵינֹת תְהוֹם* : *בְּשׁוֹמֵו לַיִם* | *חֶקו* 26

17. v. 17. מהבי קרי

17. Por 1, 28, *אָרֶץ* zam. *מֵאֵב* Mal. 1, 2. *אֶהֱבֵהּ*.

18. *הוֹן עֲתִק* wł. dobra stare, które z rodu do rodu przechodząc, w ten sposób wciąż się mnożą i utrwalają.

19. Plon, nabytek czyli korzyść jaką przynoszą, por. 3, 14: 8, 10; 16, 16.

20. *מִשְׁפָּט* *piel*, postępując ciągle, por. 6, 28. Ps. 86, 11.

21. *יֵשׁ* subst. istotne, niespożyte, realne mienie, którego wartość żadnym fluktuacjom nie podlega.

22. Pragnąc posłuch i miłość ludzką sobie pozyskać, powołuje się mądrość na wysokie swoje pochodzenie, że jest mianowicie najpierwszym wpływem twórczej siły Bożej, która przy wszystkich Jego dziełach obecną i współczynną była, por. 3, 19. *קִנְיֵה* tworzyć, por. *קִנְיֵה שָׁמַיִם* Gen. 14, 19 *ראשית* por. *ראשית דרכי אל* Ij. 40, 19. *מֵאֵו* przed wszelkim czasem, por. Ps. 93, 2. Jez. 48, 8.

23. *נִבְכְּרֵי* *nif.* od *נִבַּךְ* = *נִבַּךְ* pomazać, a zatem ustanawiać, por. Ps. 2, 6. *מֵרֵאשׁ* por. Jez. 48, 16.

24. *חוֹלְלֹתֵי* *pual.* od *חָלַל* w bólach rodzić, por. Ij. 15, 7. Ps. 51, 7 *נִבְכְּרֵי* wł. ciężkie, w wody, por. *וּמִבְרֵם כֹּבֵר* Gen. 18, 2. obciążony czyli obficie wyposażony.

25. Utwierdzone w głębiach na dnie morskiem, por. Ps. 104, 8. Ij. 38, 6.

26. Lądy zamieszkałe w przeciwstawieniu do obszarów pustych. Inni lądy i błonia — ale ziemię uprawną tworzy człowiek — *ראשית* początkowe, pierwiastkowe pyłki, z których świat zjawisk się ukształtował — zd. innych *ראש* suma, Ps. 139, 17. masa atomów *תִּבְל* od *יָבַל* oznacza wł. ziemię o ile owoce wydaje i dalsze formy istot rodzi.

30. Byłam wtedy przy Nim mistrzynią; byłam wtedy zachwytem Jego dzień po dniu, igrając przed Nim każdego czasu

31. Igrając na kręgu Jego ziemskim, a dzieląc uniesienia moje z synami ludzkimi.

32. Teraz tedy synowie, słuchajcie mnie! Szczęśni bowiem ci, którzy dróg moich przestrzegają.

33. Słuchajcie napomnienia, abyście nabrali mądrości, a nie popadli w rozwiązłość.

34. Szczęśny człowiek, który słucha mnie, tak że dzień w dzień u drzwi moich czuwa, pilnując podwojów bram moich:

35. Kto bowiem mnie pozyskał, pozyskał życie, a dostał pił łaski u Wiekuistego.

36. Ale kto mnie omija, krzywdzi sam siebie; kiokolwiek mnie nienawidzi umiłował śmierć.

ROZDZIAŁ IX.

1. Mądrość najwyższa zbudowała sobie dom, wyciosała sobie filarów swych siedm.

2. Przyrzędziła swe mięsiwo, zmieszała swe wino; zastawiła też i stół swój.

3. Wyprawiła służebnice swoje i wzywa, stojąc na wierzchołku wyżyn miasta.

4. Kto bezrozumny? niechaj wstąpi tu! A kto bezmyślny do tego powiada:

dzie wznosi się zazwyczaj siedm kolumn, na których galerja pierwszego piętra się opiera, cztery po węglach budynku, trzy po ścianach bocznych — strona frontowa po której brama umieszczona niema kolumny. Zd. *Delitzscha* przedstawia ta cyfra siedm wymienionych przez proroka atrybutów ducha i *נורה עליו רוח ר* i td. Jez. 11, 2. w których cała siła mądrości się skupia. Heidenheim myśli o siedmiu naukach wyzwolonych *שבע חכמות* Midrasz o siedmiu sferach niebieskich *שבעה ריקיעים* i td. Są to jednak tylko przypuszczenia — *עמודיה שבעה* konstr. jak *נחיתה שבעה* Ex. 25, 37. tak aby ich siedm było.

2. Mięso i wino, tu obrazy pokarmu dla ducha i serca, którego mądrość dostarcza. Zmieszała aromatami, por. Jez. 5, 22.

3. Przez służebnice, przez spójne nauki, wzywa czyli zaprasza. Na wierzchołku wyżyn, aby głos jej na wsze strony się rozlegał. *גב* = grzbiet, wierzchołek.

4. Por. w. 16. przed *הסר לב* dopełnić *במי*.

30 *נמים לא יעברו פיו בחוקו מוסרי ארץ: ואהנה אצרו*

31 *אמן ואהנה שעשועים יום ויום משחקת לפניו בכל עת:*

32 *משחקת בתבל ארצו ושעשעי אתי בני אדם:*

33 *ועתה בנים שמעו לי ואשרי דרכי ישמרו: שמעו מוסר*

34 *וחקמו ואלתפרעו: אשרי אדם שמע לי דשקד ער-*

35 *דקתתי יום ויום לשמור מוות פתחי: כי מצא מצא*

36 *חיים ונפק רצון מיהוה: והמאי המם נפשו פר-משנאי*

אחבו מות:

ט.

1 *חכמות בנתה ביתה הצבה עמודיה שבעה: מבחה*

2 *מבחה מסכה יינה את ערכה שלהנה: שקחה גערתי*

3 *תקרא עלי פיי מלמי קרת: מייפתי יסר הנה חסר לב*

v. יחיר 35

30. Nadawając z radością twórczej myśli Bożej kształty ziemskie, rzeczywiście.

31. Nadawając z radością twórczej myśli Bożej kształty ziemskie, rzeczywiście.

33. Obiektem słowa *תפרעו* jest *מוסר* por. 15, 32.

34. Aby na każde skinienie moje być gotowym.

35. *ויפ* por. 3, 13.

36. Por. 15, 32. *המם* wł. chybiac, por. Ij. 5, 24. Sąd. 20, 26.

Rozdział 9. Obraz alegoryczny w którym mądrość w uosobionej postaci występuje i wyczekujących u wrót jej, por. 8, 34. zwolenników swych wzywa, aby do przybytku jej weszli i do przygotowanej dla nich wspianej nędzy zasiedli, t. j. aby z całej pełni jej błogosławieństw i darów kosztowali. To samo czyni i personifikacja głupoty, którą dotąd upadła kobieta reprezentowała, zapraszając niedoświadczonych, którzy powabem zmysłowych rozkoszy ołsnieni, ku własnej niedoli w gościnę do niej się garną. Na tem kończy nauczyciel napomnienia swoje, spodziewając się, że ostateczny wybór wątpliwym być nie może.

1. *חכמות* pl. *excellantiae*, por. 1, 20, jak *מלחמים* i dlatego w konstr. z liczbą pojedynczą. Na podwórzu każdego przyzwoitego domu na Wascho-

5. Chodźcie, zakosztujcie chleba mojego, a napijcie się z wina, którym zmieszała.

6. Porzućcie nierozważni niedorzeczność, a będziecie żyli, a postępujcie prosto po drodze roztropności.

7. Kto szydercę karci, przyczynia sobie sam wstydu, a kto niegodziwca napomina, ściąga sam zmasę na siebie.

8. Nie przyganiaj szydercy, by cię nie znienawidził; przyganiaj mądrymu, a miłować cię będzie.

9. Dodaj mądrymu, a będzie jeszcze mądrszym; naucz sprawiedliwego a przybierze jeszcze wiedzy.

10. Początkiem mądrości jest bojaźń Wiekuistego, a poznawanie Świętego rozważa:

11. Przechemnie bowiem pomnożą się dni twoje, a przybędą ci lata życia.

12. Jeśliś mądry, mądryś dla siebie; jeśliś zaś szydercą, poniesiesz to sam.

13. Ona, pani głupota, namiętna jest, błaznica, i bez wiedzy wszelkiej.

14. Zasiada ona u wejścia domu swojego, na tronie, na wyżynach miasta.

15. Aby przyzywać przechodzących drogą, którzy prosto po ścieżkach swoich postępują:

16. Kto bezrozumny? niechaj wstąpi tu! A kto bezmyslny do tego powiada:

17. Skradzione wody są słodkie, a chleb tajemny smakuje.

18. A nie miarkuje on, że tam cienie śmiertelne, i że w głębiach otchłani goście jej.

ROZDZIAŁ X.

1, Przypowieści Salomona. Syn mądry sprawia radość ojcu; ale syn głupi jest zgryzotą matki.

18. Słowa nauczyciela; por. 2, 18; 5, 5; 7, 27. Nie miarkuje jak blizkim przepaści jest dom jej.

Rozdział 10. stanowi do 22, 16. część drugą księgi, por. uwagi wstępne, i obejmuje 375 wierszy masoretycznych z dwóch równoległych zdań złożonych, z których każda skończoną i zamkniętą w sobie myśl wyraża. Jakibądź przewodni plan w układzie zauważyć się nie daje.

1. Powinni dlatego rodzice zawczasu już dzieci swoje do rozumnego życia zachęcać *וְהוּמָה* od *יָהּ* troszczyć się.

5 אֲמַרְהָ קוֹ: לָכוּ לִחְמוּ בְּלֶחְמִי וְשִׁתּוּ בַיַּיִן מִמִּסְכַּתִּי: עֹבְרוֹ
6
7 בְּתָאִים וְחָיו וְאֲשֶׁרוּ בְּדֶרֶךְ בִּינָה: יִסָּר וְלֵץ לִקְחֵן לִי קִקְלוּ
8 וּמוֹכִיחַ קְרָשָׁע מוֹמוֹ: אֶל-תּוֹכַח לֵץ פֹּרִישָׁנֶה הוֹכַח
9 לְחָכְם וַיֵּאדָּבֶה: תֵּן לְחָכְם וַיִּחַבְּם עוֹד הוֹכַע לְצַדִּיק
10 וַיִּוֹסֶף לְקַח: תִּחְלַט חֲכָמָה יִרְאֵת יְהוָה וְדַעַת קְרָשִׁים
11 בִּינָה: כִּי-רַבִּי יִרְבּוּ יַמְיָד וַיִּוֹסִיפוּ לָךְ שְׁנֹת תַּיִם: אִם-
12
13 חֲכָמָתְךָ חֲכָמָתְךָ לָךְ וְצַדִּיק לְבַדְּךָ תִּשָּׂא: אִשֶׁת בְּסִילּוֹת
14 הַמַּיָּה פְתִיית וּבִלְיָדָה-מָה: וַיִּשְׁבַּח לְפִתַּח בֵּיתָה עַל-
15 כֶּסֶף מַלְמֵי קֶרֶת: לְקִרְא לְעַבְרֵי דָרְךָ לְמִישׁוּרִים
16 אֲרֻחוֹתֶם: מִי-פָתִי יִסָּר הַנֶּה וְחִסְר־לֵב וְאֲמַרְהָ לָּו: מִי-
17
18 וְנוֹבִים יִמְתְּקוּ וְחָכְם סִתְרִים יִנָּעַם: וְלֹא יָדַע כִּי-יִדְּפְאִים
שָׁם בְּעַמְקֵי שְׂאִיל קְרָאִיהָ:

1 משלי שלמה בן חכם ישמח-אב ובן בסיל תונת אמו:

v. 6. בנ"א א' נח

5. Por. Jez. 55, 1. אשרו por. 4, 14.

6. Prawdopodob. wyraz פתיית opuszczony, może też być pojęciem oderwanem jak *וְהוּמָה* 1, 22.

7. Tylko do lekkomyślnych, nierozważnych i niedoświadczonych, nie do krnąbrnych i niepoprawnych przemawia mądrość, dla tych bowiem jest wszelkie napomnienie bezskutecznem. Ściąga sam zmasę na siebie, słyszy wymysły ze strony niegodziwca.

8. Por. 15, 12; 23, 9; 27, 6.

10. Por. 1, 7. קרשים pl. jak *אלהים* równoległe do wyrazu *ה'* ma to samo znaczenie, por. *אלהים קרשים הוא* Joz. 24, 19.

11. Dalszy ciąg wiersza 6. por. 3, 2; 4, 10; 30, 3. Wiersze 7--10 są jakby nawiasowo wtrącone.

12. Mądrość zostawia każdemu swobodną wolę, ponosi jednak każdy skutki swego wyboru.

13. Por. 7, 11. zdaniem niektórych zam. כלימה nie zna wstydu.

14. Por. Gen. 39, 14. Jer. 3, 2.

15. Którzy wolni od pokusy dotąd drogą prostą postępowali.

16. Por. w. 4.

17. Wskazuje na urok i powab wszystkiego co wzbronione, poczynając samo pojęcie grzechu za niedorzeczność i przesad, por. Ps. 73, 11. Picie wody jest symbolem zmysłowej rozkoszy, por. Ps. 73, 10.

2. Nie przynoszą pożytku skarby niegodziwością zdobyte; sprawiedliwość jednak wybawia od śmierci.

3. Nie pozwala Wiekuisty łaknąć duszy sprawiedliwego, ale żądzę niegodziwych odtrąca.

4. Dłoń opieszła czyni ubogim, ale ręka skrętnych wzbogaca.

5. Zbiera w lecie dziecię roztopne; śpi w czasie żniwa dziecię gnuśne.

6. Błogosławieństwa spływają na głowę sprawiedliwego, ale usta niegodziwych pokrywa krzywda.

7. Pamięć sprawiedliwego błogosławiona będzie, ale sława niegodziwych zbutwieje.

8. Rozumny sercem przyjmuje przykazania; kto jednak głupich jest ust upada.

9. Kto w niewinności postępuje, idzie bezpiecznie; kto jednak drogi swe skrzywia skarcony będzie.

10. Kto okiem mruga sprawia strapienie, a kto głupich jest ust upada.

11. Zdrojem życia są usta sprawiedliwego, ale usta niegodziwych pokrywa krzywda.

12. Nienawiść wznieca swary; wszystkie jednak przewinienia przysłania miłość.

13. Na ustach rozsądnego przebywa mądrość; ale różga przeznaczona dla grzbietu bezmyślnego.

14. Mędrcy ukrywają swą mądrość; ale usta głupca to ruina bliska.

15. Mienie możnego jest grodem jego warownym; ale postrachem biednych jest ubóstwo ich.

swarów i walk podnieca — inaczej miłość, która wszystko wybacza *קערר* *piel.* od *עיר*.

13. Gdzie rozsądek tam jest i mądrość, a gdzie grzbiet bezmyślnego tam i różga, por. 19, 29; 26, 3.

14. Mądry bywa zawsze oględny w swoich słowach, tak, że je raczej ukrywa niż wyjawia — inaczej głupi, który bezmyślnymi rozprawami szkodę przynosi.

15. Mienie daje możnemu pewność siebie, biedny jest zawsze bojaźliwym *מחח* od *חח* por. Jer. 28, 39.

2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

לֹא יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רָשָׁע וְצַדִּיקָה תַצִּיל מִמּוֹת: לֹא יִרְעִיב
יְהוָה נַפְשׁ צַדִּיק וְתוֹת רָשָׁעִים יִהְיֶה: רֹאשׁ עֵשָׂה כַּהֲרִי
רְמִיָּה וְנֵר חֲרוֹמִים תַּעֲשִׂיר: אֲנִר בְּקִיץ בֵּן מִשְׁכִּיל נִרְדָּם
בְּקִצְיֵר בֵּן מָבִישׁ: בְּרִכּוֹת לְרֹאשׁ צַדִּיק וְפִי רָשָׁעִים יִכְסֶה
חָמָס: וְכֵר צַדִּיק לְבָרָכָה וְשֵׁם רָשָׁעִים יִרְקֹב: חָכֵם
לֵב יִקְנֶה מִצְוֹת וְאֵינֶל שְׁפָתָיו יִלְבֹּט: הוֹלֵךְ בְּתוֹם יִקְרָה
בְּטָח וּמַעֲפֹשׁ דְּרָכָיו יִדְרֶע: קָרֵן עֵינַי יִתֵּן עֲצָבָה וְאֵינֶל
שְׁפָתָיו יִלְבֹּט: מְכוֹר חַיִּים פִּי צַדִּיק וְפִי רָשָׁעִים יִכְסֶה
חָמָס: שִׁנְאָה תַעֲרַר מִדְּנִים וְעַר בְּלִפְשָׁעִים תִּכְסֶה
אֲהָבָה: בְּשִׁפְתָיו נִבּוֹן תִּמְצֵא חֲכָמָה וְשִׁבְט לִגּוֹ חֲסֵר־
קֵב: חֲכָמִים יִגְפְּנוּ יְדֵעֵת וְפִי אֵינֶל מִחֲתָה קִרְבָּה: הוֹן

2. Krzywda nabyte dobra nie ocalają od zaguby, por. 11, 4; 12, 28. Micha 6. 10. Ezech. 7, 19, *לֹא יוֹעִילוּ* *hif.* od *יעל*.

3. Ponieważ pragnienia i potrzeby jego są zawsze skromne, por. 18 25. Ps. 37, 25. *הוֹן* tyle co pożądlivość, por. 11, 6. Mich. 7, 3.

4. *אֲנִר* wedle zwykłej pisowni *רש* Dłoń opieszła, por. Jer. 48, 10. *עבר משכיל* por. *עבר משכיל* por. 6, 8. *מביש* w przeciwstawieniu do *משכיל* por. 14, 35; 17, 2. *מכוור חיים* od *בוש* zwlekać, marudzić, por. 12, 4. *אשה חיל* dzielną jako przeciwstawienie do kobiety dzielnej *חיל* przynosi.

6. Krzywda, która z ust ich wyszła i w postaci złorzeczeń na usta te wraca.

7. Pamięć sprawiedliwych błogosławioną będzie i po śmierci, por. Ps. 72, 18. ale już za życia toczy rdza sławą niegodziwych. Ps. 9, 6. *לֵב* 18, 17.

8. Mądry jest przezornym i stosuje się chętnie do udzielanych mu wskazówek, głupi jednak chełpi się swym rozumem i ginie — *ילבט* w arab. powalić, por. w. 10. Hoz. 4, 14.

9. *קרן עיני* *hif.* być doświadczonym, skarconym. por. *אורי הורעי* Jer. 31, 19.

10. Sprawia strapienie temu, kto szyderych grymasów tych jest przedmiotem, a kto bez zastanowienia się rozprawia, sięga sobie sam przykrości.

11. Za pośrednictwem swiatłych rad i wskazówek prowadzi sprawiedliwy innych do życia. Por. w. 6.

12. Nienawiść jest sama przez się złem, a to tem większem, że do

16. Dorobek sprawiedliwego idzie na życie, zysk niegodziwego na grzech.

17. Ścieżką ku życiu zdąża, kto napomnienia przestrzega; ale kto na przestrogi nie zważa błądzi.

18. Kto nienawiść tai ma usta kłamliwe, a kto oszczerstwa roznosi jest blaznem.

19. Przy mnóstwie słów nie uniknie się błędowi; ale kto usta swe powściąga jest rozważnym.

20. Język sprawiedliwych, srebro to wyborowe; rozum niegodziwych ma mało wartości.

21. Usta sprawiedliwych żywią wielu; głupcy jednak wskutek bezmyślności swej giną.

22. Błogosławieństwo Wiekuistego, ono wzbogaca, a nie może trud własny nie w tem przysporzyć.

23. Niby zabawką dla głupca jest spełnienie sprośności, tak jak czynu mądrości dla męża roztropnego.

24. Czego niegodziwy się obawia przypadnie nań; ale czego sprawiedliwi pragną użyżonem im będzie.

25. Jak burza przeciąga, tak znika niegodziwy; ale sprawiedliwy stoi na trwałym gruncie.

26. Czemu ocet dla zębów a dym dla oczu, tem leniwy dla tych, co go posyłają.

27. Bojaźń Wiekuistego przymnaża dni, ale lata niegodziwych skrócone zostają.

28. Nadzieja sprawiedliwych uwieńczy się radością, ale otucha niegodziwych zaginie.

29. Twierdzą dla niewinnych jest zrządzenie Wiekuistego, ale trwogą dla złoczyńców.

ni: כעבור gdy burza kłęk przeciąga, por. 3, 25. Jez. 28, 18. Inaczej sprawiedliwy, por. 12, 7. Ps. 125, 1.

26. לשלוח pl. dla każdego z tych, który się nim posługuje, por. 19, 24; 22, 13. Lenistwo jego szkodzi im i ich sprawom.

27. Por. 3, 2; 9, 11; 14, 27. Rozwiążnością swoją skracają sobie sami życie.

28. Nadzieja jednych się ziści, otucha drugich, oparta na złem, okaże się zawodną, por. Ps. 119, 10. Ij. 8, 13.

29. Zrządzenia Boże, sprawiedliwe, bronią niewinnych, gdy przeciwnie sama świadomość winy złoczyńców trwoży — תור zam. תם. Inni łączą

16 עשיר קרית עון מחסת דלים רישם: פועלת צדיק

17 דתיים תבואת רשע קטמאת: ארח לתיים שומר מוסר

18 ועוב תוכחת מהעה: מכסה שנאה שפתו שקר ומוצא

19 דבה הוא כסיל: ברכ דברים לא יהל-פשע וחושד

20 שפתיו משקיל: כסה גבחר לשון צדיק לב רשעים

21 כמעט: שפתו צדיק ירעו רבים ואוידים בתסר-לב

22 ימותו: ברבת יהוה היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה:

23 בשחוק רכסיל עשות זמה וחקמה קאיש תבונה: מגורת

24 רשע היא תבואתו ותאנת צדיקים יתן: בעבור כופה

25 ואין רשע וצדיק יסוד עולם: בחמץ לשנים וכעשן

26 לעינים בן העצל לשלחו: יראת יהוה תוסף ימים

27 וישנות רשעים תקצרה: תחלת צדיקים שמחה ותקנת

28 רשעים תאבד: מעו לתם הרך יהוה ומחמה לפעלי

16. Dorobek jednego, właściwie użyty, jest rękojmią pomyślności i błogosławieństwa, zysk drugiego, na cele grzeszne obracany, jest źródłem zgryzot i zaguby — מעלה por. Lev. 19, 13.

17. הרחק, הניע. part. hif. od תע in znaczeniu kał, por. חניע.

18. Ten, który potajemną nienawiść żywiąc, przytem przyjaźnie przemawia jest fałszywym, ale kto nienawiść tę rzucaniem oszczerstw wynurza jest zarazem niemądrym.

19. Kto dużo i niepotrzebnie rozprawia, musi zawsze coś niewłaściwego powiedzieć, por. 13; 3; 17, 27. Koh. 5, 2.

20. Słowa sprawiedliwych przedstawiają zawsze jakąś wyższą wartość, gdy przeciwnie bezwartościowe są nawet myśli drugich. כמעט bez wartości.

21. Podczas gdy pierwsi radą i czynem innym do życia pomagają, giną drudzy wskutek własnego swego bezrozumu. Inni: ירעו pasterzą, niby przewodniczą, prowadzą — תסר abstr. zam. תסר 28, 22. Ij. 50, 3.

22. Por. Ps. 127, 1. 2. עצב trud, mozól.

23. Igraszka, zabawka, albo też przyjemnością. Jeden i drugi znajduje się w swoim żywiole.

24. Obawa, która go ustawicznie niepokoi i dręczy, ona to היא go dopadnie nie יתן = יתן! nieosobiście, Trg. תתיב לרן albo też da im Bóg. Życzenia ich bowiem zgadzają się z porządkiem moralnym.

25. Tak nagle jak niszcząca burza, która przeciąga, por. 1, 27. In-

30. Sprawiedliwy nie zachwieje się na zawsze, ale niegodziwi nie przetrwają w kraju.

31. Usta sprawiedliwego krzewią mądrość; ale język przewrotny ulegnie zagładzie.

32. Usta sprawiedliwego umięją się podobać; ale w ustach niegodziwych są tylko mactwa.

ROZDZIAŁ XI.

1. Waga fałszywa jest ohydą Wiekuistemu, ale ciężarki pełnoważne Jego upodobaniem.

2. Przychodzi pycha, nadchodzi i hańba, ale przy skromnych mądrość.

3. Prawych prowadzi ich uczciwość, ale chytrość zdrajców zmoże ich.

4. Nie pomaga bogactwo w dzień gniewu, ale sprawiedliwość ochrania od śmierci.

5. Sprawiedliwość uczciwego prostuje drogę jego, ale przez własną niegodziwość upadnie niegodziwiec.

6. Sprawiedliwość prawych zbawia ich, ale oplątani będą przeniewiercy przez chuć swą własną.

7. Ze śmiercią człowieka niegodziwego ginie jego nadzieja, a otucha silnych znika.

8. Sprawiedliwy bywa z biedy wybawiony, a dostaje się niegodziwiec na miejsce jego.

9. Ustami niszczy pochlebca bliźniego swego, ale przez przenikliwość wybawieni zostają sprawiedliwi.

10. Z szczęścia sprawiedliwych cieszy się miasto, ale przy upadku niegodziwych panuje radość.

7. Por. 10, 28. אונים por. אונים Jez. 40, 29. Tak *Abenezra*. *Ra-szi* zaś rozumie pod אונים synów, gen. 49, 8. w przeciwstawieniu do 20, 7. *Try.* zam. אנושי און. Nadzieja niegodziwego, dla którego dobra doczesne są wszystkim a który bez wyboru środków do nich dąży.

8. „Okupem za sprawiedliwego będzie niegodziwy“, 21, 18.

9. Przenikają oni zamysły pochlebców i wogóle złych a nie dają się skusić i w nieszczęście wtrącić.

10. Dlatego, że z dóbr sprawiedliwych współobywatele korzystają, niegodziwi zaś ich krzywdzą, por. 28, 12. 28; 29, 2.

און: צדיק לעולם בדימוס ורשעים לא ישפנו ארץ: 30
פי צדיק ינוב חכמה ולשון מהפכות תפקת: שפתי צדיק 31
ינעון רצון ופי רשעים מהפכות:

יא.

מאני מרמה תועבת יהוה ואבן שלמה רצוני: בא 1
ודון ויבא קלון ואת צניעים חכמה: תמת ישרים מנחם 2
וסלף בגדים ושהם: לא יועיל הון ביום עברה ואדקה 3
תציל ממות: צדקת תמים תישר ררכו וברשעתו יפל 4
רשע: צדקת ישרים תצילם ובהות בגדים ילקרו: 5
במות אדם רשע האבד תקוה ותוחקת אונים אקדה: 6
צדיק מצרה יחלץ ויבא רשע תחתיו: בפה חנה ישחת 7
רעדו ויבדעת צדיקים יחלצו: בטוב צדיקים תשלץ קרה 8
9
10

ירם v. 8.

7-10. twierdzą dla tych, którzy nieskazitelnie postępują jest Wiekuisty, trwoną zaś dla złoczyńców.

30. Nieszczęście, które go spotyka, jest tylko chwilowe, przejściowe, por. 12, 8. 21; 24, 16. Ps. 112, 6; 125, 1. ורשעים por. 2, 22. *mif.* od' נוש w znaczeniu *kal.* חאבא która ich spotyka zmusza ich do opuszczenia kraju i ukrywania się na obczyźnie.

31. Por. Ps. 37, 39. Jez. 57, 19.

32. Umieją mówić to, co u Boga i ludzi upodobanie wzbudza.

Rozdział 11. I tu mowa o najrozmaitszych tematach bez wewnętrznego związku zestawionych, tak, że każde zdanie odrębną myśl i zamkniętą w sobie naukę przedstawia.

1. Por. 16, 10; 20, 10. 23. Lev. 19, 36. Deut. 25, 13.

2. Są to towarzysze nierozdzielni, por. 16, 18; 18, 12. Mądrość mianowicie obliczająca następstwa, jakie pycha za sobą pociąga.

3. סלף tylko tu i 15, 4. przewrotność, chytrość ירם zam. ישרם *kal.* od שרר por. Jer. 5, 6.

4. Por. 10, 2. W dzień gniewu Bożego, por. Ezech. 7, 19. Cef. 1, 18. Ij. 21, 30.

5. Por. wiersz 3; i 3, 6. Prawość człowieka, który sumienie i charakter swój w czystości zachowuje.

6. Por. 5, 22; 10, 3. Micha 7, 3. ובהות ובהותם. Przez żądzę, która go do czem rychlejszego osiągnięcia swoich celów pobudza.

11. Przez błogosławieństwo prawych podnosi się miasto, ale przez usta niegodziwych zburzone zostaje.

12. Pomiata bliźnim swoim bezmyślny, ale mąż roztrotny milczy.

13. Kto jako oszczerca krąży, zdradza tajemnicę; ale kto statecznego jest ducha ukrywa sprawę.

14. Gdzie brak przewodnictwa upada lud; ale powodzenie jest tam, gdzie dość doradców.

15. Wiele złego ściąga na siebie, kto za innego ręczy; ale kto poręki nienawidzi jest bezpiecznym.

16. Niewiasta nadobna zyskuje cześć, tak jak łupieżcy zyskują bogactwo.

17. Człowiek miłosierny świadczy dobrze sam sobie; ale okrutny dręczy własne swe ciało.

18. Niegodziwiec zdobywa zysk wątpliwy, ale kto sprawiedliwość wysiewa nagrodę prawdziwą.

19. Tak zmierza sprawiedliwość do życia, a ubiegający się za złem do własnej śmierci.

20. Ohydą Wiekuistemu są przewrotni sercem, ale upodobaniem Jego postępujący uczciwie.

21. Ręka na to! nie ujdzie bezkarnie zły, ale ród sprawiedliwych ocalonym będzie.

22. Koleczyk złoty w ryju świni — tak kobieta piękna pozbawiona rozsądku.

23. Pragnieniem sprawiedliwych jest tylko dobro; nadzieją niegodziwych — zaciekłość.

21. Ręka na to! *יד ליר* formułka w pospolitej mowie, por. 16, 5. Ij. 17, 3. według Schultensa, per posteros, dziedzicznie, niby od ręki do ręki, por. Ex. 20, 5. Ród, który jest sprawiedliwy, por. Jez. 1, 4; 65, 23. Ps. 24, 6.

22. Pierwsze emblematyczne przysłowie, w którym po obrazie wyjaśnienie jego następuje *מליצה*. Duży koleczyk przez prawą ścianę nosową przewleczony a zwieszający się do ust, stanowił zwykłą ozdobę kobiet wschodnich, por. Gen. 24, 47. טעם smak, w przenośni poczucie przyzwyczajenia, taktu, rozsądek, por. 1 Sam. 25, 33.

23. Pragnienia jednych zmiierają tylko ku szczęściu bliźnich, nadzieja drugich zasadza się na tem, aby mogli zaciekłość swą wywierad, por. 21, 24. Jez. 16, 6.

24. Ani hojność, ani skąpstwo nie jest przyczyną zmniejszenia się lub pomnożenia dostatku *מור* por. Ps. 112, 9. *ישר* jak 17, 26. Ij. 33, 23.

11 וּבְאֵבֶר רְשָׁעִים רָנָה: בְּבִרְבֵּית יִשְׂרָאֵל תְּרוֹם קָרַת וּבִפְּי
12 לְרָשָׁעִים תִּהְרָם: בְּזוֹ לְרַעְיוֹ חֲסֵר-לֵב וְאִישׁ תְּבוּנוֹת
13 יִתְרִישׁ: הַזִּקְנָה רַבִּיל מְעַלְה־סוֹד וְנֶאֱמָר-רוֹחַ מִכְסֵּה דָבָר:
14 בְּאֵין תְּהַבְלֹת יִפְלְעֵם וְחֲשׂוּעָה בְּרֵב יוֹעֵץ: בַּעַ יְרוּע
15 כִּי-עֲרֵב וְזָר וְשָׂנֵא תוֹקְעִים בּוֹמֵחַ: אֵשֶׁת חֵן תִּתְמַךְ בְּבוֹד
16 וְעֲרִיצִים יִתְמַכּוּ-עָשָׂר: גַּמְלֵנָפְשׁוֹ אִישׁ חֲסֵד וְעֵבֶר לְאָרוֹ
17 אֲבוֹרִי: רָשָׁע עֹשֶׂה פְעֻלַּת-שֹׁקֵד וְזָרַע צִדְקָה שֹׁבֵר אֲמָת:
18 בְּזִדְקָה לְחַיִּים וּמְרֻבָּה רָעָה לְמוֹתוֹ: תוֹעֵבֶת יִהְיֶה
19 עֲקֻשֵׁי-לֵב וְרִצּוֹנוֹ תְּמִימֵי דָרֶךְ: יָד לָזָר קֹא-יִנְקָה רָע
20 וְזָרַע צִדְיָקִים נִמְלֵט: גָּנוֹם וְהֵב בְּאֵף מְזִיר אֵשֶׁה לְפָה
21 וְסִרַת טָעַם: תִּאֲנַת צִדְיָקִים אֲדִי-טוֹב תִּקְנַת רְשָׁעִים

11. Przez błogosławioną i owocną działalność prawych i przeciwnie przez mowy i kłownia złych.

12. Milczy, nie okazuje względem nikogo lekceważenia, albo też słysząc ubliżające uwagi o sobie, zostawia je bez odpowiedzi, por. 14 21. *Abenezra*: kto bliźnim swoim pomiata jest bezmyślny itd.

13. Kto plotki roznosi, zdradza tajemnicę, nie należy mu dlatego ufać, bo tak jak innych, zdradzi cię. Zasadniczem znaczeniem wyrazu *ufac*, bo tak jak innych, zdradzi cię. Zasadniczem znaczeniem wyrazu *ufac* jest *ufac*, bo tak jak innych, zdradzi cię. Zasadniczem znaczeniem wyrazu *ufac* jest *ufac*, bo tak jak innych, zdradzi cię.

14. Istota ludzka złożona z ciała i duszy, otóż w jednym i drugim kierunku, wynagradza się miłosierdzie, a mści nieużyte samolubstwo, *Delitzsch*.

15. Nikt nie może się wpływowi nadobnej niewiasty oprzeć, tak jak nikt brutalnej sile łupieżców przeciwstawić się nie zdoła — jedna zyskuje łagodnością i serdecznością cześć dla męża, drudzy bogactwo przez postrach i trwogę, którą wzbudzają. Autor chce wyrazić, że dobro przez pierwszą osiągnięte jest wyższem i trwalszem, por. 22, 1. Niekt. czyt. *חיוני* pilni.

16. Istota ludzka złożona z ciała i duszy, otóż w jednym i drugim kierunku, wynagradza się miłosierdzie, a mści nieużyte samolubstwo, *Delitzsch*.

17. Istota ludzka złożona z ciała i duszy, otóż w jednym i drugim kierunku, wynagradza się miłosierdzie, a mści nieużyte samolubstwo, *Delitzsch*.

18. Zysk wątpliwy, który nie daje tego, czego się po nim spodziewano, który błogosławieństwa nie przynosi, por. 10, 16. Hoz. 10, 12.

19. Dalszy ciąg poprzedniego wiersza, por. 19, 23. *Inni* *כן* zam. *אכן* zaprawdę, albo jak *Raszi*, istotna, szczerza, nie pozorna sprawiedliwość, od *כן* por. Num. 27, 7.

20. Por. 17, 20; 2, 21. Ps. 119, 1.

6. Mowy niegodziwych — to czyhanie na krew; ale usta sprawiedliwych ocalają ich.

7. Najmniejszy przewrót na złoczyńców, a nie masz ich, ale dom sprawiedliwych ostoi się.

8. W miarę rozumu swego bywa mąż chwalony, kto jednak przewrotnego jest serca popadnie w pogardę.

9. Lepiej temu, który się sam unią, choć sługę posiada, niż temu, który się panoszy, choć mu chleba brak.

10. Dbą o życie bydłęcia swego sprawiedliwy, ale srogie jest wewnątrz niegodziwych.

11. Kto rolę swą uprawia nasyci się chlebem, ale bezmyślnym jest kto za marnościami się ugania.

12. Tęskni niegodziwy za połowem złych, ale korzeń sprawiedliwych wyda swój plon.

13. W uchybieniu ust jest sieć dla złoczyńcy, i tak unika biedy sprawiedliwy.

14. Z plonu swych ust nasycą się niejedni dobrem, a co ręce człowieka świadczyły, to oddane mu bywa.

15. Droga głupiego wydaje mu się prawą; ale mądry słuchocha rady.

16. Gniew głupca objawia się niezwłocznie; mądry jednak ukrywa zniwagę.

17. Kto rzetelnie mówi świadczy za słusnością, ale świadek fałszywy głośni matactwo.

18. Niejedni prawi jakby mieczem kłóli; ale mowa mędrców niesie ukojenie.

14. Każde słowo i każdy czyn poeiąga za sobą skutek właściwy por. 13, 2; 18, 20.

15. Uważa się zawsze za nieomylnego i nie potrzebuje dlatego niczyjej rady słuchać, por. 3, 7; 13, 10; 16, 25; 19, 20.

16. Mędrzec obrażony nie wybucha nagłym gniewem, lecz umie się opanować i urazę swą ukryć *כסה zam.* *מכסה*.

17. Miłujący prawdę świadczy zawsze i w każdym położeniu za nią, por. 14, 25; 6, 19 i przeciwnie kto z natury fałszywy, wypowiada zawsze i wszędzie fałsz.

18. *כסה* = *כסה* prawić nieświadomie, bez zastanowienia, por. Lev. 5, 4. Num. 37, 9, Niesię ukojenie tym, których głupiec mową swą zranił

6 רְשָׁעִים מְרַמֵּה: דְּבַר רְשָׁעִים אֲרֻב־בָּדָם וּפִי יִשְׁרָיִם 6
7 יִצְיָקָם: הַפִּיךְ רְשָׁעִים וְאִינָם וּבֵית צַדִּיקִים יִעֲמֹד: לִפִּי 7
8 שִׁבְלֵוֹ יִהְיֶה־אִישׁ וְנִעֲוֶה־לֵב יְהוָה לָבוֹן: טוֹב נִקְרָה 8
9 וְעַבְד לֵוֹ מִמֶּתֶבֶד וְחִסְר־לֵבָם: יוֹרֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהַמָּתוֹ 9
10 וְהַמֵּי רְשָׁעִים אֲכֹרֵי: עֶבֶד אֲרָמְתוֹ יִשְׁבַע־לָהֶם וּמְדַבֵּר 10
11 רִיבִים חִסְר־לֵב: חֲמַד רָשָׁע מִצֹּד רָעִים וְשֵׁרֵשׁ צַדִּיקִים 11
12 יִתֵּן: בְּפִשֵׁעַ שִׁפְתָּיִם מוֹקֵשׁ רָע וַיֵּצֵא מִצִּדָּה צַדִּיק: מִפְּרִי 12
13 פִּי־אִישׁ יִשְׁבַע־טוֹב וְהַמֵּל יִדְי־אֲדָם יָשׁוּב לֵו: דֶּרֶךְ אֱוִיל 13
14 יִשָּׂר בְּעֵינָיו וְשִׁמְעַתְּ לִעֲצָה חָכָם: אֱוִיל בַּיּוֹם יִנְרַע בְּעַסֹּם 14
15 וְכִסֵּה קִלְוֹן עָרִים: יָפִים אֲמוֹנָה יִגִּד אֲדָק וְעַד שִׁקְרִים 15
16 מְרַמֵּה: יֵשׁ בּוֹמָה בְּמִדְקָרוֹת הָרֵב וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מְרַפָּא: 16

6. Szepcą między sobą o zagubie niewinnych, ale prawi ich ocalają por. 1, 11.

7. *inf. absol.* zam. verb. finitum, najmniejszy przewrót wystarcza, aby dom ich zburzyć, por. 10, 25; 14, 11.

8. Według prostego jego rozsądku, który go od przewrotności strzeże 9 Inni: lepiej uniozonemu, który sam sobie sługą.

10. O życie, o wygodę bydłęcia, z którym współczuwa, aby się nie dręczyło, por. Deut. 25, 4. Wyraz *רחמי* wewnątrz, oznacza przedmiot w liczbie pojedynczej, *זלף מכורי* sing. Inni: litość ich jest okrucieństwem, por. 27, 4. obliczona bowiem na to tylko, aby z nich większą korzyść wyciągnąć.

11. Por. 28, 19. zaleca uprawę roli jako najpewniejszy sposób uczciwego zarobkowania, gdy wszystkie inne, na spekulacji i hazardzie oparte źródła dochodu, podstawy realnej nie przedstawiające, są płonne — *ריקים* marne rzeczy.

12. Daremnie pragnie niegodziwy za przykładem złych podążyć i równie jak oni krzywdą innych się z bogacić, natomiast wydaje korzeń czyli posiew sprawiedliwych to, co wydać powinien, por. w. 3. Zam. *יתן* czyt. niekt. *איתן* por. Ps. 74, 15.

13. Oskarżając sprawiedliwych, wikła się złoczyńca w sprzecznych świadectwach swoich, czem niewinność ich stwierdza, por. 29, 6. Inni: w uchybieniu ust, nieodłącznym od ustawicznego rozprawiania jest zasadzka niebezpieczna, por. Koh. 9, 12. sprawiedliwy zaś, który słowa we wazy, nie naraża się na przykrości, por. 13, 3.

19. Mowa prawdy ostoi się na wieki, ale na chwilę tylko język kłamliwy.

20. Uluda wiedzie serce tych, którzy zło knują, ale radość pewna tym, którzy pokój doradzają.

21. Żadne nieszczęście nie spotka sprawiedliwego, ale niegodziwi przesyleni są niedolą.

22. Ohydą Wiekniestemu są usta kłamliwe, ale którzy wiary dochowują dostępują upodobania Jego.

23. Człowiek rozumny tai wiedzę swoją, ale serce głupców wygłasza swą niedorzeczność.

24. Ręka skrzętnych panować będzie, ale opieszala stanie się hołdowniczą.

25. Troska w sercu człowieka je gnębi, ale słowo życzliwe pociesza je.

26. Więcej niż bliźni posiada sprawiedliwy, ale droga niegodziwych wywiezie ich na tułactwo.

27. Nie ułowi sobie opieszalność zdobywszy, ale skarb cenny posiada człowiek pilny.

28. Na drodze sprawiedliwości jest życie, a kierunek jej ścieżki — nieśmiertelność.

ROZDZIAŁ XIII.

1. Syn mądry przyjmuje napomnienie ojcowskie; ale nie słucha łajania szyderca.

1. Niejeden spożywa dobro z plonu ust swoich, pragnieniem jednak przeniewierców jest grabież.

נעל Gen. 14, 23. עיקת טמא ująć, ulowić, zd. innych z chald. upiec, por. אחרך objęty ogniem, spalony, Dan. 3, 27.

28. O nadziei w śmierci mówi również 14, 32. Emendacja אל מות וירך נתעבים אל מות droga wgardzonych, która prowadzi do śmierci, nie jest niczem uzasadnioną.

Rozdział 13. Zaznacza w wstępnym wierszu przeznaczenie swe dla młodzieży i rozpoczyna wedle Ewalda drugą część zbioru przypowieści Salomona, por. 10, 1. Po הכם בן חכם domyślnie שמע Dyserinek czyta zam. אב — זאָאָניע, surowa mowa.

2. Podczas gdy niejeden z prawych, słowem i czynem innych krzepiąc, i sam z dobroci swej korzysta, skierowana jest pożądlivość nie-

שפת־אמת תבון לעד ועד־ארגיעה לשון־שקר: מרמה 19
 בלב־הן־שיירע וליעצי שלום שמחה: לא־יאנה לצדיק 20
 כד־אנו ורשעים מלאו רע: תועבת יהוה שפת־שקר 21
 ועשי אמונה רצונו: אדם ערום כסה־דעת ולב כסילים 22
 יקרא אולת: יד־הרוצים תמשול ורמיה תהנה לבם: 23
 דאנה בלב־איש ישחנה ודבר מוב ישמחנה: יתר 24
 מרעהו צדיק ודרך רשעים מתעם: לא־יתרד רמיה 25
 צידו והוד־אדם יקר תרוץ: בארח צדקה תיים ודרך 26
 נתיבה אל־מונת: 27

יג.

בן חכם מוסר אב ולץ לא־שמע נערה: מפני פראיש 1
 2

v. 28. ה'ה' דפס.

19. Falsz nie może się długo ostać argיעה *hif.* od רע z ה parag. zmrużyć powieki, dosł. podczas gdy okiem mrugną, por. Jer. 49, 19.

20. Celem tych, którzy zło knują, do swarów i kłótni doradzają, jest zdrada w widokach własnych obmyślona, ci przeciwnie, którzy zgodę i pokój krzewić usiłują, chcą ludziom zadowolenie i radość zapewnić וליעצי tyle co יעצי וליעצי.

21. Żadne nieszczęście, skutkiem grzechu będące, nie spotka sprawiedliwych. przesyleni jednak niedolą są ci, których żywiołem jest zło. bo ono z konieczności niedolę wyradza יאנה *pual.* od מנה Ps. 91, 10 przydarzyć się, spotykać.

22. עשי אמונה por. Jez. 26, 2. 2 Król. 2, 12.

23. Mądry nie chełpi się swoją wiedzą, nie wystawia jej na pokaz, gdy przeciwnie głupi niedorzeczność swą przy każdej sposobności publicznie wygłasza, por. 13, 16; 15, 2.

24. Zmusi ją bieda służyć, por. 10, 4; 11, 29; 19, 15.

25. Por. 15, 13; 17, 22. לב tu fem. por. לבות Ezech. 16, 30 i לבבות 1 Kron. 28, 9. ישחנה *hif.* od שחח pokr. z שוח i שוח Inni odnoszą to słowo do איש człowiek troską swą przytłumia.

26. יתר tyle co יתיר więcej, szacunku, poważania albo też i dóbr materialnych, dlatego, że się sprawiedliwy wszystkim zadawała, gdy chciwość niegodziwych do nędzy doprowadza Inni: יתר *hif.* od יתר kieruje bliźnim swoim sprawiedliwy, służy mu jako przewodnik — מרעהו zam. por. 19, 7. albo też jak Delitzsch: wypatruje מרעהו strawę czyli paszę dla bydła, stanowiącego bogactwo beduiny.

27. יתר od תרך chald. ערק = שרך zaczepiać, przewlekać, *Trg.* שרך

3. Kto ust swych strzeże zachowuje życie swoje; kto wargi swe rozwiiera, temu grozi ruina.

4. Pragnie gorąco ale daremnie leniwy, dusza jednak czynnych nasycona będzie.

5. Nienawidzi sprawiedliwy słowa kłamliwego, ale niegodziwy szkaluje i hańbi.

6. Postępującego nieskazitelnie ochrania cnota, ale grzesznika oplątuje niegodziwość.

7. Jeden udaje bogatego, choć nic nie posiada, inny udaje biednego, choć znaczne ma mienie.

8. Okupem życia człowieka może być mienie jego, ale biedny nie słyszy groźby.

9. Światło sprawiedliwych świecić będzie wesoło, ale pochodnia niegodziwych zgaśnie.

10. Pycha wznieca tylko swary, ale u tych, którzy się naradzają jest mądrość.

11. Bogactwo pochodzące z wiatru się zmniejszy, ale kto na rękę zbiera je pomnoży.

12. Nadzieja przewlekająca się — boleść to serca, ale drzewem życia życzenie spełnione.

13. Kto słowo lekceważy, temu się to za winę policzy, ale kto przykazania szanuje będzie wynagrodzony.

14. Źródłem życia jest nauka mędrca — pozwala unikać sidła śmierci.

się wartości jego dostatecznie nie ocenia, por. *נחלה מבהלת* 20, 21. inaczey dorobek powoli i trudem nabyty, jest on nierównie trwalszy — על יר tyle, ile za każdym razem dłonią zebrać i unieść można. Inni *מחבל* przez nabywanie fatalaszek i rzeczy niepotrzebnych.

12. Nadzieja, która się przewleka a nie spełnia *לב מחלת* to boleść serca. Drzewo życia, które jak owo drzewo w ogrójeu odmładza i pokrzepia.

13. Kto słowo nauki lekceważy, ten popadnie jako zakładnik w moc tego słowa, póki wyrażonej w niem woli nie spełni i jako dłużnik wierzycielowi nie zapłaci, tak *Raszi, Del.* i inni. *Sept. Lut.* ten sam siebie niszczy, por. *משתית לחבל* Jez. 54, 18. Najlepiej *Steinb.* temu się to za dług czyli winę policzy, por. *חבלני לך* Neh. 1, 7. w paraleli do *ישלם*.

14. Prowadzi ona, krzepi i ochrania od złego, por. 10, 12; 14, 27. *למנון טור* 15, 24.

3 *יאכל טוב ונפש בגדים חכם:* *נצר פיו שמר נפשו*

4 *פושק שפתיו מדתהלו:* *מתאוה ואין נפשו עצל ונפש*

5 *הרצים תדשו:* *דבר שקר ישנא צדיק ורשע ובאיש*

6 *ניתפיר:* *צדקה תצר תסדרך ורשעה תסלק תמאת:*

7 *יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב:* *כפר נפש איש*

8 *עשור ורש לא שמע גערה:* *אור צדיקים ישמה ונר*

9 *רשעים ידעד:* *רק בודון יתן מצה ואת נושעים חכמה:*

10 *הון מהבדל ימעט וקבץ עדיד ירבה:* *תוחלת ממשכה*

11 *מתקה לב ועץ חיים תאוה באה:* *בו לדבר יתבל לו*

12 *ויהא מצוה הוא ישלם:* *תורת חכם מקור חיים לכור*

godziwych tylko na korzystanie z dóbr cudzych, które sobie krzywdą i zdzierstwem przywłaszczają, por. 12, 14. *נפש* pożądlivość, por. Hab. 2, 5. Ps. 17, 9.

3. Por. 10, 19; 21, 23. *נפש* Ezech. 16, 25.

4. Por. 21, 25; 10, 4. *Wildeboer* uważa *נפש* za starożytną formę jak *בני* Num. 23, 18; 24, 8. *חיוו* Gen. 1, 24. itd.

5. *יאכיש* od *כאש* = *בוש* oczerniać, szkalować, por. 19, 26. Jez. 30, 5.

6. *סלק* pokr. z *שלב* zaplątuje, Ij. 12, 19. gubi grzesznika, dom. *איש* *תמאת* w przeciwstawieniu do *ורך* *תמאת*.

7. Pozory mylą *מתרושש hif.* od *רוש* = *רשע* por. 12, 9.

8. Majątek jest często niebezpiecznym, o ile, zwłaszcza w czasie zamieszek i walk, uwagę zbójców na siebie ściąga. Napadnięty jest wtedy szczęśliwym jeżeli może mieniem życie swe okupić. W krajach wschodnich gdzie samowola możnowładców panowała, stanowiła też nieraz niepomiarne chciwość ich powód do nieuzasadnionych oskarżeń, których ofiarą bogatsi obywatele padali, por. np. hanieby postępek Izebeli i Król. 21. Przeciwnie jest ubogi od wszelkich podobnych napaści wolny i nie grozi mu z tego powodu niebezpieczeństwo.

9. Światło sprawiedliwych *ישמח* świeci wesoło, wzmagając się z każdym dniem, por. 4, 18. gdy przeciwnie pochodnia czyli sztuczne światło niegodziwych szybko gaśnie, por. 20, 20. Ij. 18, 5.

10. Pycha, zuchwalstwo trwające upoczywie przy swoim zdaniu, wywołuje tylko sprzeczki i swary, przeciwnie objawia się mądrość w spokojnych naradach, por. 11, 2.

11. Bogactwo, nagle, bez pracy, przez szczęśliwą spekulację albo niespodziany spadek nabyte, rozplywa się najczęściej szybko, ponieważ

15. Zdrowy rozsądek zapewnia życzliwość, ale droga zdrajców uporna.

16. Mądry czyni wszystko z rozważą, głupi roztacza swą niedorzeczność.

17. Posłaniec niegodziwy wtrąca w nieszczęście, ale posłaniec wierny przynosi zbawienie.

18. Nędzy i hańby dostępuje, kto przestrozę odrzuca, ale kto na przyganę zważa jest czczony.

19. Pragnienie zaspokojone jest słodkiem dla duszy, ale stronienie od złego jest wstrętne dla głupców.

20. Kto z mędrcami przestaje nabiera mądrości, ale kto z błaznami się kojarzy psuje się.

21. Grzeszników ściga ich złość, ale sprawiedliwych wynagradza ich dobroć.

22. Dobry przekazuje dziedzictwo wnukom, ale przechowane dla sprawiedliwych mienie grzesznego.

23. Nowina biednych daje żywności podostatkiem, ale przez nieprawość swoją zostaje niejeden porwany.

24. Nienawidzi syna swego, kto różgę swą powściąga. ale karci go zawczasu kto go miłuje.

25. Sprawiedliwy jada tyle, aby się nasycił, żywot jednak niegodziwych cierpi niedostatek.

ROZDZIAŁ XIV.

1. Mądrość kobiet buduje ich dom, ale burzy go głupota własnymi swemi rękoma.

2. W prostocie swej postępuje kto Wiekuistego się obawia, ale kto krzywemi chodzi drogami lekceważy Go.

3. Różga pychy jest w ustach głupca, wargi jednak mędrców ochraniają ich.

Rozdział 14. Por. 24, 3. Kobieta mądra, gospodarna, utrwala dobrobyt domu, głupia, rozrzutna itd. przyspiesza jego ruinę — חכמות pl. jak 1, 20; 9, 1. Inni: mądrość kobiet, albo najmądrsza z nich, por. Sęd. 5, 28.

2. Najlepszą oznaką bogobojności jest postępowanie drogą prostą, która człowiekowi obowiązek jego określa, i przeciwie lekceważy Boga kto wyższych praw nie zna, lecz wedle własnych swych chwilowych i zmiennych pożądań żyje — גלוי por. 2, 15; 3, 32.

3. Różga pychy, która mu niejako z ust wyrasta a którą bliźnich

ממקשי מות: שקל טוב יתן ודרך בנדים איתן: 15
 פדערום יעשה בדעת ובסיל יפרש אנקת: מלאך רשע 16
 יפל ברע וציר אמונים מרפא: ריש וקלון פורע מוסר 18
 ושמר תוכחת יכבד: תאנה נהיה תערב קנפש ותועבת 19
 כסילים סור מרע: הלך את חכמים וזכבם ורעה כסילים 20
 ירוע: תמאים תרבה רעה ואת צדיקים ישלם טוב: 21
 טוב ונתיל בגיבנים וצפון לצדיק תיל חומא: רב אכל 22
 ניר ראשים ויש לנספה בקא משפט: חושף שקמו שונא 24
 כנו ואחבו שחרו מוסר: צדיק אכל לשבע נפשו ובמן 20
 רשעים תחר:

.ד.

חכמות גשים כנתה ביתה ואולת בידה תהרסנו: הולך 1
 2
 בישורו ירא יהוה ונלוז דרכיו ביהוה: בפייאיל חמר 8

ibid. v. 27. הולך קרי. יתבם קרי

15. Dobry obyczaj, kwintny takt zbliża człowieka do otoczenia i zapewnia mu przychyłość i życzliwość, sposób zachowania się zdrajców, którzy własnem jedynie samolubstwem się kierują jest przeciwnie i twardy, odpychający. איתן wł. trwały, silny, odpowiada wyrazowi. skala, Num. 24, 21. tu jak Ij. 33, 19.

16. Niby rozpościerać, rozkładać, niby jak kupiec swój towar, por. 12, 23; 15, 2.

17. zam. יפל wtrąca siebie, tego, który go wysłał i tych do których wysłany został w nieszczęście אמונים tyle co נאמן 25, 13.

18. Por. 12, 1; 15, 5. פורע por. 1, 25; 4, 15; 8, 33.

19. תאנה tyle co במה por. w. 12

20. ni. f. łączyć się, kojarzyć, por. ורעה ווללים 28, 7; 29, 3. רעה od rעע staje się złym.

21. Niby nemeza własna ich złość.

22. Niegodziwy traci swoje mienie i nawet synowi go nie przekazuje, por. Ij. 27, 17.

23. Nawet małe, trudne do uprawy pole daje żywności podostatkiem, jeżeli je uczciwe i skrzętne ręce uprawiają ניר nowina, wykarczowane pole, Jer. 4, 3. Hoz. 10. 2 ראש = רש gdy przeciwnie niejeden posiadający obszary wielkie w nędzy ginie.

24. Por. 23, 13; 29, 15.

25. Łaknie wciąż, jest zawsze nienasycony, por. 10, 3. Ps. 34, 11 37, 25.

4. Gdzie niema wołów tam żłób pusty, obfitość jednak plonów idzie z siły cielca.

5. Świadek wiarygodny nie kłamie, ale rozgłasza igrasztwa świadek fałszywy.

6. Szuka szyderca mądrości ale daremnie; dla rozumnego jednak jest snadnem poznanie.

7. Trzymaj się zdala od człowieka głupiego, albowiem nie zauważysz tam nic z ust rozsądnych.

8. Mądrością roztropnego jest zrozumienie swej drogi, ale niedorzecznością głupców jest obluda.

9. Wśród błaznów rozprawia występki, ale wśród prawych łagodność.

10. Tylko serce samo zna własną swą gorycz, i w radości też jego nie może brać obcy udziału.

11. Dom niegodziwych ulegnie zagładzie, ale namiot prawych zakwitnie.

12. Niejedna droga wydaje się człowiekowi prostą, do śmierci jednak wie dzie koniec jej.

13. Nawet w śmiechu może serce zabołeć, a końcem radości bywa zgryzota.

14. Z dróg swoich się nasyci, kto przewrotnego jest serca, a z czynów swoich człowiek zaćny.

15. Prostuduszny wierzy każdemu słowu, roztropny jednak zastanawia się nad każdym swym krokiem.

16. Mądry obawia się a stroni od złego, głupi jednak unosi się i czuje się bezpiecznym.

gnieździ się jakas zgryzota שמחה אחריה stat. constr. jak במעיפה פוריה Jez. 17, 7.

14. Odbiera każdy to, na co zasłużył, por. Jer. 17, 10. כנסו תyle co סוף który się odwrócił sercem, por. Ps. 44, 19. מעליו zam. ממעליו.

15. Niedoświadczony, który każdemu ufa zbacza często na manowce, ale kto prawdziwą drogą zna jest przezornym i tak łatwo nie zbłądzi למשרו por. Ps. 37, 31.

16. Mądry jest ostrożny, obawiając się, aby błędu nie popełnił, głupi nie umie się opanować i działa pod wpływem wzburzonej jedynie namiętności, nie bacząc na następstwa.

4 נֶאֱמָרָה וְשִׁפְתֵי חֲכָמִים תִּשְׁמְרוּם: בְּאֵין אֲדָפִים אֲכֹס בָּרֶךְ
5 וְרֵב־תְּבוֹאוֹת בְּכֶחַ שׁוֹר: עַד אֲמוּנִים לֹא יִבְזֶה וְיִפְחֵם
6 כְּזָבִים עַד שֶׁקֶר: בְּקִשְׁ-לֵץ חֲכָמָה וְאֵין נִדְעַת לְנִבּוֹן נִקְל:
7 לֵךְ מִנְּגֵד לְאִישׁ כְּסִיל וּבִלְ-יִדְעָה שִׁפְתֵי-יִדְעַת: חֲכָמַת
8 עָרוֹם הֵבִין וְרָבּוּ וְאִנְלַת כְּסִילִים מִרָמָה: אוֹלִים יִלְנִץ
9 אֲשֶׁם וּבֵין יִשְׂרָאֵל רָצוֹן: לֵב יוֹדֵעַ מֵחַת נִפְשׁוֹ וּבִשְׁמֹחַתוֹ
10 לֹא יִתְעַרֵב זֶר: בֵּית רָשָׁעִים יִשְׁמַד וְאֶהֱל יִשְׂרָאֵל יִפְרִית:
11 יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי-אִישׁ וְאַחֲרֵיהָ דֶּרֶךְ-מוֹת: גַּם--
12 בְּשִׂחַק יִכְאֵב-לֵב וְאַחֲרֵיהָ שִׁמְחָה תּוֹנָה: מִדֶּרֶכְיוֹ
13 יִשְׁבַע כּוֹן לֵב וּמִשְׁלֵיו אִישׁ מוֹב: פֶּתִי יֵאֱמִין לְקֶדֶד-דָּבָר
14 וְעָרוֹם יִבֵּן לְאֲשֶׁרוֹ: חֲכָם יֵרָא וְסָר מִרָע וּבְסִיל מִתְעַבֵּר

v. 10 הר' רגושה

smaga, spada w lońcu na niego samego — mędrzy zaś nie przeceniają się, sądzą też pobłażliwie o innych תשמרום zam. תשמרום.

4. Napomnienie, aby się z pracującym byłem łagodnie obchodzono, nie szcędząc mu paszy i wygod, bez pracy woła bowiem niema żniwa — בר synon. opróżniony, pusty, por. 12, 11.

5. Por. 12, 17; 6, 19.

6. Ponieważ szczerze i poważnie jej nie szuka ואין por. 13, 4.

7. Nie usłyszysz tam nie rozsądnego i pouczającego, zd. Abenezry odnosi się כננר i do drugiej części zdania: i od tego o którym nie wiesz czy posiada usta rozsądne.

8. Mądry ocenia siły swoje zanim obowiązek przyjmuje, por. 13, 16 głupi mami i okłamuje sam siebie.

9. Przed אילים dom. בין z drugiej części zdania. W kole błaznów słychać tylko obmowy i oskarżenia, w kole prawych panuje wyrozumiałość i pobłażliwość.

10. Nie może on przed nikim tajemnego smutku i bólu swego wyrzucić, nie może też nikt radości jego dzielić, bo i tej nikt obcy rozumieć nie wstanie, por. 1 Król. 8, 38.

11. Jakkolwiek jedni dom, drudzy tylko namiot posiadają, por. 12 7. יפריה hif. w znaczeniu kal. por. 11, 28. Ij. 14, 9. Ps. 92, 14.

12. W dalszym biegu dzieli się ta droga na liczne zgubne manowce, por. 18, 25.

13. Szczęście nie jest zawsze zupełnem i trwałem, w każdym sercu

17. Porywczy dopuszcza się niedorzeczności, ale człowiek podstępny jest zniechęcony.

18. Przyswajają sobie kpy głupotę, ale rozumni uwięczają się wiedzą.

19. Muszą się zli przed dobrymi ukorzyć, a niegodziwi u bram sprawiedliwych.

20. Nawet u najbliższego swego bywa zniechęcony biedny, ale przyjaciół możnego jest wielu.

21. Kto bliźnim swym pomiata, grzeszy; ale szczęśny ten, który nad ubogimi się lituje.

22. Zaprawdę, tułać się przyjdzie tym, którzy zło knują, ale miłości i wierności doświadcza, którzy dobro zamyślają.

23. Za każdym trudem przyjdzie pożytek, ale puste słowa prowadzą tylko do niedostatku.

24. Koroną mądrych jest ich bogactwo, ale głupota błaznów pozostaje głupotą.

25. Zbawcą życia jest świadek prawdomówny, ale kto kłamstwa wygłasza szerzy szalbierstwo.

26. W bojaźni Wiekuistego leży otucha silna, jeszcze dzieciom takiego będzie obroną.

27. Bojaźń Wiekuistego jest źródłem życia, pozwala uniknąć sidła śmierci.

28. Na mnogości ludu opiera się wspaniałość króla, ale brak narodu jest ruiną księcia.

29. Pobłażliwy bogaty jest w zastanowienie, ale popędliwy podnosi wysoko błazeństwo.

25. Jeżeli na kogo niesprawiedliwe podejrzenie padło, może go słowo prawdomównego świadka w sądzie ocalić, świadectwo jednak kłamcy niema w niebezpieczeństwie znaczenia, por. w. 5; 12, 17; 13, 18.

26. Por. 13, 22; 20, 7; Ex. 20, 6. Ps. 103, 17.

27. Por. 13, 14.

28. Liczny lud, gotowy w obronie władcy swego stanąć, tworzy potęgę i majestat jego, gdy przeciwnie na księcia drobnego narodu każdy sąsiedź napada — rynn książę, zwykle rjn por. 8, 15; 31, 4.

29. Podnosi głupotę wysoko, niby sztandar pod którym służy, tak że ją każdy z uniesienia i zapalczywości jego poznaje, por. 12, 28; 13, 16.

17 ובומת: קצראפים יעשה אולת ואיש מזמות ישנא:
 18 נחלו פתאים אולת וערומים יפתרו דעת: שחו רעים
 19 לפני טובים ורשעים על-שערי צדיק: גס-לרעהו ישנא
 20 רש ואחבי עשיר רבים: בוי-לרעהו חומא ומחונן עניים
 21 אשריו: תקוא יתעו תרשי רע ותסד ואמת תרשי טוב:
 22 בקל-עצב יהנה מותר ודבר שפתים אד למחפור:
 24 עמרת חכמים עשרם אולת פסיקים אולת: מציל נפשות
 25 עד אמת ויפת טובים מרמה: ביראת יהוה מבטחיעו
 27 וקבניו יהנה מהקה: וראת יהנה מקור חיים לסור
 28 מפוקשי מות: ברבי-עם תדרת-מקד ובאפס לאום
 29 מחתת ריון: ארד אפים רבי-תבונה וקצרה-רוח מרים

v. 18. בנ"א א' נחה v. 21. עניים קרי

17. Porywczemu można łatwiej popełnioną niedorzeczność wybaczyć niż działającemu z rozważą i powziętym z góry planem, por. 24, 8.

18. Kpy odziedziczają czyli przyswajają sobie to, co ich naturze i upodobaniom najlepiej odpowiada, mędracy pracują nad sobą, starając się wydoskonalić i wieńcem wiedzy przyozdobić.

19. W końcu przychodzi zawsze czas, gdy się zli przed dobrymi ukorzyć muszą, gdy cnota i zasługa należne jej uznanie znajduje w שחו od שחח.

20. Nawet u najbliższego a cóż dopiero u dalszych i obcych, por. 19, 4. 7.

21. Kto bliźnim swym ubogim pomiata עניים ketib. zam. עניים חונן part. kal. כחונן part. piel.

22. Por. 13, 18. Tułać się będą po drodze wiodącej do zaguby, ale miłość i wierność towarzyszyć będą tym, którzy do dobrego dążą, i zaprowadzą ich do pożądanego celu.

23. Następuje szereg sentencyj, w których zaakcentowane wyrazy rozpoczynają się przeważnie od litery מ np. מסור, מותר itd. עצב ciężki. możolny trud. por. 5, 10; 10, 22. דבר שפתים puste, czcze frazesy, por. Jez. 36, 5. Ij. 11, 2. na których się daremnie cza; i siłę trawi, prowadzą do zaniedbania pilniejszych i ważniejszych spraw, a tem samem do niedostatku.

24. Jeżeli z bogactwa tego właściwy użytek czynią, obracając je na cele szlachetne i wzniosłe — najzamożniejszy jednak błazen pozostaje zawsze błaznem.

8. Ofiara niegodziwych jest ohydą Wiekuistemu, ale modlitwa prawych upodobaniem Jego.

9. Ohydą Wiekuistemu jest droga niegodziwego, ale kto za cnotą się ugania tego miłuje.

10. Każdź surowa spotyka tego, który prawdziwą ścieżkę opuszcza; kto napomnienia nienawidzi musi zginąć.

11. Grób i otchłań otwarte przed Wiekuistym, o ileż bardziej serca ludzkie.

12. Nie lubi szydca, aby go napominano, u mędrców też nie bywa.

13. Serce wesole wypogadza oblicze, ale w strapieniu serca i duch znękan.

14. Serce rozumnego szuka wiedzy, ale oblicza kpów karmią się błażeństwem.

15. Smutne są wszystkie dni biednego, ale kto dobrego jest usposobienia ma gody ustawiczne.

16. Lepszą odrobina w bojaźni Wiekuistego, niż skarb wielki a niepokój przy nim.

17. Lepszą porcja jarzyny a miłość do tego, aniżeli wół tuczony a nienawiść przytem.

18. Człowiek zapalczywy wszczyna swary, ale pobłażliwy uśmierza zwadę.

19. Droga opieszalego jest jako płot cierniowy, ale ścieżka prawych utorowana.

20. Syn mądry jest pociechą ojca, ale człek głupi lekceważy swą matkę.

21. Błażeństwo jest radością bezmyślnego, ale mąż rozważny idzie prostą drogą.

22. Spełzają na niczem zamysły, gdzie brak narady; ale gdzie radców dużo tam ostoją się.

23. Raduje się człowiek z odpowiedzi ust swoich, a jak pięknem jest słowo wyrzeczone w właściwym swym czasie!

21. Bezmyślny trawi chętnie czas i siłę na niedorzecznościach, gdy rozważny zawsze drogą obowiązku postępuje.

22. Por. 11, 14; 20, 18. *inf. absol. hif.* od פור = פור na początku zdania jak הפוך 12, 7. dosł. skruszeniem zamysłów jest itd. Subjektem do תקום jest מחשבות por. Jer. 4, 14; 51, 29.

23. Trafna odpowiedź, która daną rzecz w właściwym świetle przed-

8 וְבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבַת יְהוָה וְתִפְלֵת יִשְׂרָאֵל רִצּוֹנוֹ; תּוֹעֵבַת
9 יְהוָה דְּרֹךְ רָשָׁע וּמִדְּבַר צָדִיקָה יֵאָהֵב: מוֹסֵר רַע לְעוֹב
10 אָרַח שׁוֹנֵא תּוֹכַחַת יָמוֹת: שְׂאוֹל וְאֶבְדּוֹן נִגְדָה יְהוָה אֶף
11 כִּי־לְבוֹת בְּנֵי־אָדָם: לֹא־יֵאָהֵב לֵן הוֹבֵחַ לֹא אֵלֶי־הַכֹּמִים
12 לֹא יִקָּד: לֵב שֹׁמֵחַ יִיטֵב פְּנִים וּבַעֲצַבְת־לֵב רוּחַ נִבְאָה:
13 לֵב גָּבוֹן וּבִקְשִׁידֵת וּפְנֵי כְסִילִים יִדְעָה אִוְלֵת: כָּדִי־יָמִי
14 עֵנִי רָעִים וְמוֹבֵלֵב מִשֵּׁתָה תִמְיֵד: מוֹבֵל־מַעַט בִּירְאֵת
15 יְהוָה מֵאוֹצֵר רָב וּמִתּוֹמָה כּוֹ: מוֹב אֲרִתָּה יִרַק וְאֶהְבֶּה
16 שֵׁם מְשׁוֹר אָבוֹם וּשְׁנֵאֲהֲדִבוֹ: אִישׁ חֶמְהָ יִגְרֶה מִדָּוִן
17 וְאֶרְדֵּ אֲפִים יִשְׁקִיט רִיב: דְּרֹךְ עֲצֵל בְּמִשְׁבַּת חֲדָק וְאֶרַח
18 יִשְׂרָאֵל סִלְלָה: בֵּן חֶכֶם יִשְׁמַח־אֵב וּכְסִיל אָדָם בּוֹנֶה
19 אִמּוֹ: אִוְלֵת שֹׁמֵחָה קַח־סֵר קָב וְאִישׁ תִּבְיָנָה יִשְׁרִי־לְקַת:
20 הַפֶּךְ מִחֲשָׁבוֹת בְּאֵין סוֹד וּבְרַב יוֹעֲצִים תִּקּוֹם: שֹׁמֵחָה
21

v. 14. וְיָמִי קָרִי

8. Wszelka pobożność powierzchowna, wszelka martwa ceremonia, nie mająca nic wspólnego z uczuciem, por. 21, 27; 28, 9. 1 Sam. 15 22. Am. 5, 21.

9. Por. 11, 19; 15, 21. *piel*, wyraża ciągłe napięte ugania — nie się.

10. *dom*, prawdziwą, por. 2, 13. *ימות* por. 5, 23.

11. *por.* Ps. 38, 10., *נגדו*, *Ij.* 26, 6. *כי* 11, 31.

12. Z obawy, aby słowa prawdy nie usłyszał, por. 13, 20.

13. Por. 17, 22; 18, 14. Na obliczu maluje się wewnętrzne usposobienie serca, pogodne albo posępne — *עצבת* stat. constr. od *עצבת* por. 10, 10.

14. *גון* i *יקב* *לא* tu w znaczeniu paść, karmić się, por. Hoz. 9, 2. zd. innych: dąży, ugania się, por. 13, 20. Hoz. 12, 2.

15. *עני* nie ubogi lecz biedny, którego zgryzota i tajemny ból trapi, jest on i wśród najpomysłniejszych warunków zewnętrznych, nieszczęśliwy, gdy pogoda duszy nawet i w skromnym położeniu wesoło usposabia.

16. Por. 16, 8; 17, 1; Ps. 37, 16.

17. Wiersze 16. i 17. dopełniają i objaśniają niejako wiersz 15.

18. *נחה* wzniecać albo wszczynać, por. 26, 21; 28, 25; 29, 22.

19. Leniwy widzi wszędzie zawady, przyjemny mu nawet każdy szkopuł, którym opieszalność swą usprawiedliwić może — człowiek prawy pokonywa trudności i jest zawsze w działalności swojej gorliwym.

20. Por. 10, 1; 13, 1. *כמיל* *אדם* jak *פרא* *אדם* Gen. 16, 12.

24. Ścieżka życia prowadzi rozumnego w górę, aby uniknął przepaści w nizinie.

25. Dom pysznych zburzy Wiekuisty, ale granicę wdowy utwierdzi.

26. Ohydą Wiekuistemu są zamysły niecnego, ale słowami miłemi są mu słowa czystych.

27. W biedę wtrąca dom swój, kto nieprawych zysków chciwy, ale kto darów nienawidzi żyć będzie.

28. Serce sprawiedliwego rozważa co odpowiedzieć należy, ale usta niegodziwych wylewają nieczności.

29. Dalekim Wiekuisty od niegodziwych; ale modlitwę sprawiedliwych słyszy.

30. Jasne spojrzenie rozwesela serce, wieść pomyslna orzeźwia członki.

31. Ucho, które życiodajnego napomnienia słucha, wpośród mędrców przebywać będzie.

32. Kto przestrożę porzuca lekceważy sam siebie; ale kto przygany słucha nabiera rozumu.

33. Bojaźń Wiekuistego jest ćwiczeniem ku mądrości a wyprzedza sławę pokora.

ROZDZIAŁ XVI.

1. Do człowieka należą zamierzenia serca, ale od Wiekuistego przychodzi wyrażenie języka.

2. Wszystkie drogi człowieka ukazują mu się czystymi ale jest to Wiekuisty, który umysły waży.

32. Lekceważy sam siebie ponieważ smutny koniec go czeka, por. 8, 36.

33. Bojaźń Boża czyli poszanowanie przepisów religijnych prowadzi do mądrości, a pokora do szacunku i chwały.

Rozdział 16. 1. Można długo rozważać i myśli swoje porządkować by zamierzoną rzecz w właściwym świetle przedstawić, ale znalezienie odpowiedniego, jasnego i przekonywającego słowa jest darem Bożym nie każdemu użytecznym, por. 15, 28. Taki sam stosunek zachodzi wogóle między powziętym zamiarem a jego wykonaniem.

2. Człowiek uważa zawsze postęпки swoje za czyste i nieskazitelne, należy się jednak zastanowić czy je i Bóg za takie poczytuje, por. 21, 2; 24, 12. וְיָ sing. w konstr. z דרכי por. Jez. 64, 10.

24 לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה־פִּי וְדָבָר בְּעַתּוֹ מִהֲיָאוֹב : אֶרֶחַ חַיִּים

25 לְמַעַלָּה לְמַשְׁפִּיל לְמַעַן סוֹר מִשְׂאוֹל מָטָה : בֵּית גָּאִים

26 יִפֹּחַ וַיְהִיָּה יִצָּב וְגִבּוֹל אֶלְמִנָּה : תִּוְשַׁבֶּת יְהוָה מִחֻשְׁבוֹת

27 רָע וּמְהֵרִים אִמְרֵי־נַעַם : עֲבַר בֵּיתוֹ בִּצְעַע בִּצְעַע וְשׁוֹנֵא

28 מִתְּנַת יְהוָה : קִבַּ צְדִיק יְהוָה קַעֲנוֹת וּפִי רָשָׁעִים וּבִיעַ

29 רָעוֹת : רָחוֹק יְהוָה מִרָשָׁעִים וְתִפְלַת צְדִיקִים יִשְׁמָע :

30 מְאֹרֵעֵינִים יִשְׁמַח־לֵב שְׂמוּעָה טוֹבָה תִּרְשָׁן־עָצָם : אֵזוּ

31 שְׁמַעַת תִּוְכַחַת חַיִּים בְּקֶרֶב חֲכָמִים תִּלְוֶן : פֹּרַע מוֹסֵר

32 מוֹאֵם נִפְשׁוֹ וְשׁוּמֵעַ תִּוְכַחַת קוֹנֶה לֵב : רָאתָ יְהוָה מוֹסֵר

33 חֲכָמָה וְלִפְנֵי כְבוֹד עֲנֶה :

טז.

1 לְאֶרֶם מְעַרְבֵי־לֵב וּמִיְהוָה מַעֲנֶה לְשׁוֹן : כָּל־דֶּרֶב־אִישׁ 1 2

stawia por. 24, 26; 25, 11. sprawia zarówno mówcy jak słuchaczom przyjemność.

24. W górę, por. Koh. 3, 21. w przeciwstawieniu do przepaści, por. 9, 18.

25. Choćby można kosztem słabych i bezbronnych wielki dom sobie postawił, to nadejdzie jednak chwila gdy dom ten runie a słaby zagrabioną swoją własność odzyska, por. 22, 28; 23, 10. Ps. 146, 9. *kal* od נסח burzyć, por. 2, 22.

26. Tak *Kautsch*, zd. innych, mowy złośliwe, w przeciwstawieniu do słów łagodnych, ujmujących.

27. Mowa tu o sędziach chciwych dla przekupstwa dostępnych i sędziach prawych — pierwsi podkopują sami dom swój, por. 11, 29; 17, 15, 24, 24. Koh. 7, 7. drudzy żyć będą szczęśliwie, por. 28, 16. *בועע בעע* por. 1, 19.

28. Sprawiedliwy rozważa jak w danym wypadku sędzić należy, niegodziwy nie zastanawia się i wyraża zdanie swoje bez namysłu, por. 10, 19.

29. Por. w. 8. Ps. 145, 18. *חוז. הלך חוז.* 5, 6.

30. Jasne spojrzenie, które nas ze strony życzliwych spotyka rozwesela serce, tak pokrzepiająco działa i wieść pomyslna, por. 25; 25.

31. Towarzystwa mędrców szuka chętnie ten, którego uchu poznanie lepszych prawideł życia nie obojętne.

3. Porucz Wiekuiestemu sprawy twoje, a utwierdzą się twe zamysły.

4. Wszystko zdziałał Wiekuiesty dla właściwego celu swego, tak też i niegodziwca na dzień niedoli.

5. Ohydą Wiekuiestemu jest każdy wyniosłego serca; rękę na to! nie ujdzie on bezkarnie.

6. Przez miłość i prawdę zostaje wina odpuszczona, a przez bojaźń Wiekuiestego unika się złego.

7. Gdy podobają się Wiekuiestemu drogi człowieka, pojednywa z nim i wrogów jego.

8. Lepsza odrobina w sprawiedliwości, niż wielkie dochody w bezprawiu.

9. Serce człowieka rozważa drogę swoją, ale Wiekuiesty kieruje krokiem jego.

10. Wyrocznia jest na wargach królewskich, przy wyrokowaniu niechaj nie chybią usta jego.

11. Waga i szale sprawiedliwości pochodzą od Wiekuiestego; Jego dziełem są wszystkie ciężarki w mieszku.

12. Ohydą powinno być dla królów spełnienie niegodziwości, albowiem przez sprawiedliwość utwierdza się tron.

13. Upodobaniem królów powinny być usta sprawiedliwe, powinni oni miłować tego, który szczerze przemawia.

ciu wierszy jest sprawiedliwość władcy. Kupiec nosił ze sobą ważki w mieszku, por. Deut. 25, 13. Micha 6, 11.

11. Bóg czuwa nad pruwem, trzymając niejako szale i ważki jego — powinien przeto rządzący w imieniu Jego władca ściśle na wymiar słuszności baczyć. Por. 11, 1; 20, 10.

12. Nieuczciwi dworzanie nie wyświadczają przysługi tronowi, jeżeli go bezprawiem chcą utwierdzić — dla każdego świętego króla jest to ohydą, por. 25, 5.

13. Rozumny monarcha nienawidzi pochlebstwa i obłudy, por. 20. 28. מִיִּשְׂרָאֵל תֵּלֵךְ עִוֵּר.

14. Kto gniew króla na siebie ściągnął, nad tym śmierć zawisła, ale słowo mędrca może niebezpieczeństwo odwrócić, należy dlatego za mądrością dążyć, por. 19, 12; 20, 2.

15. Przeciwnie budzi jasne spojrzenie czyli pogodne i życzliwe usposobienie monarchy widoki łaski i szczęścia dla otoczenia, a orzeźwia je jak deszcz wiosenny ziemię — מִלְּקִישׁ דֶּשֶׁת׃ deszcz późny, wiosenny, przed zni-

1. וְיָדָה בְּעֵינָיו וְתִכְנֶן רוּחוֹת יְהוָה: נֹלֵל אֶל־יְהוָה מַעֲשָׂיו וְיִכְנֹנוּ
 2. מִחֻשְׁבֹּתָיו: כָּל פֶּעַל יְהוָה לְמַעַנְהוּ וְגַם־רָשָׁע לְיוֹם
 3. רָעוֹ: הַוְעֵבֶת יְהוָה כְּדִגְבַּה־לֵּב יָד לֹדֵד לֹא יִנְקָה:
 4. בְּתַסֵּד וְאִמֵּת יִכְפַּר עֵוֹן וּבִירְאֵת יְהוָה סוּר מֵרָע: בְּרָצוֹת
 5. יְהוָה דְּרַכ־יִישׁ גַּם־אֹיְבָיו יִשְׁלַם אֹתוֹ: טוֹב מַעַט
 6. בְּצַדִּיקָה מֵרַב הַבּוֹאוֹת בְּלֹא מִשְׁפָּט: רַב אָדָם יִחַשֵׁב
 7. דָּרְבָּו וְיִדְוֶה יִבִּין צַעֲרוֹ: קָסָם אֶל־שֹׁפֵט־מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט
 8. לֹא יִמְעַל־פִּי: פֶּלֶם וּמֵאֵינִי מִשְׁפָּט כִּי־יְהוָה מַעֲשָׂהוּ כָּל־
 9. אֲבִי־קִים: הַוְעֵבֶת מִלְּכִים עֲשׂוֹת רָשָׁע כִּי בְּצַדִּיקָה יִבּוֹן
 10. כֶּסֶף: רָצוֹן מִלְּכִים שֹׁפֵט־צַדִּיק וְדַבַּר יִשְׂרָאֵל יֵאָהֵב:
 11. חֲמַת־מֶלֶךְ מִלְּאֲבִי־מֹות וְאִישׁ חָכָם יִבְפָּרְנֶה: בְּאֹר־פִּנְי־

3. W trudnych, powikłanych położeniach życia, zwracaj myśli swe ku Temu, któremu nie jest trudnem, który wszystko rozjaśnić może, a wtedy ostoją się przedsięwzięcia i zamiary twoje, por. Ps. 55, 23. לֹא imperat. od גַּל staczać, tu zdać się, poruczyć, jak Ps. 37, 5; 22, 9.

4. Bóg zdziałał wszystko w pewnym obmysłonym z góry celu, złego też człowieka, któremu dobrze się wiedzie, stworzył na to, aby w danej chwili o sprawiedliwości Jego świadczył, por. Ij. 21, 30. עַנָּה w znaczeniu cel, plan.

5. Prędzej czy później doścignie go kara, por. 11, 21.

6. Por. Hoz. 6, 6. Micha 6, 8. Miłością i prawdą zyskuje człowiek przebaczenie tych, przeciw którym zawinił, por. 10, 12. lepszą jednak bogobojność, która od win takich strzeże.

7. Gdy dążenia i cele człowieka upodobanie Boga znajdują, otacza On je błogosławieństwem swoim, posiadającym i dla przeciwników moc przekonywającą, por. Gen. 26, 27. 2 Sam. 19, 21. יִשְׁלַם por. Joz. 10, 11.

8. Por. 15, 16. Jer. 22, 13.

9. Wzrok człowieka nie sięga daleko, układa on różne plany, skutek jednak widzi tylko Bóg, por. 19, 21; 20, 24. *piel* w rozmaity sposób rozważać.

10. Ponieważ każde słowo królewskie ma siłę i tajemną moc stanowczą i niecofnioną wyroczni, powinien przeto bardziej niż ktobądź inny przedłożone sobie sprawy badać i w wyrzeczeniach swoich być ostrożnym, aby niesprawiedliwości nie popełnił — יִמְעַל wł. aby nie było przენiewierstwa w słowie jego. Przedmiotem tego i następujących pię-

14. Oburzenie króla — wysłańcy to śmierci; ale mąż mądry uśmierza je.

15. W jasnym spojrzeniu króla jest życie, a przychylność jego jako chmura, spuszcza deszcz wiosenny.

16. Nabywanie mądrości — o ileż to lepsze niż złoto, a nabywanie rozważi, o ileż to wyższe niż srebro!

17. Torem prawych jest wymijanie złego; zachowuje życie swoje kto drogi swej strzeże.

18. Przed upadkiem idzie pycha, a przed ruiną wyniosłość ducha.

19. Lepiej pokornym być z pokornymi, niż łupy dzielić z wyniosłymi.

20. Kto nad słowem się zastanawia znajdzie szczęście, a kto na Wiekuistym polega — błogo mu.

21. Kto posiada serce mądre, zyskuje miano rozumnego, ale tylko słodycz ust krzewi naukę.

22. Zdrojem życia jest rozum dla tego, który go posiada, ale karą głupców jest głupota.

23. Serce mądrea czyni usta jego rozumnymi, a mnoży naukę na wargach jego.

24. Patoką miodu są mowy wdzięczne, słodyczą dla duszy i pokrzepieniem dla kości.

25. Niejedna droga wydaje się człowiekowi prostą, do śmierci jednak wiedzie koniec jej.

26. Głód robotnika pracuje dlań, bo zmagają go własne usta jego.

27. Człowiek nieszczęśliwy kopie nieszczęście, a na gębie jego niby ogień palający.

26. *גשם* żąda jak 13, 2. mianowicie jedzenia — głód robotnika pomaga mu pracować *אכה* pokr. z *כפה* ugiąć, przygniatać, w przenośni pobudzać, przymuszać, por. Koh. 6, 7.

27. Kopie innym dół, por. 26, 27. Ps. 7, 16. *צירבת* w for. *קשבת* od *צרב* pokr. z *שרב* palić, por. Lev. 13, 23, 28. Ezech. 21, 3. Zd. innych: knuje w sercu ruinę bliźniego, jakkolwiek usta jego w pozornej ku niemu miłości palają.

16 *מלך חיים ורצונו בעב מקוש: קנה חכמה מה טוב*

17 *מחרון וקנות בינה נבחר מקסף: מסלת ישרים סור*

18 *מרע שומר נפשו נצר דרכו: * לפני שבר ואון ולפני*

19 *כשכון נבה רוח: טוב שפלו רוח אתעניים מחקק שלל*

20 *אתנאים: משפיל על דבר ומצא טוב ובוטח ביהוה*

21 *אשריו: לחכם לב יקרא נבון ומתק שפנים יסוף לקח:*

22 *מקור חיים שכל בעליו ומוסר אולים אולת: לב חכם*

24 *ישפיל פיהו ועל שפתיו יסוף לקח: צוד דבש אמרי-*

25 *נעם מתוק לנפש ומרפא לעצם: יש דרך ישר לפני-*

26 *איש ואחריתה דרכימות: נפש עמל עמלה לו כראבה*

27 *עליו פיהו: איש בלועל כרה רעה ועל שפתיו כאש*

18. חצי הסדר במסוקים. 19. v. עניים קרי. 27. v. שפתו קרי.

wami w kwietniu, por. Deut. 11, 14. Ij. 29, 23. w przeciwstawieniu do wczesnego, jesiennego.

16. Por. 3; 14; 8, 10. 19. *קנה inf.* zam. *קנות* por. 21, 3.

17. Nie zbacząc na manowce, por. 15, 10. 19.

18. W ślad za pychą idzie upadek jako nieuniknione jej następstwo, por. 18, 12. przeciwnie, por. 15. 33. *כשכון* w formie *וכרון* tylko w tem jednym miejscu.

19. Lepiej w pokorze między tymi bawid, którzy znikomość życia i jego ułud poznali, niż w gronie upojonych zwycięzców, którzy wśród wrzawy i wesela zdobyte łupy dzielą, por. Jez. 9, 2.

20. Kto słowo nauki czyli słowo Boże rozważa i wedle wskazówek jego postępuje będzie szczęśliwy, por. 13, 13. *טוב* prawdziwe szczęście por. 13, 21; 17, 20; 19, 8. *אשריו* por. 14, 21.

21. Tam gdzie mądrość we wnętrzu przebywa, występuje ona na jaw i zyskuje należne jej uznanie — ale tylko piękny, pociągający wykład krzewi wiedzę i jest prawdziwie owocny i błogosławiony, por. w. 23 i 24.

22. Zdrój sił życiodajnych, które byt jego pogłębiają i upiększają posiada rozumny, gdy przeciwnie głupi sam siebie karze, burząc własne swoje szczęście.

23. Treść wykładu i przyjemna forma jego warunkuje się mądrością, por. w. 21.

24. Słowa technące szczerością i miłością są słodkie i działają pokrzepiająco na słuchacza, por. Ps. 19, 11; 15, 4.

25. Por. 14, 12.

28. Człowiek przewrotny wznieca swary, a zausznik ro-
złącza przyjaciół zażyłych.

29. Człowiek okrutny uwodzi towarzysza własnego, a pro-
wadzi go na drogę niedobłą.

30. Przymruża on oczy, aby oszustwo obmyśleć, gdy przy-
gryzł wargi spełnił już niecność.

31. Koroną wspaniała jest włos siwy; na drodze cnoty
zdobyć ją można.

32. Lepszy pobłażliwy niżeli bohater, a panujący nad du-
chem swoim, niżeli zdobywca miast.

33. Na łono rzucają los, ale od Wiekuistego zależy to
wszystko, co zład wyniknie.

ROZDZIAŁ XVII.

1. Lepszy kęs suchy a spokój przy nim, niż dom pełen
mięsiwa przy swarach.

2. Sługa rozumny zapanuje nad synem gnuśnym, a w po-
śród braci weźmie udział w dziedzictwie.

3. Tygiel dla srebra, a retorta dla złota, ale serca pro-
buje Wiekuisty.

4. Niecny zważa na usta nieprawę; kłamca przysłuchuje
się mowie złowieszczej.

5. Kto ubogiemu urąga, bluźni jego Stwórcy; kto z nie-
szczęścia się cieszy, nie ujdzie bezkarnie.

6. Koroną starców są wnuki, a ozdoba dzieci ich rodzice.

2; 24, 12. Jer. 17, 10. *מזרף* tygiel w którym się żuzle z szlachetnego
kruszcu wydzielają, por. 27, 21.

4. Kto na oszczerstwa, ku zagubie bliźniego zmierzające, chętnie
zważa jest równie niecnym jak ten, który je rozsiewa — *מרע part. hif.*
od *רעע* por. Jez. 9, 16. *שקר* abstractum pro concreto, kłamca, por. *רביה*
12, 27. *מזון* zam. *מזון part. hif.*

5. Por. 14, 31. Bluźni stwórcy, który ubogiemu takie a nie inne po-
łożenie przeznaczył — nieszczęściu towarzyszyć powinno współczucie
a nie złośliwa uciecha.

6. Potomstwo uważane było za błogosławieństwo Boże, por. Ps. 127
i 128 w szczególności potomstwo liczne i drogą obowiązku postępujące.
Dla ojca rodu było to zasługą a dla dzieci chlubą, jeżeli dobrem pocho-
dzeniem swoim wykazać się mogły.

צָרָתָהּ : אִישׁ תְּהַפְּכוֹת יִשְׁלַח מָרוֹן וְנִרְגָּז מִפְּרִיד אֲדוּמָה :
אִישׁ הָמָס יַפְתֵּהּ רֵעֵהוּ וְהוֹלִיכֵהוּ בְּדַרְדָּר לֹא-טוֹב : עֵצָה
עֵינָיו לִחְשֹׁב תְּהַפְּכוֹת קִרְצָן שִׁפְתָיו כַּלָּה רָעָה : עֲמַרְתָּ
תִּפְאַרְתָּ שִׁיבָה בְּדַרְדָּר צְדָקָה תִּמְצָא : טוֹב אֶרֶץ אֲפִים
מִגִּבּוֹר וּמִשֵּׁל בְּרוּחוֹ מִלִּבְךָ עֵיר : בַּחִיק יוּטֵל אֶת-הַגּוֹרֵל
וּמְיֻדָּה בְּלִ-מִשְׁפָּטוֹ :

”

טוֹב פֶּת חֲרָבָה וְשִׁלְוֵה־בָּהּ מִבֵּית מֶלֶא וּבַחֲיִירִיב : עֶבֶד
מִשְׁבִּיל יִמְשֵׁל בְּבֶן-מִבִּישׁ וּבְתוֹךְ אֲחִים יִחַלֵּק נַחֲלָה :
מִצָּרָף לִכְסֵף וּכְבוֹד לְזָהָב וּבַחֵן לְבוֹת יְהוָה : מֵרַע מִקְּשִׁיב
עַל-שִׁפְתֵי-אֲנֹן שֶׁקֶר מִזֵּיִן עַל-לִשׁוֹן הַוֹת : לֵעַג לְרֵשׁ חֲרָף
עֲשֵׂהוּ שִׁמְחָ לְאִיר לֹא יִנָּקָה : עֲמַרְתָּ זִקְנִים בְּגִי בָנִים

v. 28. נון ועירא

28. *איש תהפכות* por. 2, 12. *ישלח מרון* 6, 14. *od rgn* szemrad, sarkad,
Deut. 1. 27. por. 26. 20. 22.

29. Por. 10, 19, *איש המס* 3, 31.

30. *עצה* pokr. z *עצה* Jez. 33, 15. *przymykać, przymrużać.*

31. Najpewniejszą rękojmią długiego życia jest wstrzemięźliwość,
skromność i praca uczciwa, por. 20, 29.

32. Panowanie nad sobą, poskramianie wzburzonej namiętności wy-
maga większego wysiłku niż bohaterstwo — nie szkodzi też innym, lecz
chce ich od szkody uchronić, por. Aboth. 4, 1.

33. Gdzie w jakiegokolwiek sprawie pozornie przypadek rozstrzyga,
rozstrzyga jednak w rzeczywistości Bóg, za którego zarządzeniem los tak
a nie inaczej padł — *חיק* oznacza pokrywającą pierś szeroką, fałdzistą
część ubrania, por. 6, 27; 17, 23; 21, 14. Jez. 40, 11. w którą losy
wrzucano a zład po uprzednim potrząsaniu i mieszaniu je wyciągano
טיל wyrok, por. w. 9. Num. 27, 21. *חוק* od *חוק*.

Rozdział 17. 1. Por. 15, 16; 16. 8. *חלה* *חלה* chleb suchy, bez oma-
sty, jak *חלה* Lev. 7, 10. ofiara śniedna nie zacyniona oliwą. Suto
zastawione stoły przy kłótniach i swarach nie zapewniają szczęścia.

2. Por. 10, 5; 14, 35. Zdaniem innych: wydzieli im dziedzictwo jako
ustanowiony przez zmarłego pana opiekun.

3. Srebro i złoto może człowiek próbie poddać, miarodajny probierz
dla oceny wartości serca posiada tylko Bóg sam, 15, 11; 16, 2; 21,

7. Nie przystoi nikczemnemu mowa szczytna, o ileż mniej jeszcze zacnemu mowa kłamliwa.

8. Kamieniem wdzięcznym jest wziętek w oczach tego, który go odbiera, dokądkolwiek się kto nim zwróci znajdzie powodzenie.

9. Kto uchybienie osłania, szuka miłości; ale kto sprawę wznawia, rozłącza przyjaciół.

10. Głębiej wnika nagana u rozumnego, niżeli sto plag u kpa.

11. Nieszczęścia tylko szuka wicherzyciel, ale wysłannik okrutny wyprawiony będzie przeciw niemu.

12. Lepiej człowiekowi spotkać się z niedźwiedzicą, szczeniłą pozbawioną, niżeli z błaznem w głupocie jego.

13. Kto dobro złem odplaca, z tegoż domu zło nie odstąpi.

14. Jakby rozpełtał kto fale, gdy kłótnia się wszczyną, ale zanim wybuchnie zwada, zaniechaj jej.

15. Kto uniewinnia złoceńcę, albo potępia sprawiedliwego — ohydą są Wiekuistemu obydwaj.

16. Cóż po pieniądzach w ręku głupca? dla zakupienia mądrości? Na to nie staje mu rozum!

17. Każdego czasu miłuje przyjaciel prawdziwy, a stawia się on jako brat w nieszczęściu.

18. Człowiekiem bezmyślnym ten, który poręcza, który rękojmię daje za drugiego.

jest to wyraz arabski oznaczający szczyt zębów czyli rozwierać usta, tak, żeby jak to w zawziętej kłótni bywa, zęby były widoczne.

15. Wiersz wymierzony przeciw sprzedajnym sędziom, por. 24, 24. Jez. 5, 23.

16. Za pieniądze może głupi wszystko nabyć prócz mądrości, dla której zmysłu nie posiada — לב rozum, por. 15, 32.

17. Prawdziwy przyjaciel okazuje przywiązanie swoje zawsze, w każdym położeniu — ורע z artykułem determinującym, ów przyjaciel, który na nazwę tę zasługuje — ale w nieszczęściu występuje on ילד por. Ps. 87, 5. jako brat rodzony, por. 18, 24.

18. Por. 6, 1—5; 11, 15; 20, 18; 27, 13.

7 ותפארת בנים אבותם: לא־נאנה לנבל שפת יתר אף
8 כִּי־לְגֹדֵב שִׁפְת־שָׁקֶר: אֲבֹרְחֹן הַשְׁחָד בְּעֵינַי בְּעֵלְיוֹ אֶל־
9 כָּל־אִשׁר יִפְגַּח יִשְׁכִּיל: מִכְּסֹדֵי־פֶשַׁע מִבִּקְשׁ אַחֲבָה וְשִׁנָּה
10 בְּדָבָר מִפְּרִיד אֶלֹתָה: תַּחַת וְעֵרָה בְּמִבְּיַן מַהֲבֹת כִּסִּיל
11 מֵאֵה: אֵד מְרִי יִבְקֹשׁ־רָע וּמֵלֶאֱד אֲבֹרִי יִשְׁחַדְדֵנוּ: פְּגוּשׁ
12 דָּב שֶׁבֹל בְּאִישׁ וְאֶל־כִּסִּיל בְּאִנְלֵתוֹ: מִשִּׁיב רָעָה תַּחַת
14 מוֹבָה לֹא־תִמְיֵשׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ: הוֹמֵר מִים רֵאשִׁית מְדוֹן
15 וְלִפְנֵי הַתְּנַלְעֵ הָרִיב נְמוּשׁ: מִצְדִּיק רָשָׁע וּמִרְשִׁיעַ צַדִּיק
16 תוֹעֵבֶת יִהְיֶה וּבִשְׁנֵיהֶם: לְמַהֲרָה מִחִיר בְּיַד־כִּסִּיל
17 לְקַנּוֹת הַכְּמֹה וְלֵב־אִין: בְּכִרְעֵת אֶהֱב הָרַע וְאֵחַ לְצַדִּיקָה
18 יִיָּקֵד: אָדָם חֹסֵר־לֵב תִּקַּע בָּהּ עֶרֶב עֶרְבָה לִפְנֵי רַעְיוֹ:

7. v. סגול כמתנה. 9. v. נ"א קפפה. 10. v. בלעיל. 18. v. תמוש קרי

7. Czyni to wstrętne wrażenie gdy nikczemny podniosłe mowy wygłasza, a jeszcze wstrętniejsze, gdy człowiek za szlachetnego uważany, kłamstwem się poniża.

8. Kuban świeci jak cenny kamień w oczach tego, który go odbiera — jest to klucz otwierający wszystkie drzwi — בעליו jak 8, 27. Zd. innych w oczach tego, który go posiada.

9. Por. 10, 12. Ten, który doznana krzywdę wciąż na nowo przypomina.

10. Głębiej wnika, większe wrażenie wywołuje fut. kal. od נתת por. מי יחת Jer. 21, 13.

11. Własnego tylko nieszczęścia szuka wicherzyciel כרי abstr. pro concreto przekora zam. przekorny — ale przyjdzie oprawca czyli wysłannik, który okrutny rozkaz nad nim spełni. Zd. innych jest subjektem רע tylko zły szuka buntu.

12. W najwyższym stopniu rozjuszona niedźwiedzica, Hoz. 13, 8. nie jest tak niebezpieczną jak głupiec w napadzie obłądki — מגוש por. Ps. 17, 5 z następującym subjektem.

13. Por. 1 Sam. 25, 21.

14. Gdy bystry strumień raz tamę przerwał, trudno go wtedy powstrzymać i do pierwotnego koryta zwrócić — tak bywa i z wszczętą kłótnią, rozszerza się ona i zaostrza a trudno następstwa jej obliczyć — וטור ten który rozdziela נלע pokr. z קלע w hit. rozkołysać się, w prze-nośni: wybuchnąć, rozpaść się, por. 18, 1; 20, 3. Zdaniem Pleiszera

19. Miłuje występki, kto miłuje kłótnię, a kto podwoje swe podnosi, szuka ruiny.

20. Serce przewrotne nie znajdzie szczęścia, a kto językiem swym chytry, popadnie w niedolę.

21. Kto kpa splodził, splodził go na własne swe utra-pienie; nie będzie się cieszył ojciec nikczemnika.

22. Serce rozradowane przyspiesza uzdrowienie; ale duch zgębiony wysusza kości.

23. Z zanadru bierze niegodziwy wziętek, aby ścieżki prawa skrzywił.

24. Rozumny ma mądrość przed sobą, ale oczy głupca są na krańcu ziemi.

25. Strapieniem dla ojca jest syn głupi, a gorzką troską dla rodzicielki swojej.

26. Już to grzywną niewinnego karać jest sprawą nie do-brą; bić szlachetnych, to urąga wszelkiej słuszności.

27. Kto w słowach swych powściągliwy, zna rozum, a kto zimną krew zachowuje jest człowiekiem roztropnym.

28. Może i głupi gdy milczy za mędrca uchodzić, gdy wobec rozumnego usta swe zamyka.

ROZDZIAŁ XVIII.

1. Własnej żądzы swej szuka uparty, na każdą myśl zba-wienną się obrusza.

2. Nie pożąda głupiec rozsądku, a tylko tego, co mu obja-wia serce jego.

3. Dokądkolwiek niegodziwy przychodzi, przychodzi też pogarda, a wraz z hańbą sromota.

27. Por. 10, 19.

28. Por. 12, 23. Ij. 13, 5. Należy dlatego głupcom miłoznienie zalecić.

Rozdział 18. Kto się od ogółu oddziela ma tylko swoją własną ko-ryść na oku, oburza go też każde przedsięwzięcie, publiczne dobro i po-żytek na celu mające, które go do współdziałania i ofiarności pociągnąć może — ראושה por. 2, 7. גלע por. 17, 14.

2. Idzie mu tylko o to, aby mógł niedorzeczności swoje wypowie-dzieć, por. 12, 23; 15, 2.

3. Pomniata każdym, dokądkolwiek przychodzi wyśmiewa i obraża słowem i czynem.

19 אהב פשע אהב מצה מנבזה פתחו מבקש-שקר: עקש
20 קב לא ימצא טוב ונדפדף בקשונו יפול ברעה: ילד
21 כסיל לתונה לו ולא ישמח אבי נבל: לב שמח ייטב
22 גהה ורוח נבאה תיבשרגם: שחד מחק רשע יקח
23 להשות ארתות משפט: אתפגג מבין הקמה ועיג כסיל
24 בקצה-ארץ: פעם גאביו בן כסיל וממר לילדתו: גם
25 ענוש לצדיק לא טוב להקות גדיבים על-ישר: חושף
26 אמריו יודע דעת וקר-רוח איש תבונה: גם אויל
27 מקריש הקם יחשב אטם שפתיו גבון:

יח.

1 לתאנה יבקש נפרד בכל-תושיה יתגלע: לא-יחפץ
2 כסיל בתבונה כי אם-בהתגלות לבו: בבוא רשע בא
3

v. יקר קרי.

19. Następstwem swarów są różne występkі, a próżność, budująca sobie gmachy wspaniałe, wiedzie do ruiny. Zd. *Raszi* mowa tu o słowach wyniosłych, por. *Szenhak* rozumie pod wyrazem *משע* karę, jak często *חטאת* por. 10, 16; 29, 22.

20. Wpada sam w nieszczęście, które innym przygotował, por. 11, 20

21. Przeciwnie 15, 20; 23, 24. Zdaniem *Delitzscha* rozpoczyna się tu nowa grupa sentencyj.

22. Usposobienie duszy wpływa na zdrowie fizyczne — *גהה* uzdrowienie, od słowa *גהה* uczunąć chorobę, leczyć, por. *ככם מזור* nie zagoi wam rany, *Hoz.* 5, 13.

23. *דאר* por. 16, 33. *דאר* w zanadrzu ukryty i potajemnie celem skrzywienia prawa sędziemu wręczony, por. 21, 14. równoległe do *מתן בסתר*.

24. Rozumny znajduje mądrość wszędzie, wszystko co go otacza jest pouczającym dla niego — głupiemu zdaje się, że ją tylko w dalekich stronach znaleźć można — *אני את בני ד' את בני* Gen. 19, 13. *Del:* Celem rozumnego jest mądrość, do której myśl jego ustawicznie się zwraca gdy przeciwnie wzrok głupiego od przedmiotu do przedmiotu się przenosi a tylko tam się nie zatrzymuje, gdzie zatrzymać się powinien.

25. Por. w. 21; 10, 1; 15, 20; 19, 13. *ממר* od *ממר*.

26. *Szenhak:* niedobrą to rzeczą dla sprawiedliwych, aby grzywną karali, dla szlachetnych, aby pod pozorem słuszności bili.

4. Jako wody głębokie są słowa z ust męża, potok to rozlewający się, zdrój mądrości.

5. Uwzględnianie osoby niegodziwego jest równie niedobrem jak uchylanie prawa sprawiedliwego w sądzie.

6. Wargi głupca wszczynają kłótnię, a usta jego pobudzają do bijatyk.

7. Usta głupca powodują jego ruinę, a są wargi jego zasadzką na jego życie.

8. Słowa zausznika są jak łakocie, a wnikaają do tajników wnętrza.

9. Opieszały w sprawach swoich, brat to marnotrawcy.

10. Basztą silną imię Wiekuistego, do niej chroni się sprawiedliwy a ocalony zostaje.

11. Mienie bogatego jest miastem jego warownem, i niby murem wysokim w wyobraźni jego.

12. Przed upadkiem wynosi się serce człowieka, chwałę jednak poprzedza pokora.

13. Kto odpowiada zanim wysłuchał, temu poczytuje się to za głupotę i za wstyd.

14. Duch człowieka podtrzymuje go w jego cierpieniu, ale jeżeli duch zgębiony, któż go podźwignie?

15. Serce rozumnego przyswaja sobie wiedzę, a ucho mędrców dąży do poznania.

16. Dar człowieka otwiera mu dostęp, a przed oblicze wielkich go wiedzie.

17. Słuszność miewa pierwszy w sporze swoim; przychodzi jednak drugi i bada go.

duch mężki zmódz, ale drugie są cierpieniem, których niema nikomu udźwignąć, Por. Ps. 51, 14.

15. Por. 15, 14. Im więcej wiedzy kto posiadał, tem gorliwiej jej szuka.

16. Hojność, która nie szczędzi tam gdzie nie należy, toruje sobie wszędzie drogę, por. 19, 6; 17, 8.

17. Nie zawsze jest słuszność po stronie tego, który w sądzie pierwszy przemawia. Bada, wykazuje, że przeciwnik jego sprawę w fałszywym świetle przedstawił.

4. נִסְבְּבוּ וְעַם-קִלְוֵן חֲרָפָה : מִיָּם עַמְקִים דְּבָרֵי פִי-אִישׁ
5. נַחַל נֹבֵעַ מִקְוֵר חֲכָמָה : שְׂאֵת פְּנֵי-רָשָׁע לֹא-טוֹב לְחַפְזוֹת
6. צְדִיק בְּמִשְׁפָּט : שִׁפְתֵי בָסִיל יָבֹאוּ בָרִיב וּפִיו לְמַהֲלָמוֹת
7. יִקְרָא : פִּי בָסִיל מִחֲתָה־לּוֹ וְשִׁפְתָיו מִזִּקְשׁ נַפְשׁוֹ : דְּבָרֵי
8. גִּרְנָן בְּמִתְקַדְמִים וְהֵם יִרְדּוּ חֲדָרֵי-בָמֶן : גַּם מִתְרַפָּה
9. בְּמִלְאֲכָתָו אֵחָ הוּא לְבַעַל מִשְׁחִית : מִגְדִּלְעֹו
10. שֵׁם יְהוָה בְּיִרְדוֹן צְדִיק וְנִשְׁבָּב : הוּן עֲשִׂיר קָרִיַת עֵוֹ
11. וּכְחוֹמָה נִשְׁבָּבָה בְּמִשְׁפָּתוֹ : לְפִנֵּי-שֹׁבֵר יִבְנֶה לְבִיאִישׁ
12. וְכִפְנֵי כְבוֹד עֲנֹוה : מִשִּׁיב דָּבָר בְּטָרֶם יִשְׁמַע אֹזְנֹת הוּא-
13. לֹו וּבְדָמָה : רוּחַ אִישׁ יִבְדֹּקֵל מִחֲלָהוֹ וְרוּחַ נֹבָאָה מִי
14. יִשְׁאַנָּה : לֵב נָבוֹן יִקְהַדְדֵעַת וְאֵזֶן חֲכָמִים תִּבְקֶשְׁדֵעַת :
15. מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לּוֹ וּלְפָנֵי גְרוּחִים יִנְחֹוּ צְדִיק הָרֵאשׁוֹן
16

4. Słowa mędrea są to wody głębokie, nie dające się łatwo zgrun-
tować, por. 20, 5. Koh. 7, 24. tworzą one tryskające źródło myśli po-
uczających, cennych, świeżych, na niespożytej prawdzie osnutych.

5. Każde uwzględnianie osoby rodzi parejalność, sędzia jednak po
winien tylko na istotę rzeczy i na prawo zważać — nie odnosi się
i do drugiej części wiersza.

6. Por. 19, 29.

7. Por. 10, 14; 13, 3; 12, 13.

8. Niby słodczyce dla podniebienia są słowa oszczerstwa dla ucha —
one ale nie rozplywają się one w ustach słuchacza tak jak łakocie, lecz
wnikają głęboko, wywierając wpływ trwały, por. 26, 22. כְּמַתְלַחֲמִים to, co
się poządliwie pochłania, z arab. lahima — חֲדָרֵי בָמֶן por. 20, 30.

9. Por. 10, 4; 28, 24. Czeka cię jednakowa nędzka.

10. Por. Ps. 61, 4. Ta sama myśl Ps. 27, 5; 31, 21. Znajduje w niem
pokrępienie i otuchę.

11. Por. 10, 15. W przeciwstawieniu do wymienionej w poprzednim
wierszu warowni, uważa on bogactwo za obronę swoją — משכית obraz,
Lev. 26, 1. od שבת aram. ככא widzieć w wyobraźni. por. משכית לב
Ps. 73, 7.

12. Por. 16, 18; 15, 33.

13. Por. 17, 28. Sira 11, 9. Aboth 5.

14. Cierpienia fizyczne dolegają mniej niż moralne, pierwsza może

18. Sporom kładzie koniec los, i ustanawia rozejm między silnymi.

19. Brat zdradzony, odporniejszy niż gród warowny, a swary ich niby zawory zamku.

20. Z owoców ust człowieka nasycą się żywot. jego; płonem warg swoich się nasycą.

21. Śmierć i życie są w mocy języka, a kto się nim lubuje, karmi się jego owocem.

22. Kto znalazł żonę dobrą znalazł szczęście i dostąpił łaski od Wiekuistego.

23. Błagalnie przemawia biedny, a zuchwale odpowiada bogaty.

24. Kto licznych ma towarzyszy, ma ich ku własnej zagubie, ale bywa przyjaciel przywiązany szczerzej niż brat.

ROZDZIAŁ XIX.

1. Lepszy biedny postępujący w prostocie swojej, niżli taki, który przewrotne ma usta a głupcem jest.

2. Już duszy bezrozumnej nie dobrze; ale kto rączych jest nóg, ten chybi.

3. Głupota człowieka skrzywia jego drogę, a na Wiekuistego sarka serce jego.

4. Bogactwo przysparza coraz więcej przyjaciół, od ubożego jednak odłącza się i towarzysz jego.

5. Świadek fałszywy nie ujdzie bezkarnie, a kto kłamstwa wygłasza nie ocali się.

2. Nie powiedzie się temu, kto bezmyślnie, bez zastanowienia postępuje, ale mniej jeszcze temu, kto w bezmyślności swej się spieszy, bo popełni z pewnością niedorzeczność i chybi celu, por. 14, 17.

3. Zamiast na własną głupotę, sarka na Boga, któremu nieszczęście swe przypisuje.

4. Por. 14, 20 — כוּרְעוּוּ jak w. w. 7. Gen. 26, 26. Zd. innych oznacza lit. מן praep. מן.

5. por. 6, 19; 14, 5. לא ינקה 17, 5. prawie identycznie w. 9.

18 כְּרִיבוּ יָבֵא רָעוּ וְחֻקָּרוּ : מִדִּינִים יִשְׁבִּית הַחוּרָל וּבֵין
19 עֲצוּמִים יִפְרִיד : אֲדֹי נִפְשָׁע מִפְּרִיטֵי־עוֹ וּמִדִּינִים כְּבָרִים
20 אֲרָמוֹן : מִפְּרִי פִי־אִישׁ תִּשְׁבַּע בְּמִטָּה תְּבוֹאֵת שְׁפָתָיו
21 יִשְׁבַּע : מִנֵּת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן וְאִתְּכִיָּה יֵאבֵל פִּרְיָהּ : מֵצֵא
22 אִשָּׁה מֵצֵא טוֹב וַיִּפֶּן רָצוֹן מִיְהוָה : תַּחֲנוּנִים יִדְבַּר־רֶשׁ
24 וְעֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲוֹת : אִישׁ רָעִים לְהִתְרוּעֵעַ וַיֵּשׂ אֹהֶב
רֵבֵב מֵאָח :

יט.

1 טוֹב רֶשׁ הוֹלֵךְ בְּתַמּוֹ מֵעֲבֹשׂ שְׁפָתָיו וְהוּא כְּסִיל : גַּם
2 בְּלֹא־דַעַת נִפְשׂ לֹא־טוֹב וְאֵין בְּרַגְלָיִם הוֹמָא : אֲוִלַת אָדָם
4 תִּסְלַף וְדַרְבּוֹ וְעַל־יְהוָה יוֹעֵף לְבוֹ : הוֹן יִסְרֶף רָעִים רַבִּים
5 וְדָל מִרְעוּוֹ יִפְרֶד : עַךְ שָׁקָרִים לֹא יִנְקָה וַיִּפִּיחַ מְזֻבִּים

17. v. 17. ובא קרי. 19. v. 19. ומדינים קרי. 24. v. 24. כצ"ל.

18. Por. 16, 33. Los, który w starożytności spory rozstrzygał.

19. Najzacieklejszą jest nienawiść, która między przyjaciółmi wynika, trudno ich pogodzić.

20. Por. 12, 15; 13, 2.

21. Nietylko skutki czynów ale i skutki słów tworzą owoce, których człowiek kosztować musi. Kto się lubuje językiem, t. j. kto się nim chętnie popisuje.

22. Żonę dobrą, mądrą, por. 12, 4; 19, 14; 31, 10. świadczy to, że znalazł łaskę u Boga — przeciwnie, por. Koh. 7, 26.

23. Mienie czyni człowieka dumnym i twardym, stara się bowiem w ten sposób wyższość swą zaznaczyć, por. 14, 21; 22, 7.

24. Kto się liczniymi pozornymi przyjaciółmi otacza, otacza się zgrają wyzyskiwaczy, którzy go do ruiny doprowadzą, lepszy przyjaciel jeden ale szczerzy i wierny — התרועע od רעע gra wyrazów jak 13, 20 —

25. por. 17, 17. lnni: człowiek towarzyski niechaj się trzyma towarzystwa, bo bywa przyjaciel i td.

Rozdział 19. 1. Por. 28, 6. gdzie wiersz ten prawie dosłownie powtórzony, z odmianą bogaty zamiast głupi — tak nazywa wieszcz każdego, którego posiadane mienie ośniewa i do przeceniania swojej wartości i zasługi skłania. Pychą i próżnością przejęty, ściągą on wobec każdego biednego usta swoje dumnie i ironicznie.

6. Wielu błaga oblicze hojnego, a każdy jest przyjacielem męza szczodrobliwego.

7. Wszyscy nawet bracia ubogiego nienawidzą go, o ileż bardziej usuwają się od niego towarzysze jego. Goni on za przyrzeczeniami ale nie masz ich.

8. Kto nabiera rozumu miłuje życie swoje; kto rozwagę zachowuje znajdzie szczęście.

9. Świadek fałszywy nie ujdzie bezkarnie, a kto kłamstwa wygłasza zginie.

10. Nie przystoi dla błazna życie rozkoszne, a tem mniej dla niewolnika rządzić panami.

11. Rozum człowieka hamuje jego porywczosć, a jest chwałą dla niego przebaczyć uchybienie.

12. Niby poryk lwa jest gniew króla, ale niby rosa na roślinność łaska jego.

13. Nieszczęściem dla ojca jest syn głupi, a wciąż ciekącą rynną swarliwość kobiety.

14. Dom i micnie jest spuścizną po ojcach, ale darem Wiekuistego żona rozumna.

15. Leniwiwo pogrąza w sen głęboki, a dusza gnuśnego łaknąć musi.

16. Kto przykazanie zachowuje, zachowuje życie swoje; ale kto na drogi swe nie zważa, zginie.

17. Wiekuistemu pożyczka, kto nad biednym się lituje, wynagrodzi mu On zasługę jego.

18. Karę syna swego póki jeszcze nadzieja, a na biadania jego nie zwracaj uwagi swojej.

i zniewieściałości, z którego wyrwać się trudno, por. 6, 10; 20, 13. רמיה por. 10, 4; 12, 24.

16. Por. 13, 13. Nie zważa na drogi, nie zastanawia się nad czynami swoimi, w przeciwstawieniu do נצר דרכי 16, 17.

17. Nietylko wynagrodzi, ale już wynagrodził tego, któremu dał środki, aby pożyczad mógł.

18. Por. 13, 24; 23, 13. חמירו od חמה szumieć, krzycheć, zam. חמירו. Inni: ale nie chce go zabijać, t. j. niechaj kara, mająca go poprawić, nie będzie aktem srogiej zemsty.

6 לא וּמְלֹאָם: רַבִּים יִחַדּוּ בְּנֵי-גֵרִיב וּבְלִ-הָרַע לְאִישׁ מִתּוֹ:
7 כָּל אֲחֵי-יָלֵשׁ שְׁנֵאֵהוּ אִף כִּי מִרְעוּהוּ רִחְקוֹ מִמֶּנּוּ מִהֲרֵךְ
8 אֲמָרִים לֹא-הֵמָּה: קִנְהֵלֶב אֲהַב נַפְשׁוֹ שֹׁמֵר תְּבוּנָה
9 לְמִצְאָ-טוֹב: עַד שְׁקָרִים לֹא יִנְקָה וְיִפִּית׃ בְּזָבִים יֵאָדָר:
10 לֹא-יֵאָמֵר לְכֹסֶל תִּעֲגֹג אִף כִּי-לְעֶבֶד׃ מִשָּׁל בְּשָׂרִים:
11 שֶׁכֶּל אָדָם הָאָרֶץ אִפּוֹ וְתִפְאֶרְתּוֹ עֵבֶר עַל-פִּשְׁעֵ: נִהַם
12 בְּכַפִּיר-נֶעַף מִקֶּדַּךְ וּכְמֹל עַל-עֵשֶׁב רִצּוֹנוֹ: כְּוֹת לְאֲבִיו בֶּן
13 כָּסִיל וְדֹלֶף טָרַד מִדִּינֵי אִשָּׁה: בֵּית וְהוֹן נִחְלַת אֲבוֹת
14 וּמִיְהוָה אִשָּׁה מִשְׁקֵלָת: עֲצָלָה תִפְּיֵל תִּרְדְּמָה וְנִגְשׁ
15 רַמְיָה תִרְעֵב: שֹׁמֵר מִצְוָה שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ בְּיוֹהֵ דְרַחְקוֹ
16 יוֹמָת: מִלְּוֹת יִתְּוָה תִּנְנֵן דָּל וְנִמְלֹו יִשְׁלֹם-לוֹ: יִסֵּר בְּנֶךְ

v. 7. קמץ רחב. ibid. לו קרי v. 16. ימות קרי

6. Por. w. 4. יחלו בני dost. głaszczą oblicze הרע כל jak המרם Ps. 116, 11. cała rzesza przyjaciół należy do szczodrobliwego. Inni czytają כלם wszyscy są przyjaciółmi.

7. Bracia i krewni. Podupadły przypomina dawniejszym przyjaciołom daremnie ich przyrzeczenia i zapewnienia i wst. są one niczem, żaden czyn im nie towarzyszy.

8. Miłuje życie, ponieważ mądrości zazwyczaj długie życie towarzyszy — למצא inf. zam. fut. por. 18, 24.

9. Powtórzenie wiersza 5. z drobną odmianą.

10. Próżniacze i wygodami otoczone życie powiększa jeszcze głupotę błazna, a pycha unizonego przedtem niewolnika, którego sprzyjając los na wysokie stanowisko wyniósł, staje się wprost niemożliwą, por. 26, 1; 30, 22. Koh. 10, 7. Prawdop. mowa tu o faworytach, którzy na sprawy państwowe wpływ wywierają.

11. Por. 14, 29. Uchybienie przeciw jego osobie.

12. Por. 20, 2; 16, 14, 15; 28, 15.

13. Por. 17, 25. Rynną, z której w dniu dżdżystym krople bezustannie i jakby bez końca się sączą rln rynną, od słowa rln kapać, por. 27, 15. Koh. 10, 18. Ij. 16, 20. Ps. 119, 28.

14. Dziedzictwo przypada zarówno dobrem jak złym, inaczej żona rozumna, por. 18, 22.

15. Lenistwo odbiera wszelką energię, pogrąza w stan bezsilności

19. Kto się wszakże gniewem unosi, musi karę odpuścić, bo zamiast ocalić jeszcze go gorszym uczynisz.

20. Słuchaj rady a przyjmuj napomnienie, abyś mądrości nabral w przyszłości swojej.

21. Liczne są zamysły w sercu człowieka, ale postanowienie Wiekuistego, ono tylko się ostoi!

22. Rozkoszą człowieka jest miłość, którą świadczy; ale lepszym ubogi niż człek kłamliwy.

23. Bojaźń przed Wiekuistym prowadzi do życia; kto ją posiada spocznie syty — nie będzie nawiedzony przez nieszczęście.

24. Gdy leniwy rękę do misy włoży, tedy jej nawet do ust nie powiedzie.

25. Gdy uderzysz szydercę, nabierze kiep rozumu, a gdy przyganisz rozsądnemu, pojmie on co wiedzieć należy.

26. Kto ojca ograbia, matkę wypędza, jest synem, który hańbę i wstyd przynosi.

27. Zaniechaj, synu mój, słuchać nauk takich, które chcą odwieść od przestroż rozumnych.

28. Świadek nikczemny urąga sprawiedliwości, a usta niegodziwych pochłaniają chciwie złość.

29. Przygotowane są na szyderców kary, a razy na grzbiety kpów.

ROZDZIAŁ XX.

1. Szydercą czyni wino, zgiełkliwym ostry napój, a nie jest nikt mądrym, który się nim odurza.

2. Jako poryk lwa jest groza króla, kto go jątrzy grzeszy przeciw sobie.

28. Sprawiedliwości, która go do mówienia prawdy obowiązuje. Złość która najprzyjemniejszą niejako strawę jego stanowi *יבלע piel* w znaczeniu *kał*, por. Ij. 15, 16.

29. Dla niepoprawnych szyderców przygotowane są kary Boże. *Sept.* czyt. *שבמים* kije, por. 10, 18; 26, 3. *מהלמות* por. 18, 6.

Rozdział 20. Przestrzega przed pijaństwem. Wino czyni z człowieka szydercę, który wszystko lekceważy, z wszystkich kpi a przytem i wszelkie granice przyzwoitości przekracza. Kto do ostrych napojów raz się przyzwyczaił, nie nabierze już nigdy rozumu — *ענה* por. 5, 19. Jez. 28, 7.

2. Por. 19, 12. *המעבר* wprawić w uniesienie, jątrzyć, por. 14, 16.

כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְאַל־הִמִּיתוּ אֶל־הַשָּׂא נַפְשְׁךָ : וְגַל־חֶמְהָ
 נִשְׂא עֵינַי כִּי אִם־תִּצְלִי וְעוֹד תּוֹסֵף : שְׁמַע עֲצָה וְקַבֵּל
 מוֹסֵר לְמַעַן תִּחַפְּסוּ בְּאֶחְרֵיהֶךָ : רַבּוֹת מַחְשְׁבוֹת בְּלִב־
 אִישׁ וְעֲצַת יְהוָה הִיא תִּקְוָה : תֵּאֵוֹת אָדָם חֲסִדוֹ וְטוֹב
 רֵשׁ מֵאִישׁ כְּבוֹד : יִרְאַת יְהוָה לְחַיִּים וְשֹׁבַע יְלִין בְּלִי־יִפְקֹד
 רַע : טָמֵן עֵצֶל יָדוֹ בְּצַלְהֶת גַּם־אֶל־פִּיהוּ לֹא יִשְׁכַּחַהּ :
 לֵץ תִּפְהָ וּפְתֵי יַעֲרֵם וְהוֹכִים לְנַבּוֹן יִבִּין דַּעַת : מִשְׁדָּד־
 אֵב יִבְרִים אִם בֵּן מִבִּישׁ וּמַחֲפִיר : חֲדַל־בְּנֵי לִשְׁמַע
 מוֹסֵר לְשֹׁנוֹת מֵאֲמַר־יִדְעַת : עַד בְּלִיעַל יְלִין מִשְׁפָּט וּפִי
 רָשָׁעִים יִבְדַּע־אָוֶן : נִכְוֵנוּ לְלִצִּים שְׁפָטִים וּמַחֲקֵמוֹת
 לְגַן בְּסִילִים :

כ.

1
 2
 לֵץ חֲבִין הִמָּה שֹׁכֵר וְכֹל־שֹׁנָה בּוֹ לֹא יִחַפְּסוּ : גַּהֵם בְּכַפִּיר

v. 19 גרל קרי

19. Złączy się z wierszem poprzednim — גרל הענה jak גרל המה — Jer. 32, 19. w wysokim stopniu zapaleczywy, łatwo w zaciekłość wpadający. Inni: Zapaleczywy poniesie karę za czyny, które w uniesieniu popełnił, nie należy go zatem hamować, bo jeżeli od przedmiotu jego zapaleczywości usunąć go zechcesz *תציל* por. 2 Sam. 14, 6 podrażnisz jeszcze silniej zawziętość jego.

20. Por. 8, 10; 12, 15. W przyszłości, gdy sam samodzielnym człowiekiem zostaniesz.

21. Por. 16, 1. 9. Bóg prowadzi wedle swoich celów ku temu, co dla nas najlepsze.

22. Ubogi, który nikomu nie świadczyć nie może jest lepszym, niż przyrzekający dużo, lecz nie dotrzymujący słowa, bogaty.

23. Por. 14, 27; 10, 3.

24. Leniwy byłby zadowolony gdyby mu kto strawę do ust podał, t. j. najmniejszy trud jest dlań uciążliwy, por. 26, 15.

25. Ta sama myśl 21, 11. Zupełnie zepsutego człowieka kara nie poprawi, będzie ona jednak pouczającym przykładem dla innych. Dla rozsądnego wystarcza napomnienie.

26. Ograbia ojca i zmusza matkę, aby w nędzy, w zgryzotach i hańbie dom swój opuściła — *משרר part. piel.* od *שרר* por. 24, 15.

27. Tak *Abenezra*. Inni: lepiej nauk wcale nie słuchać, niż wbrew poznaniu i lepszej świadomości swojej postępować.

3. Zaszczycem to dla męża stronić od kłótni, ale każdy głupiec je wszczyna.

4. Dla zimna leniwy nie orze; ale gdy szukać będzie we żniwa nie znajdzie nic.

5. Niby głęboka woda spoczywa zamiar w sercu ludzkim, ale mąż rozumny umie go na wierzch wydobyć.

6. Prawie każdy człowiek natrafia na człowieka mu życzliwego, ale wiernego przyjaciela, któż takiego znajdzie?

7. Postępujący w nieskazitelnosci swej sprawiedliwy — szczęsne dzieci jego po nim!

8. Król zasiadający na tronie sprawiedliwości, rozwiewa oczyma swemi każdą niecnosć.

9. Któż powiedzieć może: zdjąłem zamię z mego serca czysty jestem od grzechów moich.

10. Dwojaka waga i dwojaka miara, — obie one ohydą Wiekuistemu.

11. Już chłopię poznać się daje w postępkach swoich, czy czystą będzie i prawą działalność jego.

12. Ucho, które słyszy, i oko, które widzi, obydwa utworzył Wiekuisty.

13. Nie kochaj się w spaniu, abyś nie zubożał; trzymaj oczy swe otwarte a nasycisz się chlebem.

14. Liche to, liche! mówi kupujący; ale gdy odchodzi chwali się.

15. Jest złota i korali mnóstwo; ale klejnotem najcenniejszym są usta rozumne.

16. Zabierz mu szatę jego, gdyż za obcego zaręczył, a zabierz mu ją w zastaw za tę cudzą.

13. Por. 6, 9—11. תורש *nif.* od ירש = ירש por. 23, 21.

14. Kupujący gani zazwyczaj towar, aby go niżej ceny mógł nabyć później jednak chwali się dobrocią i taniością jego.

15. Dobra nauka warta więcej niż najcenniejsze klejnoty, por. 8, 11; 3, 14.

16. Mowa zwraca się do wierzyciela: nie oszczędzaj głupca, który lekkomyślnie za cudzy dług poręczył לקח zam. קמ imperat. נכריה por. 27, 13. cudza sprawa, cudzy dług, albo też cudza kobieta, nierządnicą, jak 2, 18.

אִימַת מְלֶכֶךְ מִתְעַבְרוּ חוֹמָא נִפְשׁוֹ : כְּבוֹד לְאִישׁ שְׁבֹת 8
 מְרִיב וְכִדְ-אֹיִר יִתְנַלֵּעַ : מִחֻרָף עֲצֹל לֹא יִחְרַשׁ יִשְׁאֵל 4
 בְּקִצִיר וְאֵין : מַיִם עַמְקִים עֲצָה בְּכִב־אִישׁ וְאִישׁ חִבּוּנָה 5
 יִדְלָנָה : רַב־אָדָם יִקְרָא אִישׁ חֲסִדוֹ וְאִישׁ אֲמוּנִים מִי 6
 יִמְצֵא : מִתְהַלֵּךְ בְּתַמּוֹ צַדִּיק אֲשֶׁר־י בְּנֵי אַחֲרָיו : מִקֵּד 7
 יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא־הַיָּיִן מִזְבֵּה בְּעֵינָיו כְּלִדְעָה : מִי־יֹאמֶר וּפִיתִי 8
 לְבִי טְהוֹרִתִי מִחַטָּאתַי : אֲבֵן וְאֲבֵן אֵיפָה וְאֵיפָה תוֹעֵבֶת 9
 יְהוָה נְבִישֵׁינֵיהֶם : נֶם בְּמַעַלְלָיו יִתְנַפְרֶנְגַּעַר אִם־יִקְרָא 10
 יִשָּׁר פְּעָקוֹ : אֲזַן שְׁמַעַת וְעֵינַי רֹאֶה יְהוָה עֲשֵׂה נְבִישֵׁינֵיהֶם : 11
 אֵל־יִתְחַלֵּב שָׁנָה פֶן־תִּגְרַשׁ פִּקַּח עֵינֵיךָ שְׁבַע־לַחֶם : רַע 12
 רַע יֹאמֶר הַקּוֹנֵה וְאֵל לֹא אֵן יִתְהַקֵּל : יֵשׁ וְהֵב וְרַב־ 13
 פְּנִינִים וְכִלֵי יָקָר שְׁפִתֵי־דַעַת : לְקַח־בְּגָדוֹ כִּי־עָרַב וְךָ 14

4. v. ושאל קרי

3. Por. 17, 14; 18, 1.

4. Inni: z nadziejściem jesieni, gdy się w Palestynie zbiór owoców a zwłaszcza winobranie kończy, a czas orki i wysiewu rozpoczyna.

5. Niby cicha ale głęboka woda zamysł w sercu, ale rozumny przenika i wie do czego przeciwnik zmierza, por. 18, 4.

6. קרא = קרא Gen. 42, 4. natrafia na człowieka, który mu dużo przyrzeka. Inni: większość ludzi przechwala się, każdy uczynnością swoją — zdaje się jednak, że איש חסדו się łączy jak 11, 17. Jez. 57, 1.

7. Por. 14, 26. Który zawsze obowiązek swój spełnia, nie upatrując w tem zasługi.

8. Gdy król, wyższy nad stronnice zatargi, sam nad sprawiedliwością czuwa, wtedy rozwiewa on bezprawie niby wiejadłem, wydzielając słusznosc jak ziarna z plew — כמרה por. w. 26. Jer. 15, 7. כמרה w przeciwstawieniu do חרות Ps. 94, 20.

9. Ta sama myśl 1 Król. 8, 46.

10. Por. w. 23; 11, 1. Dent. 25, 13.

11. Już za młodu zaznacza się przyszły charakter człowieka, por. 22, 6. במעלליו zd. Ewald, wedle zabaw swoich.

12. Stwórca, który oba urządził, słyszy i widzi wszystko, por. 15, 3. חנע און Ps. 94, 9.

17. Słodkim człowiekowi chleb obłudy, w następstwie jednak napelniają się usta jego żwirem.

18. Utwierdzają się zamysły przez radę wspólną, a tylko rozważnymi sposobami prowadź wojnę.

19. Kto tajemnice zdradza, krąży jako oszczerca; przeto nie zadawaj się z takim, który usta swe rozwiera.

20. Kto ojcu albo matce swej złorzeczy, tego światło zgaśnie wśród ponurej ciemności.

21. Spuścizna zdobyta szybko z początku, nie będzie błogosławiona na końcu.

22. Nie powiadaj: Odplacę złem; ufaj. Wiekuistemu a pomoże ci.

23. Ohydą Wiekuistemu jest dwojaka waga, a szale fałszywe nie dobra to rzecz.

24. Przez Wiekuistego kierowane są kroki ludzkie; jakże by mógł człowiek wyrozumieć drogę swoją?

25. Zasadzką to dla człowieka bez rozmysłu wołać: poświęcone! a następnie dopiero śluby rozważać.

26. Wydziela niegodziwych król mądry, i puszcza następnie koło po nich.

27. Światłem Wiekuistego jest dusza człowieka; przenika ono wszystkie tajniki wnętrza.

28. Miłosierdzie i prawda strzegą króla, a wspiera on miłosierdziem tron swój.

29. Ozdobą młodzieńców jest ich siła, a strojem starców włos siwy.

ילע wyrzec bez zastanowienia, por. Ij. 6, 3. בקר por. Lev. 18, 36.

26. Por. w. 8. Koło czyli walec młockarni עגלה מוטן עגלה Joz. 28, 27. dla wydzielenia ziarna od słomy. Niema tu mowy o burburzyńskiej kurze młócenia ciecierzycami, por. Am. 1, 3. 2 Sam. 12, 31. 1 Kron. 20, 3.

27. Dusza, tu w znaczeniu świadomość, samowiedza, która nad własną istotą swoją się zastanawia — חררי בטן por. 18, 8.

28. Por. 16, 12. Jez. 9, 6.

29. Por. 16, 31.

17 ובָּעֵד נְכַרִּים חִנְּקוּהוּ: עָרַב לְאִישׁ לֶחֶם לְעֹקֶר וְאַחַר
18 יִמְלֵא פִּיהוּ חֵצֵץ: מְדַשְׁבוֹת בַּעֲצָה תִּפְּוֹן וּבַחֲבָלוֹת
19 עֲשֵׂה מִקְחָמָה: גּוֹלְה־סוֹד הוֹכִיחַ רֵכִי וּלְפִתָּה שְׂפָתָיו
20 לֹא תִתְעַרְב: מִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ יִדְעַד לְרוֹ בְּאִישׁוֹן חֶשֶׁד:
21 גִּחְקָה מִבְּתֻלַת בְּרָאשׁוֹנָה וְאַחֲרֵיהָ לֹא תִבְרָךְ: אֶל־
22 הַאֲמַר אֲשֶׁר מְהִירָע קוֹנֵה לַיהוָה וַיִּשַׁע קָד: תוֹעֵבֵת יִהְיֶה
23 אָבִן וְאָבִן וּמֵאֲזֵנֵי מִרְמָה לֹא־טוֹב: מִיִּהְיֶה מִצְעֲדֵי־נֶבֶר
24 וְאָדָם מִהֲיָבִין דְּרָכּוֹ: מוֹקֵשׁ אָדָם יִלַּע קֹדֶשׁ וְאַחַר
25 נְדָרִים לְבַקֵּר: מוֹרָה רְשָׁעִים מִלֶּךְ חָכֵם וַיִּשָּׁב עֲלֵיהֶם
26 אֵיפֹן: נֶר יִהְיֶה נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׁ כִּי יִחְרֹר־בָּמוֹן: חֶסֶד
27 וְאַמֶּת יִצְרֹר־מִלֶּךְ וְסַעַר בַּחֶסֶד כִּסְאוֹ: תִּפְּאֶרֶת בַּחַוִּיִּם
28

16. v. נכריה קרי. 20. v. יחירי. 21. v. מבהלת קרי.

17. Ohleb nieuczciwie, bez pracy i wysiłku zdobyty, por. כובים 23, 3. nie przynosi błogosławieństwa, por. 10, 2. Ij. 20, 14. grubiarnisty piasek, żwir, Trety 3, 16.

18. Daleka przestrzeń dzieli myśl od czynu, który tylko przez wspólną naradę, możliwe następstwa obliczającą, i wspólnymi siłami skutecznym być może, stosuje się to zarówno do spraw pokoju jak wojny, por. 15, 22. Del. חבלות por. 1, 5; 11, 14; 24, 6.

19. Por. 11, 13. טהה tylko co משק 13, 3. Bądź przeto ostrożnym.

20. Por. Ex. 21, 17. Lev. 20, 9. Deut. 27, 16. ידער 13, 9. באישון 7 9. zaćmi się wszystko co życie jego rozjaśniało i uszczęśliwiało.

21. Nie przyniesie spuścizna błogosławieństwa temu, który pragnąc ją czomprędzej po rodzimych albo krownych obłąd, za życia z miłości ich wyzuwa, por. 19, 20; 28, 20. 22. מבהלת part. qual. od בחל Est. 8, 14.

22. Pomocze ci, aby ci nieprzyjaciele twoi szkodzić nie mogli, por. 24, 29.

23. Por. w. 10; 11, 1. לא טוב 17, 26; 18, 5. nie dobra czyli bardzo złe.

24. Por. 16, 9. Jer. 10, 23. Człowiek jest w dążeniach i czynach swoich swobodnym, może w tę lub ową stronę się zwrócić, ale jak się przyszłość jego ukształci, któżby to mógł wiedzieć.

25. Zanim człowiek coś sposobem ślubu poświęca, powinien przede wszystkim zastanowić się i rozważyć, czy będzie w stanie ślub ten spełnić, por. Koh. 5, 14. ילע skrócone fut. od לוּע zam. ילוע albo inf. zam.

30. Pręgi wrzynające się wyczyszczają zło, mianowicie cięgi wnikaające do tajników wnętrza.

ROZDZIAŁ XXI.

1. Niby potoki wody jest serce króla w rękę Wiekuistego; dokądkolwiek Mu się podoba kieruje niem.

2. Każdą drogę swoją poczytuje człowiek za prostą, ale jest to Wiekuisty, który serca waży.

3. Pełnienie sprawiedliwości i słuszności milsze Wiekuistemu niż ofiary rzeźne.

4. Wyniosłość oczu i nadętość serca, ta rola niegodziwych, jest sama już grzechem.

5. Zamysły skrzętnego wiodą do dostatku; ale każdy gorączkujący się dochodzi tylko do nędzy.

6. Skarby, kłamliwym językiem zdobyte, są jako tchnienie ulotne takich, którzy śmierci szukają.

7. Łupieżtwo niegodziwych pociągnie ich za sobą, wzbraniają się bowiem słuszność pełnić.

8. Krętą jest droga człowieka wyrodnego, czysty jednak — prawą jest działalność jego.

9. Lepiej na okapie dachu mieszkać, niż z kobietą swarliwą w domu wspólnym.

10. Dusza niegodziwca łaknie złego; nie znajdzie u niego; zmiłowania i własny towarzysz.

11. Gdy się nakłada karę na szydercę, nabiera kiep rozumu, ale gdy się naucza mądrego, nabywa on doświadczenia.

9. Lepiej na okapie albo na blance dachu *מנה* Cef. 1, 16. samotnie przebywać i na deszcz i niepogodę być wystawionym, niż ze swarliwą kobietą, niekoniecznie własną żoną, np. teściową, w wspólnym domu przebywać — *בית חבר* dom połączenia się czyli wspólny, por. 19, 13, 25, 24; 27, 15. *Barth* wyprowadza *חבר* z arab. *חבר* z przedstawieniem liter oznaczającym gniew *כעס* por. w. 19.

10. Por. 4, 16; 10, 23. *hof* od *חן* jak Jez. 26, 10.

11. Ta sama myśl 19, 25. Jego kara nie poprawi, ale będzie zawsze zbawiennym przykładem dla niedoświadczonych, którzyby go łatwo nasładować mogli.

30 **כָּתֹם וְחֶרֶץ וְקִינִים שִׁיבָה: תִּפְרוֹת הַצֵּעַ תִּמְרִיק בְּרֵעַ**
וְמִפְּוֹת חֲדָרֵי בָטָן:

כא.

1 **פְּקִינֵי מַיִם כִּבְמִלְךָ בְּנִדְיָהוּהָ עַל־כֶּד־אֲשֶׁר יִחַפֵּץ וּמָנוּ:**
2 **כֶּד־דֶּרֶךְ אִישׁ יִשָּׁר בְּעֵינָיו וְתָכֵן לִפְּוֹת יְהוָה: עֲשֵׂה צְדָקָה**
3 **וּמִשְׁפָּט נִבְחַר לַיהוָה מִזִּבְחַח: רוּם עֵינָיִם וְרַחֲבֵי־לֵב נָר**
4 **רָשָׁעִים חֲמָאֵת: מַחְשָׁבוֹת חֲרוּץ אֲדִי־לְמוֹתָר וּכְל־אֵץ אֲדִי־**
5 **לְמַחְקוֹר: פֶּעַל אֲצָרוֹת בְּלִשׁוֹן שֶׁקֶר הִבֵּל נִדָּה מִבְּקָשֵׁי־**
6 **מָוֶת: שׁוֹד־רָשָׁעִים יְגוּרֵם בְּיִ מֵאֲנוּ קַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט:**
7 **הַפֶּכֶף דֶּרֶךְ אִישׁ וְנָר נִדָּה יִשָּׁר פֶּעֲלָיו: טוֹב לְשֶׁבֶת עַל־**
8 **פְּנֵת־נָגַן מֵאֲשֶׁת מְדַנְּנִים וּבֵית חֶבֶר: נִפְשׁ רָשָׁע אִתְּהָר**
9 **רַע לֹא־יִחַן בְּעֵינָיו רַעוּי: בְּעַנְשֵׁי־לֵץ יִהְבֵּם־פִּתִי וּבְהַשְׁכִּיל**
10

30. תמרוק קרי

30. Nikozemnych nie można słowami lecz tylko surowemi karami poprawić *תמרוק* od *מרק* leczyc, oczyszczac.

Rozdział 21. *כל* wypływający ze źródła potok, na kilka strumieni się rozdzielaający, albo też sztuczny kanał dla nawodnienia pól wykopany. Takim potokiem jest serce króla, które pozornie wedle woli łaską swą szafuje, a jednak w rzeczywistości tajemnymi planami Boga jest kierowane, por. 20, 24.

2. Por. 16, 2; 16, 25; 14, 12.

3. Por. w. 27. 1 Sam. 15, 22. Hoz. 6, 7. Jez. 1, 11. Micha 6, 6. Ps. 50, 7.

4. Wyniosłość i nadętość tworzą niejako *נר* nowinę czyli pole, gospodarstwo, grzesznem ziarnem obsiane. *Inni zam*, *נר* ta pochodnia czyli to szczęście niegodziwych jest samo już grzechem *רַחַב* *imf.*

5. *נר* pilny, skrzętny, 10, 4. który systematyczną pracą mienie swe powiększa, w przeciwstawieniu do człowieka pragnącego drogą spekulacy i hazardu łatwo i szybko się zbożać, por. 20, 21; 28, 20.

6. *Raszi* czyta jak *Sept.* *מוקשי מות* sidła śmierci, por. Ps. 18, 6.

7. Do takiego samego smutnego końca prowadzą dostatki grabieżą zdobyte *יגורו* *imperf.* od *נר* pociągać za sobą, por. Hab. 1, 15.

8. *ור* wedle *Delitzscha* z arab. *wazira*, grzechem się obarczyć, zd. innych z właściwej drogi zbaczający, w postępkach swoich dziwny, por. 20, 11.

12. Zastanawia się sprawiedliwy nad domem niegodziwego, gdy On niegodziwych w niedolę wtrącił.

13. Kto na wołanie biednego ucho swe zatyka, ten i sam wołać będzie a nie znajdzie posłuchu.

14. Dar tajemny uśmierza gniew, a datek w zanadrzu silną zapalczywość.

15. Radością jest dla sprawiedliwego sprawiedliwość spełnić, ale zgrozą dla złoczyńców.

16. Człowiek, który z drogi rozsądku zbacza, spocznie niezadługo w zgromadzeniu cieni.

17. W niedostatek wpada, kto w rozkoszach się lubuje; kto miłuje wino i olejki nie zubożyci się.

18. Okupem za sprawiedliwego będzie niegodziwy, a miejsce prawych zajmie przeniwierca.

19. Lepiej w pustym kraju zamieszkać, aniżeli z kobietą swarliwą i złośliwą.

20. Skarb drogocenny i oliwa jest w siedzibie mędrca, ale człowiek głupi marnuje go.

21. Kto za cnotą i miłosierdziem dąży, znajduje życie, cnotę i cześć.

22. Na miasto mocarzy nachodzi mędrzec i burzy warownię, na której polegało.

23. Kto strzeże ust i języka swego, ochrania od utrapień życie swoje.

24. Butny, zuchwały, szydercą zwany, działa w szale pychy.

25. Pożądliwość próżniaka zabija go, bo wzdragają się ręce jego pracować.

26. Bezustannie pała on pożądliwością, sprawiedliwy jednak użyzcza a nie szczędzi.

22. Mądrość więcej warta niż potęga i oręż, por. 24, 5. Koh. 9, 16. מְבִטָּחָה zam. מְבִטָּחָה, por. Jer. 48, 13.

23. Por. 13, 3; 18, 21.

24. Określenie wyrazu לֵץ szyderca, kpiarz, cynik, wielokrotnie w tej księdze wymienionego — יְהוּר Hab. 2, 5.

25. Pragnienie pokoju i wygod, które mu pracować nie pozwala, wtrąca go w nędzę.

26. Pała pożądliwością dostatków i używania. Sprawiedliwemu jednak dostarcza praca jego tyle, że nawet szcódrym być może.

12 לְהִבָּחֵם יִמְנָח דָּעוּת: מִשְׁפִּיךְ צַדִּיק בְּבֵית רָשָׁע מִסִּלְקָה
 13 רָשָׁעִים כָּדָע: אִמֶם אֲנִי מוֹעֲקֵת דָּל גַּם תִּדְוֹא יִקְרָא וְלֹא
 14 יִעֲנֶה: מִתֵּן בְּסִתֵּר יִבְפֹּה אָחָה וְשִׁחַד בְּחֶלֶק חֶמְהָ עֵינָה:
 15 שִׁמְחָה לְצַדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּמִחֶסֶד לְפַעֲלֵי אָוֶן: אָדָם
 16 תּוֹעָה מִדֶּרֶךְ הַשְּׂכָל בְּקִוְיָה רַפְאִים יָנוּחַ: אִישׁ מִחֶסֶד
 17 אֶהְבֵּ שִׁמְחָה אֶהְבֵּ יָשָׁן וְשָׁמֹן לֹא יַעֲשִׂיר: כִּפָּר לְצַדִּיק
 18 רָשָׁע וְתַחַת יִשְׁרָיִם בּוֹגֵד: טוֹב שֵׁבֶת בְּאֶרֶץ מִדְבָּר
 19 מֵאֲשֶׁת מְדֻלְּמֵים וְכַעַס: אוֹצֵר נֶחֱמֵד וְשָׁמֹן בְּנוֹה חֶכֶם
 20 וְכַסִּיף אָדָם יִבְקָעֵנוּ: רֹדֵף צַדִּיקָה וְחָסֵד יִמָּצֵא הַיּוֹם
 21 צַדִּיקָה וְקָבוֹד: עֵיר גְּבֻרִים עָקָה חֶכֶם וַיִּרֶד עֵו
 22 מִבְּמִקְוָה: שִׁמְרֵ בֵּיו וְלִשׁוֹנוֹ שִׁמְרֵ מִצְרוֹת נַפְשׁוֹ: וְדַיְהוּר
 23 לֵץ שָׁמוֹ עוֹשֶׂה בַעֲבַרְתּוֹ וְרוֹן: תִּאֲוֹת עֲצַל תְּמִיתֵנוּ כִּי
 24 מֵאֲנֵנו יִדְּנוּ לַעֲשׂוֹת: כִּדְרֵי הַיּוֹם הַתְּאֵנָה תִּאֲוֶה וְצַדִּיק יִתֵּן

v. 19 מדינים קרי v. 22. הה' רפה

12. Zastanawia się sprawiedliwy nad zrządzzeniami Opatrzności, gdy Bóg nagle dom niegodziwego niedolą nawiedza, tak *Raszi* i *Bwald — Delitzsch*: baczny sprawiedliwy Bóg na dom niegodziwego, aby go w niedolę wtrącił. *Szenhak*: Ma względ sprawiedliwy na dom niegodziwego nie oszczędza, por. w. 10. סלף por. 22, 12. Ij. 12, 19. *Eichel*: gdy sprawiedliwy dom niegodziwego odwiedza, daje tem zły przykład innym niegodziwcom.

13. אמם por. 17, 28.

14. Por. 17, 23. 1 Sam. 25, 18. יכמה od כמה arab. kafaa, ukrać, uśmierzać, zd. innych pokr. z כפף naginać, wedle *Trg.* tyle co כמה gasić.

15. Por. 10, 29. Spoglądają oni ze zgrozą na postępowanie sprawiedliwych חמה od חמה trwożyć się.

16. Por. 2, 18; 9, 18.

17. Tęcza oznacza wedle drugiej części wiersza marnotrawcę, który na wesołem ucztowaniu przy winie i drogich olejkach czas swój trawi, por. 27, 9. Neh. 8, 12. Am. 6, 6. Ps. 104, 15.

18. Por. 11, 8.

19. Por. w. 9; 25, 24.

20. Mądry jest oszczędny, głupi rozrzutny, por. w. 17. כמיל אדם por. 15, 20. Może tu mowa o marnotrawnym synu, który zebrane przez ojca dostatki trwoni.

21. Bóg go za to wynagradza.

27. Ohyda jest ofiara niegodziwego, zwłaszcza gdy ją za sprośny czyn składa.

28. Świadek kłamliwy zginie, kto jednak świadczy co sły-
szał, będzie statecznie mówić.

29. Harde oblicze pokazuje człowiek niegodziwy, prawy
jednak prostuje postępowanie swoje.

30. Nie masz mądrości, ani rozumu, ani rady wobec Wie-
kuistego.

31. Rumak przyszykowany na dzień boju, ale od Wie-
kuistego przychodzi zwycięstwo.

ROZDZIAŁ XXII.

1. Cenniejszem imię nad bogactwo wielkie, nad srebro
i złoto wziętość dobra.

2. Bogaty i biedny stykają się wzajemnie: stwórcą ich
obudwu Wiekuisty.

3. Mądry przewiduje nieszczęście i chroni się; głupcy za-
pędzają się i muszą pokutować.

4. Za pokorą i bogobojnością idzie bogactwo, cześć i życie.

5. Ciernie i zasadzki są na drodze przewrotnego, kto ży-
cia swego strzeże, stroni od nich.

6. Wychowuj chłopca według drogi jego; i wtedy gdy
się zestarzeje nie zboczy od niej.

7. Bogaty nad ubogimi panuje, a jest dłużnik sługą wie-
rzyciela.

8. Kto krzywdę wysiewa zbierze niedolę, a bicz jego za-
ciekłości się skończy.

skutki podjętego przedsięwzięcia i chroni się zawczasu — głupcy nie
zważają na nie i dążą naoslep do własnej zaguby, por. 27, 12.

4. Za pokorą, mianowicie bogobojnością — są to bowiem pojęcia.
równoznaczne, por. צניות פחיתים zam. צניות פחיתים w następnym wierszu — קפא תלה
co לעצמך Inni: nagrodą pokory.

5. Ciernie to co צניות Ij. 5, 5. ciernie to קפא por. 17, 20.

6. Stosownie do wieku, skłonności, uzdolnień i nierozwiniętych je-
szcze pojęć jego. Inni stosownie do przyszłego jego zawodu, albo do in-
dywidualnego jego charakteru.

7. Strzeż się dlatego, abyś długów nie zaciągał i niezależności swej
nie utracił to zaś osiągniesz pilnością i pracą.

8. Por. 11, 18. Ij. 4, 8. Hoz. 10, 12. Bicz zaciekłości, który pod-
czas wysiewu złego innym dał uczuwać, por. Jez. 14, 5. Ps. 125, 3.

27 וְלֹא יִחְשָׁד: וְבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה אַף כִּי-בֹמֶה יִבְיָאוּ:
28 עֲדֵי-קִבְיָם יִאֲבֹד וְאִישׁ שׁוֹמֵעַ לְנִצָּחַ יִדְבָּר: הֲעוּ אִישׁ
29 רָשָׁע בְּפָנָיו וְיִשָּׁר הוּא יִלְכֵן וְרַקִּי: אִין חֲכָמָה וְאִין
30 תְּבוּנָה וְאִין עֲצָה קִנְנֵד יְהוָה: סוּם מוֹקֵן קִיּוֹם מִלְחָמָה
31 וְלִיהוָה הִתְשַׁעָה:

כב.

1 נִבְחַר שֵׁם מַעֲשֵׂה רָב מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב: עֲשִׂיר
2 וְרֵשׁ נִפְנְשׁוּ עֲשֵׂה כָכֶם יְהוָה: עָרוֹם רָאָה רָעָה וְיִסְתַּר
3 וּפְתָיִים עֲבָרוּ וְנִעְנְשׁוּ: עֵקֶב עֲנָה יִרְאֵת יְהוָה עֲשֵׂר וּכְבוֹד
4 וְחַיִּים: צַנִּים פָּחִים בְּתַרְדּוֹ עֲקֹשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם:
5 חֲנֹד לְנַעַר עַד-פִּי דַרְכּוֹ נִם כִּי-יִלְכֵן לֹא-יִסְוֹר מִכְּנָה:
6 עֲשִׂיר בְּרָשִׁים יִמְשׁוֹל וְעַבְד לֵוָה קָאִישׁ מִלֵּוָה: זֹרַע
7 8

29, 20. יבין קרי. ibid. ררכו קרי. v. 11. ונסתר קרי.

27. Por. w. 3; 15, 8. כי אף כי por. 11, 31; 12, 31; 15, 11. Za spro-
śny stosunek z żoną innego.

28. Por. 19, 5. 9. איש człowiek, który dokładnie słucha, do-
brze się zastanawia, por. לב שמע 1 Król. 3, 9. świadczy co sły-
szał, mówi tak, aby słowa jego ciągle, stateczne miały znaczenie, a można było po-
legać na nich.

29. חפ. od עון dosł. czyni zuchwałem oblicze swoje,
nadaje mu minę bezczelną i rozprawia śmiało o wszystkim. Inaczej pra-
wy — wyrozumiewa on, — kerī יבין — zastanawia się nad każdym kro-
kiem swoim, por. 12, 28; 17, 28.

30. Żadna mądrość nie pomoże przeciw woli Bożej, jeżeli mianowi-
cie przedsięwzięcie nasze woli tej się sprzeciwi, por. w. następny
wobec albo wbrew.

31. Od Niego wszystko zależy, por. Ps. 33, 17; 20, 8.

Rozdział 22. 1. Upodobanie, wziętość u ludzi, 11, 16. lepsza niż sre-
bro — טוב nie jest tu przymiotnikiem, jak np. שכל טוב 3, 14; 13, 15.
שם oznacza samo przez się dobre imię, Koh. 7, 1. Ij. 30, 8. jak חיים dłu-
gie, szczęśliwe życie, 3, 2.

2. Bogaty nie powinien biednym pomiać, 14, 31; 17, 5. Ij. 31, 15.
biedny nie powinien bogatemu zazdrościć, 3, 31. jeden drugiemu po-
trzebny, jeden drugiemu usługi oddaje, powinni dlatego jako dzieci je-
dnego ojca w pokoju i zgodzie ze sobą żyć por. 29, 13.

3. Mądry przewiduje zbliżające się niebezpieczeństwo albo fatalne

9. Kto życzliwe ma oko, ubłogosławiony będzie, albowiem udziela chleba swego biednemu.

10. Wypędź szydercę a ustanie zwada, a uspokoi się spór i sromota.

11. Miłuje On tego, kto ma serce czyste; czyje usta wdzięczne tego przyjacielem król.

12. Oczy Wiekuistego ochraniają mężów poznania, ale sprawom przeniwercy gotuje upadek.

13. Rzeczce leniwy: lew na drodze, w pośrodku ulicy mogą być zamordowani.

14. Jamą głęboką są usta kobiet cudzych; przeklęty od Wiekuistego wpada tam.

15. Jeżeli głupota przyłgnęła do serca chłopca, różga napomnienia oddali ją od niego.

16. Gnębi się nieraz biednego, aby mu mienia przysporzyć; daje się bogatemu, aby go w nędzę wtrącić.

17. Nakłoń ucho i słuchaj słów mędrców, a skieruj twe serce ku nauce mojej.

18. Bo błogo ci, jeśli je zachowasz we wnętrzu swoim, jeśli się utwierdzą razem na ustach twoich.

19. Abyś w Wiekuistym miał zaufanie, wyłuszczam ci je dzisiaj, zwłaszcza tobie.

20. Wszak napisałem ci już prawidła, wraz z radami i objaśnieniami.

21. Aby cię poznać z istotą słów prawdy, abyś słowa prawdy mógł podać tym, którzy rady twej zasięgną.

rajających na wzór rozdz. 1—9 ton napomnienia i przestrogi. Przemawia też w nich znowu nauczyciel do ucznia. Por. 1, 6; 4, 20; 5, 1; 24, 23.

18. We wnętrzu swoim, por. 18, 8; 20, 27. *nif.* jeżeli się utwierdzą, zd. innych jeżeli będą gotowe, uszykowane. Tam gdzie mądrość w sercu przebywa jest ona i na ustach.

19. Tobie uczniu mój, którego dobro mam na celu לשלוח jak 4, 11. czas terażniejszy — אף tyle co גם 23, 15.

20. Autor powołuje się na dzieło, które w tym celu napisał שלישים w pierwiastkowo trzeciaki, Ex. 14, 7; 15, 4. następnie miano wodza wyborowego wojska, gwardyi, triumwir, w przenośni główne myśli, principes, prawidła, to samo בניית 8, 6. Wedle *Raszi* trzy działy Pisma świętego.

21. *swp* prawdziwość, istota, Ps. 60, 6. לשלוח wedle *Sept.* i *Raszi*

9 עֹקֵה יִקְצֹר־אָנֹן וְשֹׁבֵט עֵבְרָתוֹ יִכְלֶה: מִוִּבְעֵין הַיָּא
 10 יִכְרֵךְ כִּי־נָתַן מִלְחָמוֹ לְדָל: גִּרְשׁ לֵץ וַיֵּצֵא מִדָּוֶן וַיִּשְׁבֹּת
 11 דִּין וְקִדְוֹן: אֶתֵּב מְהֻרָּלֵב חֵן שִׁפְתָיו רִעְהוּ מִלֶּךְ: עֵינָי
 12 יִהְיֶה נִצְרוֹ דַּעַת וַיִּסְלַף דְּבָרֵי בָגֵד: אָמַר עֲצַל אֲרִי
 13 בְּחֹץ בַּתוֹךְ רַחֲבוֹת אֲרָצָת: שׁוֹחָה עִמָּקָה פִּי וְרוֹת זְעוּם
 14 יִהְיֶה יִפְּוֹל־שָׁם: אֲנִלֶּת קְשׁוּרָה בְּלִב־גֵּעַר שֹׁבֵט מוֹסֵר
 15 יִרְהַנְקָה מִמֶּנּוּ: עֲשֵׂק דָד לְהַרְבּוֹת לֹו נָתַן לְעֲשִׂיר אֶד
 16 לְמַחְסוֹר: הֵט אֲזִנָּה וְשִׁמַּע דְּבָרֵי חֲכָמִים וְלִבְךָ תִּשְׁעֵת
 17 קְדַעְתָּי: כִּי־נִעַיִם כִּי־תִשְׁמָרֵם בְּבִטְנָךְ יִפְנוּ יַחְדוֹ עַד־
 18 שִׁפְתֶיךָ: לְהַנּוֹת בִּיהוָה מִבְּטַחְךָ הַיּוֹדְעֶיךָ הַיּוֹם אֶפֶי
 19 אֶתָּה: הֲלֹא כִּתְבִיתִי לָךְ שְׁלֹשׁוֹם בְּמַעֲצוֹתַי וְדַעַת: לְהוֹדִיעֶךָ
 20

14, 11, 8. v. יחירי 20. v. שלשים קרי

9. Por. 11, 25; 19, 17. עין טוב w przeciwstawieniu do 23, 6; 28, 22.

10. W każdym kole poważnem, w którym nad sprawami publicznego pożytku się dyskutuje, jest szyderca, przywykły o wszystkim lekkomyślnie i w sposób drwiący się odzywać, przyczyną zamieszania, swarów i kłótni — należy przeto przyczynę tę usunąć, por. 26, 20.

11. Tak *Sept. Peszyto, Targ.* uważający 'ח za subj. *Delitzsch* חרר stat. constr. od מִיִּיר miłujący czystość serca. Inni: miłujący czystym sercem — tego odznacza i zbliża do siebie król, por. 16, 13.

12. דעת dom. mężów poznania, którzy to, co prawdziwe i pożyteczne poznali, — Bóg ochrania ich tem, że nie pozwala przeniwercom, ludziom fałszu, którzy prawdy nienawidzą i jej przeciwdziałają tryumfować ויסלף por. 13, 4; 19, 3. Ex. 23, 8. Deut. 16, 19.

13. Por. 15, 19; 26, 13. Leniwy wynajduje najnieprawdopodobniejsze wymówki, aby bezczynność swą usprawiedliwić.

14. Por. 23, 27. Usta czyli gładkie mowy, por. 2, 16; 5, 3; 7, 5.

15. Aby wrodzona swawola razem z dziekiem nie rosła, należy ją zawczasu wykorzenieć, por. 13, 24; 23, 13; 29, 15.

16. Gnębiąc biednego, zmusza się go do rozwinięcia tem większej pilności i energii w pracy swojej, dając bogatemu np. łapówki, przyzwyczajają się go do próżniactwa i marnotrawstwa, które go w końcu do niedostatku doprowadzą.

17. Część trzecia księgi od 22, 17 do 24, 22. do której wiersz ten niejako wstęp stanowi, rozpoczyna szereg dłuższych sentencji, przybie-

22. Nie krzywdź biednego dlatego że biedny, a nie gnęb ubogiego w bramie.

23. Albowiem Wiekuisty poprowadzi ich sprawę, a zabierze życie tym, którzy ich ograbiają.

24. Nie spoufalaj się z popędliwym; a z człowiekiem zapalczywym się nie zadawaj.

25. Abyś się nie nauczył ścieżek jego, a nie przygotował sidła dla duszy twojej.

26. Nie bądź z tych, którzy rękę dają, którzy za długi zaręczają.

27. Bo jeśli byś nie miał czem zapłacić, czemu mają zabrać pościel twą z pod ciebie.

28. Nie przesuwaj granicy odwiecznej, którą ustanowili ojcowie twoi.

29. Jeżeliś zauważył człowieka biegłego w swym zawodzie, przed obliczem królów on stanie, choć nie ostoi się przed czernią.

ROZDZIAŁ XXIII.

1. Jeżeli zasiądziesz do uczy z władcą, rozważ dobrze kogo masz przed sobą.

2. Inaczej kładziesz nóż na własne gardło, jeśli chciwy jesteś.

3. Nie pożądaj jego łakoci, bo chleb to zwodniczy.

4. Nie wysilaj się na zbieranie bogactw, z własnej roz-wagi twojej zaniechaj.

Rozdział 23. 1. Jeżeliś do stołu wysoko postawionej osoby zaproszony, bądź przezornym a pamiętaj, że nie zasiadasz w kole sobie równych, gdzie krępowad się nie potrzebujesz.

2. Miarkuj swoją żądzę, nie rozwieraj zbyt szeroko ust — inaczej kładziesz nóż. Inni: zachowaj się raczej tak, jak gdybyś nóż miał na gardle — *נפש* żądza, por. 13, 2. tu dobry apetyt, 6, 30.

3. *לחם כוכים* wł. chleb fałszywy, zwodniczy, zdaje się mianowicie zaproszonemu współbiesiadnikowi, że mu chleb ten łaskę pana zapewnia, ale łaska to zmienna i zawodna, a trwa tylko dopóty, dopóki usługi twoje mu potrzebne.

4. Por. 28, 20. Inni: od tej mądrości twojej odstęp.

קָשָׁט אִמְרֵי אֲמֶת לְהַשִּׁיב אֲמֶת לְשִׁלְחָהּ: 22

אֲדִי-תִּנְגַל-דָּל כִּי רַל-הוּא וְאֲלִי-תִרְכָּא עֲנִי בַשָּׁעַר: כִּי- 23

יְהוּה יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת-קִבְעֵיהֶם נֶפֶשׁ: אֲלִי-תִתְרַע 24

אֶת-יְבַעַל אֵף וְאֶת-אִישׁ חַמּוֹת לֹא תָבֹא: פְּדִי-תְאֵלֶּה 25

אֶרְחֹתָי וְלִקְחֶתָּ מִקֶּשׁ לְנַפְשִׁי: אֲדִי-תְהִי בְתִקְעֵי-קָה 26

בְּעַרְבִים מִשְׁאֹת: אִם-אֵין-לָהּ לְשֵׁלֶם כְּמֹה-יִקַּח מִשְׁכָּבָהּ 27

מִתַּחְתֶּיהָ: אֲלִי-תִסַּג גְּבוּל עוֹלָם אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֶיהָ: חַוִּיתָ 28

אִישׁ | מְחִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ לְפָנֵי-מְלָכִים יִתְנַצֵּב בְּלִי-יִתְנַצֵּב 29

קָפַג חֲשָׁקִים:

כג.

כִּי-תִשָּׁב לְלִחּוֹם אֶת-מוֹשֶׁל בֵּין תָּבִין אֶת-אֲשֶׁר לְפָנֶיהָ: 1

וְשִׁמְתָּ שִׁכִּין בְּלֶעָד אִם בְּעַרְיָנֶפֶשׁ אָתָּה: אֲלִי-תִתְחַא 2

לְמַטְעַמוֹתָיו וְהוּא לָהֶם בְּזָבִים: אֲדִי-תִינַע לְהַעֲשִׂיר 3

4

v. 25. ארתתיו קרי

zam. Dlatego, że jako biedny obrońcy nie znajduje. W bramie gdzie sędziowie zasiadali, por. 24, 7.

23. Por. 23, 11. קבע Mal. 3, 8. oszukiwać, tu tyle co *נול* zabierać, ograbiwać, *Kimchi*.

24. *hit.* od רעה w for. אל תשתע Jez. 41, 10, nie przyjmuj za towarzysza, nie łącz się poufale z *חמור* 15, 18. namiętny, zapalczywy.

25. אלך arameizm, przywykać, uczyć się, *piel.* nauczać, Ij. 15, 5; 33, 33.

26. Por. 6, 1; 11, 15; 17, 18. *משאת* od *נשא* por. *משאת* Deut. 24

10. *משא* Neh. 5, 10; 10, 32. dług.

27. Por. 20, 16.

28. Por. 23, 10. Deut. 19, 14; 27, 17. Hoz. 5, 10. Ij. 24, 2. *חכ* *hit.* od *כח* = *כח*. Nie przesuwaj granicy dla powiększenia własnego pola z uszczerbkiem sąsiada, wogóle nie pozbawiaj nikogo własności.

29. Wyższym talentem obdarzony ma wielkie widoki, jakkolwiek ciemnym tłum go nie ocenia לפני התיצב stanąć przed kim do służby, por. 1 Sam. 16, 21. 1 Król. 10, 8. *חשכים* ciemni, obskurni.

5. Azali puścisz oczy twoje w pogon za tem, co zniknie? Niezawodnie bowiem uczyni sobie skrzydła, niby orzeł, który ku niebu ulatuje.

6. Nie pożyczaj chleba niezyczliwego, a nie pożąday lakoci jego.

7. Gdyż jakby obliczał w duszy — już taki on; jedz i pij, powiada tobie, ale serce jego nie jest z tobą.

8. Kęs, któryś spożył chciałbyś znowu wypłunąć, a straciłeś daremnie uprzejme twe słowa.

9. W uszy głupca nie rozprawiaj, bo on tylko pogardę ma dla rozumnych słów twoich.

10. Nie przesuwaj granicy odwiecznej, a w pole sierot nie wkraczaj.

11. Albowiem wybawca ich mocny — On poprowadzi sprawę ich z tobą!

12. Skieruj serce twe ku napomnieniu, a uszy twoje ku słowom rozumnym.

13. Nie szczędź chłopcu napomnienia; jeżeli oćwiczysz go różgą, nie umrze.

14. Ty wprawdzie różgą go ćwiczysz, ale duszę jego z przepaści wybawiasz.

15. Synu mój, jeśli serce twe mądrości nabierze, ucieszysz się i serce moje we mnie.

16. Zadrzą też radością wnętrza moje, gdy usta twe wygłoszą rzeczy proste.

17. Niechaj nie zajrzy serce twe grzesznym, lecz bojaźni Wiekuistego trzymaj się ustawicznie.

18. Bo zaprawdę, jest jeszcze przyszłość, a nadzieja twoja nie zaginie.

19. Posłuchaj ty, synu mój, a nabierz mądrości, a skieruj serce twe na prostą drogę.

20. Nie przebywaj z łymi, którzy się opijają winem, którzy się mięsiwem obżerają.

15. *אני כמ אתה* jak 22, 19. akcentuje myśl.

17. Nie zajrzyj chwilowemu ich powodzeniu.

18. Bądź tylko wytrwałym, a jasna, szczęśliwa przyszłość cię nie ominie. *אחרית* 24, 14. Jer. 29, 11.

20. Bo cię to do próżniactwa i nędzy doprowadzi.

5 מְבִינְחֶךָ חֶדְלָה: הַתְּעוּף עֵינֶיךָ בְּכֹ וְאֵינְנוּ בִּי עֹשֶׂה יַעֲשֶׂה
6 לֹךְ בְּנִפְתָּיִם כְּנֹשֶׁר וְעוֹף הַשָּׁמַיִם: אֲלֵי־תִדְחֶם אֶת־לֶחְמֵךָ
7 רַע עֵינַי וְאֵל־לִחְתָּאוּ לְמַטְעַמְתָּיו: בִּי וּבְמִן־שַׁעַר בְּנִפְשׁוֹ
8 כִּי־הוּא אֹכֹל וְשֹׂתֶה יֹאמֶר לָךְ וְלִבּוֹ בִלְעַמְדָּה: כִּתְּוֶה־
9 אֲבֵלֶת תְּקִיאָנָה וְשֹׁחַף דְּבַרְיָךְ תִּנְעִימִים: בְּאֲזִינִי בְּסִיל
10 אֲרִי־תִדְבֵר כִּי־יָבוּוּ לְשֹׁכֵר מִלִּיקָה: אֲלֵי־תִסַּח גְּבוּל עוֹלָם
11 וּבְשָׂרֵי יְתוּמִים אֲלֵי־תִבֵּא: כִּי־יִזְאָלֶם חֲנוּךְ הוּא־יִרִיב אֶת־
12 רִיבֶם אִתְּךָ: הַבִּיאָה לְמוֹכֵר לִבְךָ וְאֲזִינֶה לְאִמְרֵי־דַעַת:
13 אֲלֵי־תִמְנַע מִנְעֵר מוֹסֵר כִּי־תִבְנֶה בְּשֹׁכֵם לֹא־יָמוּת: אִתְּךָ
14 בְּשֹׁכֵם תִּבְנֶה וְנִפְשׁוֹ מִשְׂאוֹל תִּצְוֶל: בְּנִי אִם־יִחַכֶּם לִבְךָ
15 יִשְׂמַח לְבִי נִם־אֲנִי: וְתִעֲלֶנָּה כִלְיוֹתַי בְּדַבַּר שִׁפְתֶיךָ
16 מִיִּשְׂרָיִם: אֲרִי־קִנְיָא לִבְךָ בְּתַשְׂאִים בִּי אִם־בִּירְצַת יְהוָה
17 כִּלְי־הַיּוֹם: בִּי אִם־יִשׂ אַחֲרֵית וְתִקְוֶה לֹא תִפְרֹת: שְׁמַע־
18 אִתְּךָ בְּנִי וְחַכֶּם וְאֲשֶׁר בְּדַבַּר לִבְךָ: אֲלֵי־תִתֵּי בְּסִבְאֵי־יַיִן

5 התעוף קרי. ibid. פתח באתנה. ibid. יעוף קרי

5. Znikome dobro za którym gonisz znika tak szybko, że się niem długo nie nacieszysz — *התעוף* *hif.* od *עף* puścić w pogon. Ta sama myśl Ij. 7, 8.

6. Chleba tego, który nie z prawdziwej zyczliwości i przyjaźni do stołu swego cię zaprasza, lecz swoje własne cele ma na oku — *רע עין* por. 22, 9.

7. Jakby oceniał, obliczał, czy korzyść jaką mu przyniesiesz dorówna kosztom, które na ugoszczenie twoje ponosi. Już taki jego charakter — *שער* pokr. z *חל* dzielić, oznaczać, por. *שערים* Gen. 28, 12. miara albo cena, arab. *saara*, szacować.

8. Niezyczliwość zatrjuje każdy kęs, któryś spożył, a szkoda słów pochwały i wdzięczności, któremi pozornie hojnego i gościnnego gospodarza obsypałeś.

9. Wszystkie podniosłe mowy twoje, których nie rozumie, są stracone, nie znajduj przystępu do płytkiego jego umysłu, por. 9, 8.

10. Por. 22, 28.

11. Niechaj ci się nie zdaje, że możesz słabego i bezbronnego bezkarnie krzywdzić, por. 22, 23. Ex. 22, 21. Jer. 50, 34.

13. Por. 13, 24; 19, 18; 22, 15.

21. Bo opój i żarłok zubożeje, a w łachmany przyodziewa ospałość.

22. Słuchaj ojca twego, który cię spłodził, a nie pogardzaj matką twoją przeto, że się zestarzała.

23. Prawdę nabywaj, a nie sprzedawaj, mądrość, karność i rozważę.

24. Głośno się raduje ojciec cnotliwego; kto zrodził mędrca cieszy się nim.

25. Niechajże się cieszy ojciec twój i matka twoja, niechże się raduje ta, która cię urodziła.

26. Oddaj mi, synu mój, serce twoje, a twoje oczy oby drogi moje umiłowaly.

27. Gdyż jamą głęboką jest nierządnicą, a ciasną studnią obca.

28. Nadto ona jako rozbójnik czyha, a wiarołomnych wpośród ludzi mnoży.

29. Komuż bieda dolega? komu cierpienie? komu swary? komu żale? komuż rany bez przyczyny? komu zaczerwienione oczy?

30. Tym, którzy do późna przesiadują przy winie, którzy przychodzą, by napój wypróbować.

31. Nie spoglądaj na wino jak się czerwieni, jak w puharze się perli, jak gładko się ześlizguje.

32. W końcu jak wąż kąsa, jak bazyliżk jadem pryska.

33. Oczy twoje dziwne rzeczy widzą, a serce twoje przewrotności prawi.

34. A jesteś jako ten, który w pośrodku morza leży a na wierzchołku masztu śpi.

31. יתן עינו dosł. daje swoje oczy, t. j. musuje, perli się, inni: pokazuje swoje wejrzenie, swój kolor, Num. 11, 7. במישרים por. Pieśń Sal. 7, 10.

32. W końcu działa jak trucizna יריוש wydziela, pryska.

33. Stan odurzenia i rozgorączkowania w jaki pijak wpada. Rozgraloną wyobraźnia nasuwa mu wirtu niezwykle, dziwne widziadła.

34. Ogarnia go zupełna nieprzytomność, chwije się jak gdyby fale morza nim miotaly, albo leżał na wierzchołku masztu, gdzie kołysanie się okrętu silniej się odczuwa.

21 בּוֹלְלֵי בְשָׂר קָמוּ: כִּי־סָבָא וְזוּלָה יוֹרֵשׁ וְקָרְעִים תִּלְבֹּשׁ

22 נוֹמָה: שָׁמַע לְאָבִיךָ וְהָ יִלְדֶךָ וְאַל תִּבְזֶה כִּי־זָקְנָה אִמְךָ:

23 אֱמֶת קָנָה וְאַל־תִּמְכַר חֲכָמָה וּמוֹסֵר וּבִינָה: גִּזְלֵי יִגְדֹל

24 אָבִי צַדִּיק, וְיִלְדֵי חָכָם וְיִשְׁמַח אָבִיךָ וְאִמְךָ

25 וְתִגְדֹל וְיִזְדַּקְתָּךְ: תִּנְהַ בְּנֵי לִבְךָ לֵי וְעֵינֶיךָ דִּרְכֵי תִדְרֹגָה:

26 כִּי־שׂוֹחָה עֲמוּקָה זִוְנָה וּבִאֵר צָרָה נִכְרְתָה: אֲחֵי־הָיָא

27 כְּתִתֵּךָ תֵּאָרֵב וּבִזְדִּים בְּאֲדָם תִּוָּקֵף: לְמִי־אֵיוֹ וְלְמִי אָבוֹי

28 לְמִי מְדֻנָּים | לְמִי־שִׁיחַ לְמִי פְּצָעִים חָנָם לְמִי חֲבַלִּלוֹת

29 עֵינָיִם: לְמִאֲחֵרִים עֲדִי־יִיִן לְבָאִים לְחַקֹּר מִמֶּסֶךְ: אֶל־

30 תֵּרָא יוֹן כִּי־יִתְאַדָם כִּי יִתֵּן בְּכֵים עֵינָו וְתִחַלֵּף בְּמִישְׁרָיִם:

31 אַחֲרִיתוֹ כְּנִחֵשׁ יִשְׁגֹךְ וּכְצַפְעֵנִי יִפְרֵשׁ: עֵינֶיךָ יִרְאוּ וְרוֹת

32 וְלִבְךָ יִדְבֵר תִּהְפְּכוֹת: וְהָיִיתָ כְּשֹׁכֵב בְּקִבְיָם וּכְשֹׁכֵב

v. 24. ibid. יגיל קרי. ibid. ויולד קרי. ibid. ישמח קרי.

26 תצוננה קרי v. 29. מדינים קרי v. 31. בני"א בי. ibid. בכום קרי.

21. Por. 6, 10; 19, 15; 20, 13.

22. Przeto, że się zestarzała i już z wyobrazeniami i dążeniami młodszej generacji pogodzić nie może.

23. Por. 4, 5, 7; 16, 16. Nie sprzedawaj, nie pomiataj, nie uważaj za rzecz błahą, nie sprzedaje się bowiem tego, co się wysoko ceni.

24. Bądź tedy i ty cnotliwym, aby się rodzice twoi cieszyć tobą mogli.

26. Przemawia tu mądrość sama. Ketib תרצנה = תרצנה oby umiłowaly, oby znalazły upodobanie, por. 16, 7. Ij. 5, 12. keru תרצנה oby zachowały, por. 22, 12.

27. Mowa tu o ustach nierządnic, por. 22, 14. Kto się syrenim głosem jej omamić daje, wpada do ciasnej studni, z której trudno się wydobyć.

28. Wciągnając w sieci swoje dużo ludzi, mnoży ona wiarołomnych, którzy przeciw najświętszym obowiązkom swoim grzeszą tchą porywanie, abstr. pro concreto, ten, który porywa, rozbójnik.

29. Opis nałogu pijaństwa i jego skutków. Pijany, wszczynający zazwyczaj kłótnie odbiera rany i rany za nie, bez rzeczywistego powodu. שית tu jak 1 Sam. 1, 16. Ps. 55, 18. skarga, biadanie, gdy otrzeźwiony na pustą swą kieszeń, na strwoniony czas i nadwątlone zdrowie swoje wspomina חבלילי Gen. 49, 12.

30. Por. Jez. 5, 11. Wypróbować czy domieszka rozmaitych ingrediencyj jest dobra.

35. „Pobili mnie, nie zaznałem bólu; potłukli mnie, nie odczułem tego. Kiedyż się rozbudzę? Rozpocznę na nowo, będę go dalej szukał!”

ROZOZIAŁ XXIV.

1. Nie zadrzyj ludziom niecnym, a nie pragnij przebywać z nimi.

2. Gdyż o grabieży rozmyśla serce ich, a o krzywdzie rozprawiają ich usta.

3. Mądrością bywa dom zbudowany, a roztropnością tylko utwierdzony.

4. Rozwagą też napełniają się komory, wszelakiem mieniem kosztownem i przyjemnem.

5. Człowiek mądry wyposażony jest siłą; a mąż roztropny objawia moc.

6. Albowiem rozważnymi sposobami prowadzić należy wojnę, a zwycięstwo jest tam, gdzie dużo radców.

7. Niedościągłą dla głupca mądrość; nie otwiera on w branie ust swoich.

8. Kto szkodzić zamierza, tego mistrzem niecnosci nazywają.

9. Przedsięwzięciem niedorzecznem jest grzech, a ohydą ludziom szyderca.

10. Jeśliś zwątpił w dniu niedoli, wątłą też siła twoja.

11. Wybawiaj wleczonych na śmierć, a gdy na rzeź się potaczają, staraj się temu zapobiedz.

cnoty i bogobojności podkopuje — musi niem każdy lepiej myślący gardzić.

10. Kto w chwilach nieszczęścia, gdy się moc ducha jego w całej pełni objawić miała, słabym okazuje, wystawia moralnej sile swojej złe świadectwo, por. 18, 14. צרה ו צרה gra wyrazów.

11. W szczególności należy ci tę siłę objawić, gdy niewinnym niebezpieczeństwem zagrożą. Prawdopodobnie mowa tu o skazanych na zasadzie wydanego przeciw nim fałszywego świadectwa מעיל מניל na zasadzie wydanego przeciw nim fałszywego świadectwa מעיל מניל por. 14, 25. nie bądź wtedy obojętnym אם jest tu formułą zakłęcia: nie ociągaj się! staraj się wszelkimi siłami temu zapobiedz, por. Neh. 13, 25.

35. בראש חבל: הכונו בלהליתו הלמוני בלהליתו מתו
אקוץ אוסיה אבקשנו עוד:

כד.

ארתקנא באנשי רעה ואלתתאו לרעות אתם: כי שר 1
יהנה לכם ועמל שפתיהם תדברנה: בחרמה יבנה 2
בית ובהכונה יתבונן: ובדעת חררים ימקאו בלהליתו 3
יקר ונשים: גברתכם בעזו ואיש דעת מאמץ-כח: כי 4
בסתובלות תעשה-לך מלחמה ותשועה ברב יועץ: 5
ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח-פיהו: ממשב 6
להרע לו בעל-מומות יקראו: ופאת אנלת חמאת ותועבת 7
אתם לך: החרפית ביום צרה צר פהכה: האל 8 9 10 11

35. Słowa pijanego. Razy i rany, które odebrał, nie wpływają na jego poprawę, i chociaż zbity i chory, nie może namiętności swojej się wyrzec. Kładąc się uskarża się jedynie na bezwładność, która mu dalej pić nie pozwala i tęskni już za chwilą, w której hulaszczę życie swe na nowo będzie mógł rozpocząć. מבקשו odnosi się do wina.

Rozdział 24. 1. Por. w. 19; 1, 15; 3, 31; 23, 17; 24, 19. Ps. 37, 17. Niechaj cię nie nęci towarzystwo tych pozornie szczęśliwych.

2. Myślą i słowem starają się innym szkodzić.

3. Tylko mądrością ładem i porządkiem utwierdza się dobrobyt por. 14, 1; 3, 19.

4. Por. 3, 10; 8, 21; 22, 18; 23, 8.

5. W samej mądrości leży siła, Koh. 7, 19. Litera ב w wyrazie בעו określa przymiot, w jakim się osoba lub przedmiot ukazuje, por. כח Ps. 29, 4. מאמץ pokrzepia, objawia wytrwałą, silną wolę, por. Nah. 2, 2 Am. 2, 14. Inni przewyższa mocarza, por. Ij. 9, 4. Jez. 40, 26.

6. Wסתובלות por. 20, 18. ממשב por. 15, 22; 11, 14.

7. Z siły, jaką mądrość wyposaży, wynika wysoka jej wartość. Wedle jednych ראמות = רמות wyżyny, zd. innych wysokiej wartości klejnoty, rodzaj koralu, Ij. 23, 18. Ezech. 27, 16. Nie posiadając potrzebnych wiadomości, nie może on w publicznych obradach głosu zabierać.

8. Bliższe określenie nazwy ממות בעל por. podobną definicją wyrazu לך 21, 24. przeciwstawienie do 16, 21. Nie należy o podobny tytuł się starać.

9. Złe zamysły pokazują w skutkach swoich, że są niedorzeczne i przez głupotę poczęte — podobne są skutki szyderstwa, które zasady

12. Jeślibys rzekł: Myśmy o tem nie wiedzieli! Zaprawdę, Ten co serca bada, On to przenika, a który nad duszą twą czuwa, On to wie, i odpłaci człowiekowi wedle czynu jego.

13. Pożywaj, synu mój, miód, gdyż smaczny jest, a patokę, gdyż słodka dla podniebienia twojego.

14. Ale tak samo poczytaj mądrość dla duszy twojej; Jeśliś ją pozyskał, jest przyszłość, a nadzieja twoja nie zaginie.

15. Nie wypatruj, niegodziwce, sadyby sprawiedliwego, a nie opustoszej miejsca wypoczynku jego.

16. Bo siedmiokrotnie pada sprawiedliwy a dźwiga się znowu, ale niegodziwi gdy się potkną, pozostaną w nie-szczęściu.

17. Gdy upadł wróg twój nie ciesz się, a gdy się potknął niechaj nie raduje się serce twoje.

18. Aby tego Wiekuisty nie ujrzał, a na ten widok się obruszył, tak iżby odwrócił od niego gniew swój na ciebie.

19. Nie oburzaj się na złoczyńców, nie zajrzyj niegodziwym.

20. Bo niemasz przyszłości dla nieszych; pochodnia niegodziwych zgaśnie.

21. Obawiaj się Wiekuistego, synu mój, i króla; z wiczrycielami się nie zadawaj.

22. Albowiem nagle nastanie ich ruina, a klęska obydwóch, któż ją przewidzi?

23. I te wyrzeczenia pochodzą od mędrców: Uwzględnianie osób w sądzie jest rzeczą niegodziwą.

24. Kto do niegodziwca powiada: tyś sprawiedliwy, tego przeklinać będą ludy, temu zlorzeczyć będą narody.

22. Aby klęska, ruina, Ij. 12, 5; 30, 24; 31, 29. Obydwóch, którzy Boga i króla się nie obawiają.

23. Część czwarta księgi. Wiersze do końca rozdziału tworzą suplement do pierwotnego zbioru przypowieści Salomona, por. uwagi wstępne. O parcyjności w sądzie, por. 28, 21; 18, 5. Deut. 1, 17; 16, 19.

24. Kto w sądzie niegodziwemu słuszność przyznaje, a sprawiedliwego potępia, por. 17, 15. יקבדו od נקב = קבב.

12 לְקַחְתִּים לְמִנֹּת וּמָטִים לְהִרְגֵנּוּ אִם־תִּתְשׂוּדָה : כִּי־תֹאמַר הֲוֵן
 13 קִיא־יִרְעֵנוּ וְנָה הַלֵּאִיתָבֵן לְבוֹתוֹהוּא־יִבִין וְנִצַּר נִפְשֶׁךָ הוּא
 14 יִדְעֵ וְהוֹשִׁיב לְאָדָם כִּפְעָקוֹ : אֶבְל־בְּנֵי דָבֶשׁ כִּי טוֹב וְנִפְת
 15 מְתוֹךְ עַל־חֶקֶךָ : בֵּן וְדַעַה חֶכְמָה לְנִפְשֶׁךָ אִם־מִצָּאָתָה
 16 וַיֵּשׁ אַחֲרָיִת וְתִקְוֶתְךָ לֹא תִכְרַת : אֶל־תִּתְאַרְבֶּ רֶשַׁע לְנִוְה
 17 צַדִּיק אֶל־תִּשְׁתַּדֵּר רַבְצוֹ : כִּי שֶׁבַע וְיִפֹּל צַדִּיק וְקָם
 18 וְרֶשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בְרַעְוָה : בְּנִפְל אוֹיְבֶיךָ אֶל־תִּשְׁמַח וּבְכַשְׁלוֹ
 19 אֶל־יִגַּל לְקֶךָ : פְּוִיר־אֵת יְהוָה וְרַע בְּעֵינָיו וְהוֹשִׁיב מִשְׁלָיו
 20 אַפּוֹ : אֶר־תִּתְחַר בְּמַרְעִים אֶר־תִּכְנֹא בְּרֶשָׁעִים : כִּי ו
 21 לֵא־תִהְיֶה אַחֲרָיִת לְרַע נֶר רֶשָׁעִים יִדְעֵךָ : יִרֵא־אֵת־יְהוָה
 22 בְּנֵי וּמְקַדֵּ עַם־שׁוֹנִים אֶר־תִּתְעַרְבֶּ : כִּי־פִתְאֵם יָקוּם אִיָּדָם
 23 וּפִיר שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדַע : נִם־אֶקֶה לְחֶכְמִים הַקָּר־פְּנִים
 24 בְּמִשְׁפַּט בְּלִטּוֹב : אֹמֵר לְרֶשַׁע צַדִּיק אֶתָּה יִקְבְּהוּעַמִּים

v. 17. יתיר ו'.

12. Por. 21, 2. Ps. 62, 13. Ij. 34, 11. neutrum. Nie mogą cię ludzie za obojętność twą ukarać, ale Bóg przenika i zna serce.

13. Wedle starożytnych wyobrażeń posiada miód oprócz przyjemnego smaku i siłę leczniczą — otóż czem miód dla ciała, tem mądrość dla duszy, por. 5, 3; 16, 24; 25, 16; 27, 7.

14. Albowiem błoga, szczęśliwa przyszłość, por. 23, 18.

15. Nie wypatruj, nie czyhaj na to, abys mu dom jego zagarnął, abys go podstępem lub przemocą zeń wypędził — רשע voc. wieszcz nazywa człowieka, który tak postępuje z góry niegodziwym — רבץ Ij. 11, 19. תשרד 19. 26.

16. Jest to zamysł daremny, otacza go bowiem Bóg opieką swoją, ale przytem popadniesz sam w niedolę, z której się nie wydźwigniesz.

17. Por. 20, 22; 25, 21; 24, 29. Ij. 31, 29. Ps. 35, 13. por. też Ex. 23, 4. 5. בהכשלו inf. nif. zam. בכשלו 23, 4. 5.

18. Abyś z tego powodu dotykalnie gniewu Jego nie doświadczył.

19. Por. w. 1; 3, 31; 23, 17. Ps. 37, 1. תחרה od חרה zam. תחרה.

20. Por. w. 14; 13, 9; 23, 18; 20, 20.

21. Por. 8. 2; 10, 20. ענה od שונים zmienić, wiczryciele, pragnący istniejący porządek zmienić — אל תערב por. 20, 19.

25. Ale, tym, którzy wysławiają, błogo im, a spłynie na nich błogosławieństwo dobrych.

26. W usta całuje, kto właściwą odpowiedź daje.

27. Urządź na zewnątrz sprawy twoje, przyszykuj je na polu sobie, a następnie dopiero wybuduj dom swój.

28. Nie bądź niepowołanym świadkiem przeciw bliźniemu twemu; czyżbyś chciał zwodzić ustami swojemi?

29. Nie mów: Jako on mi uczynił, tak uczynię jemu; odpłacę temu człowiekowi wedle zasługi jego.

30. Mimo pola człowieka opieszałego przechodziłem, i mimo winnicy człowieka bezmyślnego.

31. A oto zarosła cała pokrzywa, powierzchnia jej pokryta była chwastem, a ogrodzenie jej kamienne było rozwalone.

32. Ja zaś patrzałem, zwróciłem na to uwagę moją, spojrzalem, i powziąłem złą przestrożę.

33. Tak, jeszcze cokolwiek się przespać, cokolwiek podrzemać, cokolwiek składać ręce — dla wypoczynku.

34. Aż nadchodzi jako włóczęga ubóstwo twoje, a niedostatek twój jako tarczą zbrojny.

ROZDZIAŁ XXV.

1. Oto również przysłowia Salomona, które spisali mężowie Chiskjasza, króla judzkiego.

2. Chwałę Boga jest rzecz zatuić, ale chwałę króla rzecz zbadać.

3. Niebo wzwyż a ziemia w głąb — a serce królów nie zbudano.

Rozdział 25. 1. Rozpoczyna piątą część księgi, obejmującą do rozdziału 29. zbiór starszych przypowieści Salomona, por. uwagi wstępne. Wedle napisu zebrało i zestawilo je grono mędrców czyli kolegium uczonych, żyjących za czasów Hiskjasza od חתיקו od עתו zestawic.

2. Chwała Boża opiera się na tem, że zarówno dzieła jak plany swoje ciemną, nieprzeniknioną zasłoną otacza, tak, że ich oko ludzkie dociec i zgłębić nie zdolne, por. חסתר. Deut. 29, 28. Jez. 45, 15. Ij. 11, 8; 26, 14. Koh. 8, 17. sława władcy polega przeciwnie na tem, aby w interesie sprawiedliwości, każdą sprawę gruntownie zbadał i w prawdziwym świetle ukazał, por. 1 Król. 3, 9.

3. Tak jak niebo i ziemia niezmierne przestrzenie ogarniają, tak po-

25 יועמורו לאמים: ולמוכיתים ינעם ויעדיהם תבוא ברבת
26 מוב: שפתים ישק משיב דברים נכחים: הובן בחוץ
27 מלאכתך ועתה בשנה לך אחר ובנית ביתך: אליהו
28 עדיחנם ברעה והפחית בשפתך: אליהאמר כאשר
29 עשה-רי בן אעשה-לו אשיב לאיש פפעו: על-שנה
30 אישי-עצר עברתי וער-פרם אדם חסר-לב: והנה עלי
31 כלו קמשונים פפו בני חרקים ונדר אבנו נהרסה:
32 ואחנה אנכי אשית לפי ראיתי לקחתי מוסר: מעט שנות
33 מעט הננמות מעט חבק ידים לשקב: ובאמת-הלך
34 רישך ומהסריך באיש מוגן:

כה.

1 גם-אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה
2 מלך-יהודה: כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים
3 תקר דבר: שמים לרים וארץ לעמק ולב מלכים און

v. 30. פתח באחנה

25. Sędziom, którzy sprawę wysławiają, Ij. 9, 33. Am, 5, 10. Jez. 29, 21. Błogosławieństwo każdego dobrego i uczciwego człowieka, zd. innych błogosławieństwo szczęścia — innego jednak niema.

26. Kto zadawałajęso objaśnienia, albo trafną radę daje, daje niejako poculunek temu, który się z zapytaniem doń zwrócił. Jani, poculunku godny ten, czy też w usta się całuje tego, który itd.

27. Najprzód należy pole swoje uprawiać t. j. wogóle chlebobajne stanowisko sobie zapewnić, a następnie dopiero o założeniu rodziny pomysleć בית כה por. Ruth 4, 11. ועתה בית przygotowad. Dobrobyt w domu zależy od pracy terażniejszej i przyszłej po za domem.

28. Niepowołanym, czyli niemającym żadnego powodu i żadnej zasady do świadczenia, zwłaszcza na szkodę bliźniego por. 23, 29; 26, 2. חסר-לב, od חסר zwodzić, por. ויפתרו Ps. 78, 36.

29. Łączy się z wierszem poprzednim: nawet wtedy nie powinienes być świadkiem takim, gdy cię skrzywdził, por. w. 17; 20, 22; 25, 21.

30. Przestroga przed lenistwem i jego skutkami, własnem doświadczeniem mówcy poparta.

31. Por. Jez. 5, 6; 34, 13. כסו pual, por. Ps. 80, 11. Ogrodzenie rozwalone, tak, że każdy zwierz je tratował i niszczyć mógł.

33. Por. 6, 10. 11.

4. Niechaj się żuzle z srebra wydziela, a uda się złotnikowi naczynie.

5. Niechaj niegodziwych z przed oblicza króla usuną, a utrwali się sprawiedliwością tron jego.

6. Nie pysznij się wobec króla, a na miejscu wielkich nie stawaj.

7. Albowiem lepiej, aby ci powiedziano: posuń się wyżej, niż, aby cię poniżono przed znakomitym, dlatego że się podniosły oczy twoje.

8. Nie występuj skwapliwie do sporu, bo cóż poczniesz w następstwie, gdy cię przeciwnik twój zawstydzi?

9. Prowadź spór twój z bliźnim, ale tajemnicy cudzej nie zdradzaj.

10. Aby cię nie lżył, kto to usłyszcy, i aby niesława twoja nigdy już nie ustała.

11. Złote jabłuszka na cyzelowanych naczyniach srebrnych, tak słowo wypowiedziane stosownie do właściwych swych okoliczności.

12. Kolczyk złoty z klejnotem błyszczącym, tak mówca mądry wobec uważnego ucha.

13. Jako chłód śnieżny w porze żniwa, tak posłaniec wierny mocodawcom swoim; orzeźwia on duszę pana swego.

14. Chmury i wiatr a deszczu brak — tak człowiek chępiący się darem zwodniczym.

23 tyle co בערו w właściwym czasie. Słowo trafne do danej sytuacji zastosowane czyni tem głębsze wrażenie.

12. לני z arab. naszyjnik, wogóle ozdoba, klejnot. Pieśń Sal. 7, 2. tu może zawieszony na kolczyku drogocenny kamień. Dobry mówca i uważny słuchacz tworzą harmonijną całość.

13. Por. 13, 17; 22, 21. Orzeźwia on tak, jak śniegiem ochłodzony napój w dzień upalny, mowa tu o śniegu sprowadzonym z wysokich gór np. libańskich i w głębokich szczelinach przechowanym, który w lecie do sorbetów się wkłada, por. 26. 1.

14. Chmurami, które błyskawice i grzmoty ale deszczu nie dają, są szumne przyrzeczenia, których się nie spełnia נשיאים opary, chmury, por. Ps. 185, 6.

1 חֶקֶד׃ הֵנּוּ סִיגִים מִכֶּסֶף וַיֵּצֵא לַצֶּרֶף כָּדָי׃ הֵנּוּ רִשְׁעֵי
 2 דְּפִנֵי־מֶלֶךְ וַיִּבּוֹן בַּצֶּדֶק כֶּסֶף׃ אֲרִית־תְּהַבֵּר לְפִנֵי־מֶלֶךְ
 3 וּבִמְקוֹם גְּדֹלִים אֲרִית־תַּעֲמֹד׃ כִּי טוֹב אֲמַר־ךָ עֲלֵה הַנֶּהַר
 4 מִתְּשֻׁבָּה לְפָנֶי נָדִיב אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ׃ אֲלֵי־תֵצֵא לְרֹב
 5 מִהַר׃ בֶּן מִה־תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרֵיתָהּ בְּהַבְלִים אֶתֶּךָ הַעֵד׃
 6 רִיבֶךָ רִיב אֶת־הָעֵד וְסוֹד אַחַר אֵי־תִגְלֵל׃ בְּוִי־חֶסֶדֶךָ
 7 שָׁמַע וְדָבַר לֹא תִשׁוּב׃ תִּפְוֹתֶי וְהֵב בְּמִשְׁבִּינֹת כֶּסֶף
 8 דָּבָר דָּבָר עַל־אֶפְנֵי׃ גֹּם וְהֵב וְחֲלִי־כַחֲם מוֹכִיחַ חֶכֶם
 9 עַל־אֵן שְׁמַעַת׃ כְּצִנֹּת־שֶׁלֶג ׀ בְּיוֹם קָצִיר צִיר נֶאֱמָן
 10 לְשַׁלְּחֵי וּנְפֹשׁ אֲדַנְיֵי יָשִׁיב׃ נְשִׂאִים וְרוּחַ וְנָשָׁם אֵן אִישׁ

winien i umysł króla szeroko być rozwartym, aby przejrzeć wszystko, co w państwie jego się dzieje.

4. Zastosowanie wyłuszczone w następnym wierszu *part. kal.* od *הנה* = *יה* por. Jez. 27, 8.

5. Por. 16, 12; 20, 28; 29, 14. Ps. 101, 7.

6. Bądź skromnym wobec króla i magnatów, a nie wciskaj się na miejsce, które ci się nie należy.

7. Dlatego, że w zaręczoności swojej oczy twe zbyt wysoko spojrzęły. Inni: którego wszak widziały własne oczy twoje, któregoś przecie zauważył.

8. Nie spiesz tak porywczco do sądu, aby skargę zanieść, zajm dokładnie rozważysz jaki może być koniec procesu. Inni: nie daj się porwać poza granicę umiarkowania w sporze, nie roznamiętniaj się, abys przeciwnika do miotania obelg nie pobudził.

9. Jeżeli koniecznie sprawę prowadzić musisz, prowadź ją z nim samym, ale nie wplątuj innych, nie wyjawiaj co ci w tajemnicy o osobie jego powiedzieli.

10. Abyś się nie poniżył przed tymi, którzy sprawie się przystępują, a niesumiennością swoją nie znieskawił — *piel.* por. 14, 34.

11. Złote jabłuszka, zd. niekt. pomarańcze albo brzoskwinie משביות na które patrzeć, rzeczy, na które oko z rozkoszą spogląda, tu np. sztucznie plecione albo rzeźbione koszyki, czekane albo cyzelowane tace, por. *Pesz. Trg.* *נגורי* ciagnione *מגורי* forma dualistyczna *אפנים* od *אפן* obracać się, słowo wyrzeczone w jego, t. j. odpowiednich jemu zwrotach czyli zmieniających się okolicznościach, w talmudzie często w znaczeniu kształt, warunek — wedle paraleli 15,

15. Cierpliwością daje się książę ugiąć, a język łagodny kruszy kości.

16. Jeśliś miód znalazł, pożywaj podostatkiem, abys się nim nie przesycał a go znowu nie zrzucił.

17. Rządziej stawiaj nogę w domu przyjaciela twego, aby się nie przesycał tobą, a nie znenawidził cię.

18. Młot i miecz i strzała ostra, tak człowiek, składający przeciw bliźniemu fałszywe świadectwo.

19. Ząb spróchniały i noga chwiejna, tak poleganie na zdrajcy w dzień niedoli.

20. Zrzucającym szaty w dniu chłodnym, rozlewającym ocet na ług, jest wysławiający pieśni sercu znękanemu.

21. Jeżeli nieprzyjaciel twój łaknie, nakarm go chlebem, jeżeli pragnie napój go wodą.

22. Inaczej zgarniałbyś zarzewia na głowę jego — tobie zaś zapłaci Wiekuisty.

23. Wiatr północny sprowadza deszcz, a twarze zasępione mowy uszczypliwe.

24. Lepiej na okapie dachu mieszkać, niż z kobietą swarliwą w wspólnym domu.

25. Woda zimna dla spragnionej duszy, a wieść pomyślna z ziemi dalekiej.

26. Źródło mętne i krynica zepsuta, — a sprawiedliwy, który wobec niegodziwego się ugina.

27. Zbytne objadanie się miodem jest niezdrowe, a zbyt natężone poszukiwanie sławy, niesława.

deszcz, a oszczerstwa potajemnie rozsiewane, podburzają na siebie ludzi, tak, że jeden na drugiego ponuro spogląda.

24. Por. 21, 9. 19.

25. Por. 15, 30. Gen. 45, 27.

26. Sprawiedliwy, który wobec niegodziwca się ugina i przed nim korzy, wyrządza otoczeniu swojemu taką samą szkodę, jak gdyby czyste, świeże źródło, z którego ludzie pragnienie swe gasili zamącił, nie może bowiem już wpływem swoim działać. Inni: jeżeli sprawiedliwy się zachwiał i zły czyn popełnił, skompromitował tem sprawę, której służył, powołują się też na przykład jego niegodziwi, dla których źródłem zepsutem się staje — *נרפש* = *נרפס* nogami deptany, mącony, por. Ezech. 32, 2; 34, 18. Koh. 8, 3. Ps. 68, 13.

27. Por. w. 16. *אל* odnosi się również do drugiej części zdania —

15. מִתְהַלֵּל בְּמַתְת־שָׂקָר: בְּאֶרֶץ אֲפִים יִפְתָּה קֶצֶין וְלִשׁוֹן

16. רִבְיָה תִשְׁבֶּר-נֶגְמָם: דְּבַשׁ מִצֹּאתָ אֲכַל הַיָּד פֶּן-תִּשְׁבַּעְנוּ

17. וְתִקְאָתוּ: הַקָּר רִגְלֶךָ מִבֵּית רַעֲךָ פֶּן יִשְׁבַּעֲךָ וְשִׁנְאֶךָ:

18. מִפִּיץ וְתִרְבּ וְתִחַן שָׁנוֹן אִישִׁיעָנָה בְּרַעְיוֹ עַד שָׂקָר: שֵׁן

19. רַעָה וְרִגְל מוֹעֵדֶת מִבְּמַח בּוֹגֵד בְּיוֹם אֶרְחָה: מוֹעֵדֶה בְּנֹדָו

20. בְּיוֹם קָרָה תִחַץ עַל-גִּתְּךָ וְשָׂר בְּפִשִׁים עַל לִבְדָּרַע: אִם-

21. רָעִב שִׁנְאֶךָ כִּיאֲכִילְהוּ לָחֶם וְאִם-צִמְאָה הַשִּׁקְהוּ מִיֹּם: כִּי

22. נִחְלִים אִתָּה הַתְּהָה עַל-רֵאשׁוֹ וְיִהְיֶה יִשְׁלֵם-קָדָךְ: רִוַח צַפּוֹן

23. תִּחְוֵלֵל נַשְׁם וּפְגַמִּים לְזִשׁוֹן סָתָר: מִזֵּב שָׁבַת עַל

24. בְּנִתְיָנָה מֵאִשְׁת מְדוֹנִים וּבֵית חֶבֶר: מִיֹּם קָרִים עַל-נֶפֶשׁ

25. עֵיפָה וְשִׁמוּעָה מוֹבָה מֵאֶרֶץ מְרֻחָק: מַעֲיֵן גִּרְפֶּשׁ וּמְקוֹר

26. מִשְׁחַת צְדִיק מִמֵּט לִפְגַּרְשָׁע: אֲכַל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא-

27. מִשְׁחַת צְדִיק מִמֵּט לִפְגַּרְשָׁע: אֲכַל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא-

v. 24 מדינים קרי

15. Łagodnością i cierpliwością można najtwardszego człowieka poruszyć קצין wysoko postawiona osoba, sędzia, wódz itd. por. Joz. 10, 24. Sęd. 11, 6. *נרם* kość 17, 22.

16. We wszystkim zachowywać należy właściwą miarę, i najlepsze rzeczy nadmiernie użyte są szkodliwe *הקאו* *היפ*. od קאו.

17. To samo odnosi się do przyjaźni, której nadużywać nie wolno *היפ*. od יקר.

18. *מפיץ* tyle co *מפיץ* Jer. 51, 20 *מפיץ* Ez. 9, 2. młot, narzędzie burzenia.

19. *רע* skrócone od *רעעה* łamiący się, spróchniały *part. pual.* od מער chwiać się, zam. *מכוערת*. Kto w chwili nieszczęścia na zdrajcy polega, chce zębem spróchniałym gryźć albo na złamanej nodze się opierać.

20. Wszystkie te trzy rzeczy są przewrotne *נרם* ług, Jer. 2, 22. octem pomieszany psuje się i wydaje przykrą woń również przykrym jest wesół śpiew znękanemu sercu — *רע* por. Gen. 40, 7.

21. Nakarm go *האכילו* *היפ*. przez innych, tak aby o tem nie wiedział, por. 24, 17; 18, 29.

22. Zarzewia są tu obrazem palącego wstydu, zd. innych żalu, że cię skrzywdził. Nie zważaj na to, że ci wróg twój, nie wiedząc o twoim czynie, wdzięczności nie okaże — bo cię za to Bóg wynagrodzi.

23. Wiatr północno-zachodni *תחולל* rodzi t. j. uprowadza z Syryi

28. Miastem otwartem, pozbawionem już muru, człowiek nie mający hamulca dla ducha swojego.

ROZDZIAŁ XXVI.

1. Jak śnieg w lecie, jak deszcz we żniwa, tak nie przystoi cześć głupiemu.

2. Jak wróbel do pierzchania, jak jaskółka do odlotu, tak i klątwa niezasłużona, — nie spełnia się.

3. Biec na konia, wędzidło na osła, a różga na grzbiet błaznów.

4. Nie odpowiadaj błaznowi wedle głupoty jego, abyś się z nim sam na równi nie postawił.

5. Odpowiedz błaznowi wedle głupoty jego, aby się nie uważał za mędrca w własnych oczach.

6. Jakby nogi sobie obciążał, a krzywdę poślknął, kto załatwia sprawę przez błazna.

7. Zwisają golenie u chromego, a przysłowie z ust błaznów.

8. Jak gdyby przywiązywał kamień do procy, tak ten, który składa cześć błaznowi.

9. Cierń wniknął w rękę opoja, a przypowieść w usta błaznów.

10. Można rzuca postrach na wszystkich, jeżeli przyjmuje do służby błaznów i włóczęgów.

5. Jeżeli jednak o kwestjach wyższych rozprawia, odpowiadaj mu tak jak na to głupota jego zasługuje, słowem przygany i napomnienia, inaczej utwierdzisz go w mniemaniu, że w istocie jest mędrcom.

6. Chciał nogi swoje nogami głupca zasrażyć, w rzeczywistości jednak pokazuje się, że jakby je sobie obciążał, bo nie tylko daremnie ale i ku szkodzie i umartwieniu swojemu go posłał, por. 10, 26. *part. piel.* od קנה tyle co קנין obciążać.

7. דליו = דליו *praet. kal.* od דלל zwieszać się. Tak jak chromemu chodząc trudno, tak trudno głupiemu mądre słowo zastosować i składować je wypowiedzieć.

8. Tak jak nie trzyma się kamień procy, tak nie trzymają się honory i tytuły głupca, nie można ich doń przywiązać כצורו wedle *Sept.* słowo, nie rzeczownik — od מרגמה to samo co קלע proca, por. Targ Est. 5, 14.

9. Dowcip w ustach błazna jest równie niebezpiecznym jak cierń w ręku opoja, jeden i drugi kłuje i rani.

10. Można, potężny, który do służby swojej błaznów i włóczęgów

28 מִיֹּב וְחָקֵר כְּבָרִים כְּבוֹד: עֵיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ:

כו.

1 כְּשֶׁלֶג אִ בְּיָיִן וּכְמַטֵּר בְּקִיָּיר בֵּן לֹא־נִאֶמֶר לְכַסִּיל כְּבוֹד:
2
3 כְּצִפּוֹר לָנוֹד בְּדָרוֹר לְעוֹף בֵּן קִלְדַת חָנָם לֹא תִבָּא: שׁוֹט
4 לְפִיֹּם מִתֵּן לְחִמּוֹר וְשִׁבְט קִנּוּ כְּסִילִים: אֶדְתִּיעַן כְּסִיל
5 כְּאֹנִלְתּוֹ פֶּן־תִּשְׁוֶה־לּוֹ גַּם־אֶתָּה: עֵנֶה כְּסִיל כְּאֹנִלְתּוֹ פֶּן־
6 יִהְיֶה חָכֵם בְּעֵינָיו: מִקְצָה רִגְבִים חָכֵם שִׁתָּה שֶׁהֵם
7 דְּבָרִים בְּיַד־כְּסִיל: דִּקְוֵי שִׁקִּים מִפִּסְחָם וּמִשָּׁל בְּפִי
8 כְּסִילִים: כְּצִפּוֹר אֲבֵן בְּמַרְגְּמָה בְּיַד־נֹתֵן כְּכַסִּיל כְּבוֹד:
9 חוֹם עָלָה בְּיַד־שִׁפּוֹר וּמִשָּׁל בְּפִי כְּסִילִים: רַב מְחֹלְלֵי־

v. 2. לו קרי v. 7. נקצת ספרים הדי במקץ

28. usilne, natężone poszukiwanie ich sławy, czyli sławy u wszystkich jest niesławą. Delitzsch tł. ale trudne rzeczy badać jest sławą, biorąc כברים zam. כברים.

28. Pozbawionem obrony miastem, w którego murach oblegającej nieprzyjacieli wyłom uczynił, por. Ij. 16, 14, 2 Kron. 32, 5. jest człowiek, który pohamować się nie może, do którego namiętność otwarty przytępn znajduje, por. 16, 32. ulega on łatwo nieszczęściu.

Rozdział 26. 1. Wszystko co naturalnemu porządkowi rzeczy nie odpowiada jest szkodliwym, tak też szkodliwą jest i cześć, którą się głupca otacza, a która go w głupocie jego utwierdza, por. w. 8; 19, 10.

2. Tak jak lot ptaka śladu w powietrzu nie zostawia, tak przemija bez skutku i rażone niezasłużenie przekleństwo. Na wschodzie była wiara w wielką siłę błogosławieństwa i przekleństwa powszechną לנוד dostać. co do pierzchania, albo ku pierzchaniu, t. j. jak wróbel przybywa i wciąż do gniazda swego wraca, śladu pobytu swego nie zostawiając — צפור dla ustawicznego swięgotu od prostego lotu swego tak nazwany ptak, nie daje się dokładnie określić. Wedle כרי לו wraca przekleństwo na osobę, która je wyrzekła.

3. Por. 10, 13; 19, 29. Ps. 32, 9. Jak bydlę, tak daje się i głupiec tylko biecem kierować.

4. Nie odpowiadaj mu tak, jak gdybyś tręść i cel śmiesznego jego pytania poważnie traktował, na błahe i niedorzeczne bowiem pytania niema odpowiedzi.

11. Jak pies wraca do plwocin swoich, tak powtarza błazen swoją niedorzeczność.

12. Jeżeli widzisz człowieka, który się sam za mędrca poczytuje — tedy spodziewaj się po błaznie więcej niż po nim.

13. Leniwy powiada: lew na drodze, lew pośrodku ulic.

14. Obracają się drzwi na zawiasach swoich, a leniwiec na swem łożu.

15. Gdy leniwy rękę do misy włożył, za ciężko mu ją znowu do ust powiesić.

16. Mędrszy leniwy w oczach swoich, niżeli siedmiu, zdolnych trafnie odpowiadać.

17. Psa za uszy pociąga, przechodzień, unoszący się nad klótnią, która go nie obchodzi.

18. Jak szaleniec, rzucający strzały płomienne i pociski śmiertelne,

19. Tak ten, który bliźniego swego oszukał, a następnie powiada: jam wszak żartowałem tylko.

20. Gdzie dREW nie staje, gaśnie ogień, a gdzie zausznika niema, ucicha klótnia.

21. Węgla do żaru, a drwa do ognia, a człowiek swarliwy do wzniesienia waśni.

22. Słowa zausznika są jak łakocie, a wnikają głęboko do tajników wnętrza.

23. Srebrną pianą, którą pokryta skorupa, są płomienne usta a serce niecne.

24. Ustami swemi zmyśla nieprzyjaciel, ale we wnętrzu swoim ukrywa zdradę.

20. Por. 16, 28; 22, 10.

21. Węgla, drwa i człowiek swarliwy sprowadzają jeden skutek לחרור *piel. redupl.* od חרר rozpalać, rozniecać.

22. Por. 18, 18.

23. Do końca rozdziału szereg sentencji o różnego rodzaju nieszczerości. Glinianem naczyńiem, wybielonem lśniącą, srebrzystą glazurą jest gorące słowo przyjaźni obłudnej i fałszywej.

24. חנכר = חנכר Gen. 42, 7. Zmyśla, udaje przyjaźń, aby czujność twoją uspić i tem pewniej ci zaszkodzić ישית מרמה por. אשית עצות Ps. 18, 3. układa, knuje.

11 כל ושכר כסיל ושכר עבדים: בכלב שב עדיקאן כסיל
 12 שונה באולתו: ראית איש חכם בעיניו תקנה לכסיל
 13 ממנו: אמר עצד שתל בהרף ארי בין הרחבות: תדלת
 14 תשוב עדיצירה ועצל עדימפתו: ממן עצל ירו בצלחת
 15 נלאה להשיבה ארפיו: חכם עצל בעיניו משבעה משיבי
 16 מעם: מחונק באונייכלב עבר מתעבר עדיריב לאלו:
 17 במתלהגה הירה זקים הצים ומות: קראיש רמה אתי
 18 העהו ואמר הלא משחק אני: באפם עצים תכבה אש
 19 ובאין גרנן ישחק מדון: פתח לגחלים ועצים לאש
 20 ואיש מדונים לתחריריב: דבריגרנן במתלהמים והם
 21 יררו תדרייבמן: פספ סיגים מצפה עליהרש שפתים
 22 דלקים ולבריע: בשפתו ינכר שונא ובקרבו ישית

21. v. 21. מוינים קרי 24. בשפתו קרי

przyjmuje od *piel.* od drzew, por. Ij. 26, 13. rzuca postrach na wszystkich, są to bowiem ludzie, którzy w grabieży swojej nikogo nie oszczędzą — עבדים zd. niekt. przestępcy. Liczne inne objaśnienia tego wiersza pomijamy.

11. Głupota stała się drugą jego naturą, wraca on wciąż do starych swoich obłędów jak pies, który własne plwociny swe pożera.

12. Por. 29, 20. Zarozumialec, który od nikogo rady i nauki nie przyjmuje, wytrwa zawsze przy swoim i nigdy już się nie poprawi.

13. Następuje teraz szereg sentencji o leniwym, por. 22, 13.

14. Drzwi nie opuszczają zawias, na których się obracają, leniwy nie opuszcza łoża, w którym z boku na bok się przewraca, nie myśląc o pracy, por. 6, 10; 24, 33.

15. Por. 19, 24.

16. Wie on, że wszelki trud jest marny i bezcelowy. Siedm, jako liczba okrągła, oznacza dużo, por. w. 25. Zd. innych mowa tu o gronie otaczających króla mędrców i radoów, por. Est. 1, 10. Ezra 7, 14.

17. Kto w nieswoje sprawy się wtrąca, chwytając psa za uszy i może tylko sam sobie winę przypisać, jeżeli źle na tem wyjdzie מתעבר por. 14, 16. *Euchel* i inni łączą przeciw akcentom עבר z wyrazem כלב tak jak przebiegający przypadkowo pies nikogo nie obchodzi itd.

18. *hit. redupl.* od להה udawać nieprzytomnego, szalenca por. *hit.* podobna forma השתעשע, השתעשע itd. Dosł. pociski i śmierć czyli pociski śmiertelne.

25. Gdy wdzięcznym przemawia głosem nie dowierzaj mu, bo siedmioraka ohyda w sercu jego.

26. Choćby się nienawiść obłudą okrywała, to jednak złość jej publicznie się objawi.

27. Kto dół kopie wpadnie weń, a kto kamień włacza, na tego napowrót spadnie.

28. Język kłamliwy nienawidzi swych gnębionych, a usta gładkie przygotowują upadek.

ROZDZIAŁ XXVII.

1. Nie przechwalaj się dniem jutrzejszym, nie wiesz bowiem co może zrodzić dzień dzisiejszy.

2. Niechaj chwali cię inny a nie usta twoje, obcy a nie własne twe wargi.

3. Ciężar kamienia i waga piasku — ale gniew błazna od obu cięższy.

4. Zapalczowości okrucieństwo i gniewu poryw — ale któż ostoi się wobec zazdrości?

5. Lepszą przygana jawna, niż przyjaźń skryta.

6. Szczere są rany przez przyjaciela zadane, ale zbyt obfite są pocałunki wroga.

7. Syty i patokę podepcze, głodny znajduje każdą gorycz słodką.

8. Jak ptak który uleciał od gniazda swego, tak człowiek który musiał ujść z miejsca swego.

9. Olejek i kadzidło rozweselają serce, ale więcej słodkie słowo przyjaciela z głowój do rądy duszy.

6. Szczere, w szczerych zamiarach zadane są moralne rany, które ze strony wiernego przyjaciela odbieramy, ale w obłudnych i obfitych pocałunkach wroga kryje się nienawiść, czyhająca na naszą zagubę — עתה pokr. z ער obfitować, obsypywać, por. והערתם Ezech. 35, 13. יתריות mnóstwo, pełnia, Jer. 33, 6.

7. Przesycony, zblazowany rozkoszami gardzi nawet dostatkiem, który go otacza, nie go nie nęci i nie zadawała, ale kto wszystkiego pozbawiony, uczy się każdą rzecz cenić, בור deptać, gardzić.

8. Smutnym jest los człowieka, zmuszonego rodzinne strony swe opuścić i po obczyźnie się tułać, podobny on do ptaka, którego z gniazda spłoszono, por. Jer. 16, 2. Jer. 4, 25.

9. Wonny olejek i kadzidło, towarzyszące hucznym biesiadom dla

מִרְמָה: כִּי־יִחַן קוֹלוֹ אֶל־תְּאֵמוֹנָבוּ כִּי שְׁבַע תּוֹעֲבוֹת
 בְּלִבּוֹ: תִּכְפֹּסָה שְׂנֵאָה בְּמִשְׁאֹן תִּגְלֶה הָעֵתוֹ בְּקִקְלָל: כִּדָּה
 שְׂחַתת בָּהּ יִפֹּל וְגַלְל אֲבָן אֶלָּו תָּשׁוּב: לְשׁוֹן־שֶׁקֶר יִשְׁנָא
 דַּבָּרוֹ וּפֹה חֲלָק יַעֲשֶׂה מִדָּחָה:

כו.

אֶל־תִּתְחַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא־תִדַּע מַה־יִּלְדֶּיּוֹם: יִהְלֶלְךָ
 יָד וְלֹא־יִפְיֶה נֶכְדִּי וְאֶל־שִׁפְתָי: כְּבָד אֲבָן וְגַמְלָה הַחֹדֶל
 וְבַעַם אֹיֵב כְּבָד מִשְׁנֵיהֶם: אֲכַבְרִיֹת חֶמְדָּה וְשִׁמְךָ אָה
 וּמִי־יַעֲמֵד לִפְנֵי קִנְאָה: מוֹכָה תּוֹכַחַת מְגַלָּה מֵאֲהַבָּה
 מִסִּתְרֵת: גַּאֲמִיִּים פִּעֲעֵי אוֹהֵב וְנִעְתָרוֹת נְשִׁיקוֹת שִׁנְאָה:
 נֶפֶשׁ שְׁבַעָה תָבוֹם נָפֶת וְנֶפֶשׁ רַעֲבָה פֶרֶם־מֵר מְתוֹק:
 בָּצָפוֹר נִרְרַת מִן־קִנְיָה בֶן־אִישׁ נוֹדֵד מִמִּקְוָמוֹ: שָׁמֶן

25. Im większą pozorną jego przyjaźń, tem niebezpieczniejsze jego zamysły.

26. Niechaj chwali cię inny a nie usta twoje, obcy a nie własne twe wargi. *part. hif. od נשא por. Gen. 3, 13.* Choćby nienawiść przed znicznawidzonym się ukrywała, to jednak objawia się ona wobec osób trzecich, tak, że wszyszy ją znają.

27. Kto kamień w górę toczy, aby na innego spadł, por. Ps. 7, 16. Koh. 10, 8.

28. Nienawidzi on od רכב = רכב tych, których gnębi, ponieważ przypuszcza, że go również nienawidzą wł. pochnięcie do upadku.

Rozdział 27. Nie przechwalaj się tem, co jutro wykonasz, przyszłość bowiem należy do Boga, a może dzisiejszy jeszcze dzień nadzieje twoje zniwezczyć.

2. Samochwalstwo, które innych poniża a pożytku nie przynosi, świadczy tylko o próżności i braku rozumu, zmniejsza też wartość usługi, której motywem był rozgłos.

3. Cięższym dla tych, na których gniew jego spada, w uniesieniu bowiem traci głupiec wszelką miarę i staje się niebezpiecznym.

4. Szal zapalczowości jest groźny ale zazwyczaj krótkotrwały, groźniejszą jest zazdrość, która we wnętrzu płonie, a przytem chłodno oblicza, chwilę zemsty wypatrując, por. 6, 34. Pieśń Sal. 8, 6.

5. Kto nam otwarcie prawdę wypowiada i przyganą swoją przykrość sprawia, wyświadcza nam większą przysługę, niż ten, którego przyjaźń tylko w czecznych zapewnieniach się wyczerpuje ale nigdy w czynie nie objawia.

23. Doglądaj starannie stanu stad twoich, a miej pieczę o trzodach.

24. Bo nie wiecznie trwa dobrobyt, a czyż przechodzi nawet korona od pokolenia do pokolenia?

25. Gdy zniknie trawa, a świeża ruń się ukaze, a zebrane będą zioła górskie,

26. Wtedy dostarczą ci jagnięta przyodziewku, a będziesz miał kozły w zamian pola.

27. I koziego mleka podostatkem na chleb twój, i na chleb domu twego i na żywność dla służebnic twoich.

ROZDZIAŁ XXVIII.

1. Uciekają, choć ich nikt nie ściga, niegodziwi, ale sprawiedliwi są jako młody lew pełni ufności.

2. Wskutek buntu w kraju są liczni jego władcy, ale pod mężem rozumnym, doświadczonym, trwa prawo.

3. Człowiek ubogi, gnębiący biednych, jest jak deszcz ulewny który chleba nie przynosi.

4. Ci, którzy naukę porzucają, sławią niegodziwych; ale ci, którzy nauki przestrzegają, oburzają się na nich.

5. Ludzie niecni nie rozumieją prawa; ci jednak, którzy Wiekuistego szukają, pojmują je w zupełności.

6. Lepszy biedny, postępujący w swej uczciwości, niżeli przewrotny w swych drogach a przytem bogaty.

7. Kto zachowuje naukę, jest rozumnym, a kto z marnotrawcami się kojarzy, hańbi swego ojca.

8. Kto mienie swe lichwą i przyrostem mnoży, gromadzi je dla tego, który nad biednymi się ulituje.

utrzymania wystawnego dworu, powierzonych swej pieczy poddanych niszczy. Niekt. czytają רשׁא zam. רשׁ.

4. Poznaje się religijne usposobienie człowieka po zachowaniu się jego względem pobożnych i niepobożnych.

5. Cała istota niecnych jest w sprzeczności z tem, co prawe i słuszne, nie mają też zmysłu dla dobrego, por. 1, 7. Koh. 8, 5.

6. Por. 19, 1. Rychim podwójna droga, zła, którą postępuje i dobra, którą postępować powinien, por. w. 18.

7. Por. 10, 1; 29, 3; 23, 21; 13, 20.

8. Por. 18, 22. Ij. 17, 18. przyrost przy zwrocie pożyczonego

אֶת־הָאֵילִים וּבְמִכְתָּשׁ בְּתוֹךְ הַרְיָפוֹת בְּעֵלְי לֹא־תִסְוֹר מְעַלְיוֹ 23
 אֶלְתָּו: יִדַע תְּדַע פְּנֵי צֹאנְךָ שֵׁית לְבָבְךָ לְעֵדְרָיִם: כִּי לֹא 24
 דְּעוּלָם הָסֵן וְאִם־יִעָר לְדוֹר דָּוֹר: וְגַלְתָּ הַצִּיר וְגִרְאֵה־ 25
 דָּשָׁא וְנִאֲסַפּוּ עֵשְׂבוֹת הַרְיָם: כְּבָשִׂים דְּקִבּוּשָׁה וּמִחִיר 26
 שְׂדֵה עֲתוּדָיִם: וְדָו הַלֵּב עִיִּים לְדַחְמָה לְלֶחֶם בֵּיתְךָ 27
 וְסִיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ:

כח.

נָסוּ וְאִן־הִרְבָּה רָשָׁע וְצַדִּיקִים כְּכַפִּיר יִבְטַח: בְּפִשַׁע אֶרֶץ 1
 רַבִּים שָׁרִיָּה וּבְאֲדָם מִבֵּין יָדַע בֶּן יֶאֱרִיד: וְגִבֹר רֶשַׁע וְעִשְׂקָן 2
 דְּגֵלָם מִמֶּר סִחָה וְאִן לָחֵם: עֹבֵי תוֹרָה יִהְלְלוּ רָשָׁע 3
 וְשִׁמְרֵי תוֹרָה יִתְנַרוּ בָם: אֲנִשְׁיָדַע לֹא־יִבְנוּ מִשְׁפָּט 4
 וּמִבְּקָשֵׁי יְהוָה יִבְנוּ כֹל: טוֹב־רֶשַׁע הוֹלֵךְ בְּתַמּוֹ מַעֲקָשׁ 5
 דְּרַבִּים וְהוּא עֲשִׂיר: נוֹצֵר תוֹרָה בֶּן מִבֵּין וְרַעַה אוֹדְקִים 6
 יִבְלִים אֲבִיו מִרְבָּה הוֹנוּ בְּנִשְׁךָ וְכַתְּרֵיָהּ לְחוֹנֵן דְּלִים 7
 8

v. 24. ודור קרי v. 25. הש' דגושה v. 8. יתיר ב'

utluczone ziarna pszenicy albo jęczmienia, krupa, por. 2 Sam. 17, 19. od ruy rozbić eli stepor, od ely podnosić do uderzenia.

23 Zachęta do starannej hodowli trzód i uprawy roli jako pewnego źródła dostatków i dobrobytu.

24. Ani nagromadzone skarby ani wysokie urzędy nie zapewniają przyszłości — por bogactwo, por. 15, 6. Jer. 20, 5.

25. Wtedy możesz świeżą runią i zebraną suchą paszą stada twoje żywić, które ci z kolei wełny swej dostarczą.

26. Zbyteczne w gospodarstwie, na sprzedaż przeznaczone sztuki, dostarczą ci pieniędzy, któremi posiadłość swą rozszerzysz.

27. Wszystkie potrzeby możesz własną pracą swą zaspokoić, tak że od przypadków losowych niezależny będziesz.

Rozdział 28. 1. Własne niespokojne sumienie ściga ich i wtedy, gdy żadne niebezpieczeństwo nie zagraża, por. Lev. 26, 36. רשע coll.

2. Przywódcy rozmaitych stronnictw starają się władzę sobie przywłaszczyć, por. Roz. 7, 16, 8, 4. כן prawo, por. 11, 19. Pod mężem rozumnym, który wytrawną radą głowę państwa wspiera.

3. Jak deszcz ulewny, który wartkimi potokami pola pokrywając, ony zniszczy z sobą porywa i niszczy, jest namiestnik biedny, który dla

9. Kto odwraca swe ucho, aby nauki nie słuchał, tego modlitwa nawet jest wstrętną.

10. Kto prawych na złą drogę zwodzi, ten wpadnie sam w zasadzkę swoją; uczciwi jednak odziedziczą dobro.

11. Za mądrego się poczytuje człowiek bogaty; ale ubogi rozumny przenika go.

12. Gdy sprawiedliwi się radują, wzmagą się świetność; ale gdy niegodziwi się podnoszą, ukrywają się ludzko.

13. Kto przewinienia swe ukrywa nie znajdzie powodzenia; ale kto je wyznaje i porzuca uzyska współczucie.

14. Szczęsny człowiek, który się wciąż obawia; kto jednak serce swe ukrnąbrnia wpadnie w nieszczęście.

15. Jako lew ryczący i niedźwiedź łaknący jest władca niegodziwy nad ludem ubogim.

16. Książę bezrozumny, dopuszczający się licznych nadużyć! Kto nieprawego zysku nienawidzi będzie długo żył.

17. Człowiek gnębiony krwią zamordowanego, musi aż do grobu uciekać, a nikt go nie wesprze.

18. Kto uczciwie postępuje będzie wybawiony; kto jednak przewrotnych jest dróg runie w jednej chwili.

19. Kto rolę swą uprawia nasyci się chlebem; ale kto za marnościami się uganiania nasyci się nędzą.

20. Człowiekowi rzetelnemu towarzyszy wiele błogosławieństw; ale komu śpieszno się z bogactwem, ten nie ujdzie bezkarnie.

21. Stronność jest rzeczą niegodziwą; ale już dla kęsa chleba może zawinąć człowiek.

17. Morderca musi wciąż, do końca życia uciekać, przed ścigającym go mścicielem krwi, przed zgryzotami sumienia, przed karą — nie może go nikt wesprzeć, póki nieszcześnie przeznaczenie jego się nie spełni עשקו por. Jez. 38, 14.

18. Por. w. 6. באחת בחרם aram. odrazu, w jednej chwili.

19. Por. 12, 11.

20. Por. 20, 21; 21, 5. Rzetelność rodzi zaufanie i prowadzi w stosunkach handlowych do bogactwa, kto jednak w środkach nie przebiera i szybko z bogactwem się pragnie, źle na tem wychodzi.

21. Por. 24, 13; 18, 5; Człowiek stronny sprzedaje w końcu swoje przekonanie za drobnostkę, za korzyść marną, por. Ezech. 18, 19.

9 יִבְבְּצֵנוּ : מִסִּיר אָזְנוֹ מִשְׁמַע הַתּוֹרָה גַּם־תִּפְלֹתוֹ תוֹעֵבָה :
 10 מִשִּׁנְהַי יִשְׂרָאֵל | בְּדַרְךְ לֵעַ בְּשֹׁחוֹתָיו הוֹאֵי־יָפוּל וְחַמְיָמִים
 11 יִנְחָדוּ־מִיָּב : חֶכֶם בְּעֵינָיו אִישׁ עֲשִׂיר וְדָל מִכִּין יִהְיֶה־נּוֹ:
 12 בְּעֵלֶץ צַדִּיקִים רַבָּה תִּפְאַרֶת וּבְקוֹם רָשָׁעִים יִחַפֵּשׂ אָדָם:
 13 מִכִּסֶּה פִשְׁעָיו לֹא יִצְלָח וּמוֹדָה וְעוֹב יִרְקָם : אֲשֶׁר־יֵאָדָם
 14 מִפִּתְחֵי תַמְיָד וּמִקִּוְיָהּ לִפּוֹ יִפּוֹי בְּרָעָה : אֲרִי־לֵהֶם וְרַב
 15 שׂוֹקֵק מוֹשֵׁל רָשָׁע עַל עַם־דָּל : נָזִיד חֶסֶד תְּבוֹנוֹת וְרַב
 16 מַעֲשֵׂקוֹת שֵׁנָאִי בָצַע יִאֲרִיךְ יָמָיו : אִם עֲשָׂק בְּדָם
 17 נִפְשׁ עַד־יָפֵר יָנוּם אֶל־יִתְמֻכּוּ־בּוֹ : הוֹדֵךְ תָּמִים וְנִשְׁע
 18 וְנִעְקַשׁ רַךְ־כַּיִם יָפוּל בְּאַהֶת : עִבֵר אֲדָמָתוֹ יִשְׁבַּע־לָהֶם
 19 וּמִרְדֵּה רֵיקִים יִשְׁבַּע־רִישׁ: אִישׁ אַמוֹנוֹת רַב־בְּרָכוֹת וְאֵץ
 20 לְהַעֲשִׂיר לֹא יִנְקָה : הַבֵּר־פָּנִים לֹא־יִטּוֹב וְעַל־פֶּתַח־לָהֶם

16. v. יתיר י' 17 ר' ועירא. ibid בניא כור

zboża itd. por. Ex. 22, 24. Ler. 25, 36. Ps. 15, 5. To co biednym lichwą zabrał, wraca w końcu do nich.

9. Por. 15, 8; 21, 27. Jer. 1, 15. Ps. 109, 7. Modlitwa jego jest tylko czezą formalnością.

10. Por. 26, 27. שחיתות w formie רעות pl. שחיתות 27, 2. Tr. 4, 20. zasadzka, dół.

11. Por. 8, 17. Bogactwo idzie zwykle w parze z pychą i zarozumiałością, bogaty popisuje się też zazwyczaj nie swoim majątkiem, lecz swoją mądrością i nauką.

12. Gdy sprawiedliwi tryumfują, panuje wtedy porządek i bezpieczeństwo, wzmagą się dobrobyt powszechny, a przybiera życie publiczne niejako strój odświętny, por. 11, 10 i przeciwnie, gdy niegodziwi do steru dochodzą, musi się każdy w domu ukrywać, wszelki ruch zamiera, bo nie jest nikt ani własności ani życia swego pewnym, por. w. 28; 29, 2.

13. Por. Ps. 32, 5. Zarówno Bóg jak ludzie wybaczą temu, który do popełnionego błędu się przyznaje.

14. Który wciąż skutki czynów swych oblicza a przeciw rozsądkowi i życzliwym radom nie postępuje, por. 17, 20. Ps. 95, 8.

15. Por. 19, 12.

16. Zd. *Heidenheima, Ewald* i innych zwraca się autor do księcia, przypominając mu, że gnębiąc poddanych, sam stanowisko swe podkopuje, por. słowa Jeremjasza do Jojakima 22, 13—19.

22. Trzęsie się do bogactwa człowiek zazdrosny, a nie rozważa, że niedostatek nań spadnie.

23. Kto człowiekowi przygania, znajdzie w następstwie więcej upodobania, niż ten, który językiem się przychlebia.

24. Kto ojca albo matkę swą ograbia, a twierdzi, że to nie grzech, ten jest sojusznikiem niszczyciela.

25. Chciwy wznieca swary; ale kto na Wiekuistym polega utuczony będzie.

26. Kto własnemu sercu ufa jest głupcem; kto jednak w mądrości postępuje ocalonym będzie.

27. Kto biednemu użycza nie przyczynia sobie niedostatku; ale kto oczy swe odwraca, obfituje w przekleństwa.

28. Gdy niegodziwi się wznoszą, ukrywają się ludzie; ale gdy giną, mnożą się sprawiedliwi.

ROZDZIAŁ XXIX.

1. Człowiek napominany a krnąbrny, nagle skruszony będzie, a to już nieuleczalnie.

2. Gdy sprawiedliwi się mnożą cieszy się lud, ale gdy niegodziwy panuje wzdycha lud.

3. Kto mądrość miłuje sprawia radość ojcu swojemu, ale kto za nierządnicami się ugania trwoni mienie.

4. Król utwierdza sprawiedliwością kraj; ale kto podatki mnoży, niszczy go.

5. Człowiek schlebający bliźniemu swemu, rozpościera się przed stopami jego.

mniemom w obłądach swoich uporeczywie trwa, musi w końcu w nie-szczęście popaść, por. 15, 10; 28, 14.

2. Por. 28, 12. 28. Gdy jako przeważająca większość na bieg spraw publicznych stanowiący wpływ wywierają.

3. Por. 10, 1; 28, 7.

4. Sprawiedliwość, która ład i porządek utrwała, por. 16, 13; 25, 5. *חרימות* podatki, *Ezech.* 45, 13.

5. Pochlebstwa są zawsze niebezpieczną siecią dla tego, który się niemi opłacać daje i wedle nich postępuje, por. 26. 28. *מחליק* dom. *לשון*.

יִשְׁעֵי-גֹבֵר : גִּבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עֵינָיו וְלֹא-יִדַע כִּי-תִסָּר 22

יִבְאֵנוּ : מִוִּכְיֵחַ אָדָם אַחֲרֵי הוֹן יִמָּצֵא מִמְחַלְלֵק לְשׁוֹן : 23

גִּנְזָל אֲבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר אִין-פֶּשַׁע חֶבֶר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית : 24

רַחֲבֵי-נֶפֶשׁ יִגְרַח מְדוֹן וּבִטַח עַל-יְהוָה יִדְשֵׁן : בּוֹטַח בְּלִבּוֹ 25

הוּא כְּסִיל וְהוֹלֵךְ בְּחֶבְלֶיהָ הוּא יִמְלֵט : נוֹתֵן כֶּרֶשׁ אִין 26

מִחֶסֶד וּמַעֲלִים עֵינָיו רַב־מְאֹדוֹת : בְּקוֹם רָשָׁעִים יִסְתָּר 27

אָדָם וּבְאֲבָדָם יִרְבּוּ צַדִּיקִים :

כט.

אִישׁ תּוֹכַחֹת מִקְשֵׁה-עֲרָף פָּתַע יִשְׁבֵּר וְאִין מִרְפָּא : 1

בְּרִבּוֹת צַדִּיקִים יִשְׂמַח הָעָם וּבְמִשְׁלַח רָשָׁע יִאֲנַח עָם : 2

אִישׁ-אֲהָב חֶבְלֵיהָ יִשְׂמַח אֲבִיו וְרַעַה זִוְנוֹת יִאֲבֵר-הוֹן : 3

מֶלֶךְ בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אָרְץ וְאִישׁ תְּרוֹמֹת יִהְרַסְנָה : גֹּבֵר 4

5

22. Zazdrosny, ośniony szczęściem bliźniego chce z nim współzawodniczyć i mu dorównać, nie widzi jednak, że ta trawiąca go, do hazardów wodząca namiętność nie zawsze naprzód go posunie, lecz często wstecz, pozbawiając i tego, co już posiada, por. 23, 4.

23. Zganiiony będzie mu w końcu wdzięcznym za jego surowość i otwartość, por. 27, 5. *Emanuel, Delitzsch* i inni tłum. *אדם אחרי*, człowiek, który wstecz postępuje, coraz więcej od dobrego się oddala, w formie *לפני* 1 Król. 6. 17.

24. Kto rodziców ograbia w mniemaniu, że ten grzechu nie popełnia, ponieważ ich i tak odziedziczy, ten zdolny i wszystkich innych zbrodni się dopuścić, por. 19, 26; 18, 9.

25. Chciwy, nienasycony, niczem nie zadowolony, nie zaznaje pokoju w sobie i wznieca niepokój wokoło siebie, inaczej ten który losem swoim się kontentuje i rządzeniom Opatrzności ufa *נפש נפש* por. Hab. 2, 5 *ירשן* por. 11, 25.

26. Kto swoim zachceniom i upodobaniom ufa i wedle nich postępuje, zbłądzi.

27. Błogosławieństwo Boże wynagrodzi mu jego ubytek, por. 11, 24. Kto oczy odwraca, aby nędzy bliźnich nie widział, ściąga na siebie ich przekleństwa.

28. Por. w. 12; 29, 2.

Rozdział 29. 1. Kto wbrew ustawicznym, życzliwym radom i napo-

6. W występku człowieka niecnego kryją się dlań sidła; ale sprawiedliwy może się weselić i radować.

7. Sprawiedliwy zapoznaje się ze sprawą biednych; niegodziwy nie zasięga o tem wiadomości.

8. Mężowie szyderstwa wprawiają miasto w wzburzenie; mędrzy jednak uśmierzają rozjątrzenie.

9. Gdy mędrzec z błaznem spór toczy, czy ten się gniewa, czy śmieje, nie daje spokoju.

10. Ludzie krwi żądni nienawidzą uczciwego; ale prawi troszczą się o jego życie.

11. Cały gniew swój wyrzuca głupiec; ale mędrzec umie go powolnością uciszyć.

12. Gdy władca na słowa kłamstwa zważa, niegodziwi wszyscy słudzy jego.

13. Biedny i wyzyskiwacz się stykają; oświeca oczy obydwóch Wiekuisty.

14. Król, który biednym wiernie sprawiedliwość wymierza, tego tron na wieki się ostoja.

15. Rózga i napomnienie daje mądrość, ale chłopiec rozpasany hańbi matkę swoją.

16. Gdy niegodziwi się mnożą, mnoży się występki; ale sprawiedliwi ujrzą upadek ich.

17. Karę syna twojego, a sprawi ci zadowolenie, a da rozkosz duszy twojej.

18. W braku proroctwa rozprzęgą się lud; ale szczęśny ten, który przestrzega nauki.

14. Por. 16, 12; 20, 28; 25, 5.

15. Por. 18, 24; 28, 13. משרה samopas puszczoney, rozpasany, por. Ij. 39, 5.

16. Mnoży się występki, złoçynicy bowiem ukrywać się nie potrzebują, por. 28, 12; 29, 2. Ps. 37, 34.

17. Por. 19, 18. נור ויניחך od נור = נוח dosł. użyczy ci pokoju, w znaczeniu sprawi ci zadowolenie.

18. W braku głoszonego słowa Bożego, które ludowi wyższe obowiązki jego przypomina i do dobrego zachęca, krzewi się rozwiązłość i zepsucie ימיע por. 1. 25; 4, 15; 13, 18; 15, 32. w *mif.* rozpuszczają się rozpasad אשריו zam. אשריו por. 14, 21; 16, 20.

6. מְחַלְקֵי עֲדֵרֵיהֶם רָשָׁת פּוֹרֵשׁ עַל-פְּעֻמּוֹ: בְּפֶשַׁע אִישׁ

7. רָע מוֹקֵשׁ וְצָדִיק יָרוּן וְשֹׁמֵן: יִרְע צָדִיק יָרוּן וְדָלִים רָשָׁע

8. לֹא-יִבְזֶה דָּעַת: אֲנָשִׁי לָצֹן יִפְיחוּ קִרְיָהּ וְחֻכָּמִים יִשְׁבוּ

9. אָה: אִישׁ-חֻכְּמָם נִשְׁפָּט אֶת-אִישׁ אֹיֵל וְרָגוּ וְשָׁח וְאִין

10. נֶחֱת: אֲנָשִׁי דָמִים יִשְׁנְאוּ-יָתָם וְיִשְׂרִים יִבְקָשׁוּ נַפְשׁוֹ:

11. כָּל-רֹחוֹ יוֹצִיא כֶסֶל וְחֻכְּמָם בְּאֶחָד יִשְׁבַּחְנָה: מִשָּׁל

12. מִקְשִׁיב עַל-דְּבַר-שֹׁמֵר כָּל-מִשְׁדָּתָיו רָשָׁעִים: רָשׁ וְאִישׁ

14. חֻכָּמִים נִבְּשׁוּ מֵאֵר | עֵינָי שְׁנִיחָם יִהְיֶה: מִלֶּךְ שׁוֹפֵט

15. בְּאֵמֶת דָּלִים כְּסֹא לְעַד יִבּוֹן: שֶׁבַט וְתוֹכַחַת יִתֵּן חֻכְמָה

16. וְנָעַר מִשְׁלַח מִבֵּית אָמוֹ: בְּרִבּוֹת רָשָׁעִים יִרְבֶּה-פֶּשַׁע

17. וְצָדִיקִים בְּמַפְלֵתָם יִרְאוּ: יִפֹּר בְּנֶד וְיִיחַד וְיִתֵּן מַעֲדָנִים

18. לְנַפְשׁוֹ: בְּאִין חֲוֹן יִפְרַע עִם וְשֹׁמֵר תּוֹרָה אֲשַׁרְהוּ:

6. Sidła, w które mimo chwilowego zadowolenia prędzej czy później wpadnie, sprawiedliwy jednak może zawsze wesoło i ze spokojnem sumieniem w przyszłość spoglądać, por. 12, 13. ירוון od ירוון jak ירוון od ירוון ger. 42, 4.

7. Wechodzi w położenie biednego, wie bowiem, że ma prawo do jego współudziału i współuczucia — niegodziwych, wylącznionio sobą zajętych, nie interesują dolegliwości i cierpienia bliźnich.

8. Mężowie szyderstwa, por. Jez. 28, 14. Kpiarze, cynicy, którym nic nie jest święte, którzy żadnego autorytetu nie uznawają, por. 21, 24 *mif.* od טורח = נחה Ezech. 21, 36. dosł. „rozdmuchują“ namiętności, podszuczują się różno stany przeciw sobie, mądrzy jednak starają się łagodzącym wpływem swoim wybuchłe rozterki uciszyć, por. 22, 10.

9. Gdy mądry błazna w jakiejś sprawie przekonać usiłuje, ten się oburza albo śmieje z jego dowodzeń, ale wymówić mu do końca nie pozwala, tak że z nim nigdy do ładu dojść nie może.

10. Starają się je ocalić. Inni: szukają pomsty za życie jego.

11. Mądry pozwala głupiemu się wyszumieć, powolnością jednak uspaka go — rora gniew, wzburzenie, por. 16, 32. Jez. 25, 4. שבה uciśzać, por. Ps. 89, 10. במחור zwlekaniem, powolnością, por. Gen. 34, 19. według innych: w końcu, albo napowrót.

12. Por. Ben Sira 10, 2.

13. Stożce świeci dla biednych zarówno jak dla bogatych תכך pokr. z תכך uciskać, wyzyskiwać, mowa tu prawdopodobnie o panu, który nakładaną nadmierną pracą sługę wyzyskuje, albo wierzycielu, który dłużnika lichwą niszczy, por. 22, 2.

19. Słowami nie daje się sługa poprawić, bo choć je pojmie, nie zastosuje się do nich.

20. Jeżeli zobaczysz człowieka porywczego w swych słowach — tedy więcej nadziei dla głupca niż dla niego.

21. Jeżeli kto od młodości służy swego rozpieszcza, to ten ostatecznie darmożjadem się stanie.

22. Człowiek pochopny do gniewu podnieca swary, a zapalczywy dopuszcza się wielu występków.

23. Duma człowieka poniży go, ale pokorny dostąpi chwały.

24. Kto z złodziejem się dzieli, nienawidzi własnego życia; słyszy on klątwę, ale nie wyjawia.

25. Strach przed ludźmi prowadzi do zguby; ale kto Wiekuistemu zaufał znajdzie obronę.

26. Wielu szuka oblicza władcy, ale od Wiekuistego przychodzi prawo człowieka.

27. Zgrozą dla sprawiedliwych jest człowiek bezprawia, a zgrozą dla niegodziwca ten, który prosto postępuje.

ROZDZIAŁ XXX.

1. Słowa Agura, syna Jaki, z Masy; orzeczenie tego męża do Ityela, i Uchala.

2. Zaprawdę, bardziej ja niedoświadczony niż mąż którykolwiek, a nie posiadam nawet rozumu pospolitego człowieka.

3. Nie uczyłem się też mądrości, a miałbym wiedzę o świętym posiadać?

por. *יקה* w. 17. tak samo *קשר* pieśń o łuku, 2 Sam. 1, 18. jakkolwiek o łuku jedna tylko tam wzmianka się znajduje *איתיאל* imię własne syna czy ucznia Agura, por. Neh. 11. 7. Powszechną jest interpretacja tego imienia, zamienionego przez nowszych egzegętów na *אל* *איתי* znużyłem się Boże. znużyłem się *אכל* i zanikłem.

2. Zdaniem *Ewald*a i innych, obejmują wiersze 2—6 podaną przez Agura rozprawę między człowiekiem wierzącym, Ityelem a niedowiarciem Uchalem, przemawiającym ironicznie o swojej nieświadomości. W skromnych słowach jego przebija się wedle nich przekonanie, że wogóle mądrzych od niego niema, i że mu nikt na pytania jego odpowiedzieć nie zdolny. Wątpić jednak należy o trafności tego przypuszczenia — prawdopodobniej mamy tu przed sobą pospolite w P. Ś. stwierdzenie przez Agura słabości rozumu ludzkiego, który tajemnic stworzenia ogarnąć i pojąć nie zdolny — *בער* por. Ps. 73, 22. *מאיש* prywatnie, por. *משתח* Jez. 52, 14.

3. *לא* *מדת* *אדם* *אשר* *אמר* *לפני* *אלהים* por. 9, 10. Joz. 24, 19. przed *אמר* dopełnić *לא*

19 *בדברים לא יגור עבד כיריבין ואין מענה* : *חיות איש*
20 *אין בדבריו תקנה לכסיל ממנו* : *מפנק מנער עבדו*
21 *ואחריתו יהיה מנון* : *איש-אף יגרה מרון ובעל חמה*
22 *רבי-פשע* : *גאנת אדם תשפילנו ושפל-רוח יתמד קבוד* :
23 *חולק עם-גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד* : *חרדת*
24 *אדם יתן מוקש ובטח ביתוה ישנב* : *רבים מבקשים*
25 *פני-מושל ומיתה משפט-איש* : *תועבת צדיקים איש*
26 *עול ותועבת רשע ישר-דרך* :

5

1 *דברי ואגור בניהקח המשא נאם הנבר לאיתיאל לאיתיאל*
2 *ואכל* : *כי בער אנכי מאיש וקא-כינת אדם לי* : *ולא*
3

19. Nie daje odpowiedzi w czynie, nie stosuje się do tych słów, por. *מענה* Hoz. 2, 23.

20. Por. 26, 12.

21. Zrodzone z niewolnika dziecię — *מנון* od *מנה* udział, poroża z *suff.* od *מנון* od *מנון* od *מנון* itd. zebrał, darmożjad, *Gez.* od *מנון* = *נין* ze chce być synem. *Delitzsch*: rozplódzca, płodzący dużo *מנון* synów.

22. Por. 15, 18; 28, 25. *Del.* zwraca uwagę na alfabetyczny porządek następujących wierszy.

23. Kto się nadmiernie chwala swą chlubi, traci ją, por. 25, 6. *יתמד* por. 11, 16.

24. Słyszy klątwę, jaką sędzia wszystkich zaklina, aby złodzieja wskazali, por. Lev. 5, 1. nie może go jednak wydać, i tak obarcza się krzywoprzysięstwem i musi śmiertelny skutek jego ponieść.

25. Kto groźbom ludzkim ulegając, niesprawiedliwością lub kłamstwem się chce ocalić przyczynia sobie umartwień i zgryzot — tylko ufność w Bogu wybawia, por. 28, 25.

26. Stara się pochlebstwem łaskę jego uzyskać, por. 19, 6. Jez. 49, 4.

27. Por. 28, 4. Ps. 37, 14.

Rozdział 30. Część szósta księgi, stanowiąca suplement do części poprzedniej, prawdopodobnie również przez mężów Hiskjasza zebrano *המשא* zam. *המשא* albo *המשא* kraina izraelska, wymieniona Gen. 25, 14. 1 Kron 1, 30. konstrukcja jak *לחם בית רורו בן אלרן בן יורו* 2 Sam. 23, 24. *המשא* zam. *המשא* orzeczenie, które wypowiedział ten mąż *יקה* *בן* *אגור* wedle starożytnych symboliczne miano Salomona, *אגור* zbieracz, w formie *יקוש* syn człowieka posłusznego, niby pobożnego Dawida, wedle innych nagłówek: „zbiór o posłuszeństwie“ należnym rodzicom i nauczycielom.

4. Któż wstąpił do nieba i zeszedł? Któż zebrał wiatr w garście swoje? Któż ścisnął wody w szatę? Któż utwierdził wszystkie krańce ziemi? Jakież imię jego, albo jakież imię syna jego — jeśli to wiesz!

5. Każde słowo Boże preczyste; tarczą On tym, którzy się doń chronią.

6. Nie dodawaj nic do słów Jego, aby cię do odpowiedzialności nie pociągnął, i abys kłamcą się nie okazał.

7. Dwóch rzeczy żądam od Ciebie; nie odmawiaj mi ich zanim umrę:

8. Fałsz i słowo kłamstwa oddal odemnie; ubóstwa i bogactwa nie dawaj mi; użyż mi chleba mego powszedniego.

9. Abym za syty będąc się nie zaparł, i rzekł: któż Wiekuisty? albo za biedny będąc, nie kradł, i nie targnął się na imię Boga mego.

10. Nie spotwarzaj sługi przed panem jego, aby cię nie przeklął, a ty za to odpokutował.

11. Biada pokoleniu, które ojeu swemu złorzeczy, a matce swej nie błogosławi!

12. Pokoleniu czystemu w swoich oczach, które jednak z brudów swych nie umyte!

13. Pokoleniu, które tak wysoko trzyma oczy swoje, a rzęsy swe w górę podnosi!

14. Pokoleniu, którego zęby jako miecze, a kły jako noże, aby wyzreć biednych z kraju, a ubogich z pośród ludzi!

cenia, do mniemania, że człowiek sam twórcą i kierownikiem swego losu. czyli do niedowiarstwa por. Deut. 8, 12. 15. Ij. 21, 14. pierwsza jest pokusą do kradzieży, przeniecierstwa, krzywoprzysięstwa i innych zbrodni, nadewszystko zaś do targania się na imię Boże, do bluźnierczego szemrania przeciw sprawiedliwości Jego, por. Jez. 8, 21.

10. Nie jest to rzeczą obojętną sciągnąć na siebie przekleństwo niewinnego, któregośmy niesłusznie skrzywdzili, bo nie przebrzmiewa ono bez skutku i nie wzywa daremnie pomsty Bożej.

11. Smutne świadectwo wystawione przez Agura współczesnemu sobie pokoleniu, por. 20, 20. Ex. 21, 17. domyslnie im biada.

12. W zepsuciu i rozwinzłości pogrzążono, por. Jez. 4, 4.

13. Por. 6, 17, Jez. 2, 11. Ps. 131, 1.

14. Jak dzikie bestje napadają możni na biednych i bezbronnych, por. Ps. 57, 5; 58, 7. Hab. 3, 14.

4 לְמַדְתִּי חֲכָמָה וְרַעַת קְדוֹשִׁים אֲדַע: מִי עָדָה שָׁמַיִם וַיֵּרֵד
מִי אֶסְפְּרֵה רֵיחַ | בְּחַבְלָיו מִי צָרַר מַיִם | בְּשִׁמְלָה מִי תָקוּם
5 כָּל־אֶפְסֵי־אֲרֶזַן מִה־שָׁמַיִם וּמִה־שָׁמַיִם בְּנֵי תִדְעֶ: כָּל־
6 אִמְרַת אֱלֹהִים צְרוּפָה מִנֵּן הוּא לְחַסִּים בֶּן: אֶל־תִּוְסַף
7 עַל־דְּבָרָיו פֶּן־יִוְכַח בְּךָ וְנִכְבַּחַת: שְׁתִּים שְׁאֲרֵתִי
8 מֵאֲתָךְ אֶל־תִּמְנַע מִמֶּנִּי בְּמַרְם אֲמוֹת: שׂוֹא | וְדַבַּר־כֹּבֵב
9 תִּרְחַק מִמֶּנִּי רֵאשׁ וְעֶשֶׂר אֶל־תִּתְּנֵנִי לִי הַמְרִיפֵנִי לְחֵם הַקֵּי:
פֶּן אֲשַׁבֵּעַ | וְכַחֲשֵׁתִי וְאִמְרַתִּי מִי יִהְיֶה וּפְאֵר־אֲרַשׁ וְנִגְבַּחִי
10 וְתִפְשֵׁתִי שֵׁם אֱלֹהֵי: אֶל־תִּקְשֵׁן עֵבֶד אֶדְרֹגְנִי פֶּן
11 יִבְלָלֶךָ וְאֲשַׁמְתֵּנִי דוֹר אֲבִיו יִבְלָל וְאֶת־אִמּוֹ לֹא יִבְרָךְ:
12 דוֹר מְהוֹר בְּעֵינָיו וּמִצְאָתוֹ לֹא רָחֵן: דוֹר מְהִרְמֵי עֵינָיו
14 וְעַפְעָפִיו יִנְשָׂאוּ: דוֹר וְתַרְבּוֹת שְׁנֵי וּמִאֲכָלֹת מִתְקַלְעֵתוֹ

v. 9. פתח בחמתה v. 10. אדוני קרי

4. Któż wstąpił do nieba, aby mógł tajemnice stworzenia zbadać i je ludziom odsłonić, jakież imię tego człowieka, a jeżeli umarł, czy zostawił syna, któremu tajemnice te przekazał? Pierwsze i ostatnie pytanie odnosi się do człowieka, trzy inne do Boga. Któż zebrał wiatr w garście, aby go następnie na wszystkie strony rozsypał i wedle woli pogodę zmieniał, któż ścisnął chmury tak, aby ziemi nie zalały, por. Ij. 26, 8. Mądrość ludzka jest ograniczona i nigdy tego nie zbada, por. Ij. 38. Zostaje tylko objawione słowo Boże, którego człowiek ściśle trzymać się powinien, w tem przekonaniu, że ono nie zawiedzie, że Bóg polegających na Nim wiernych sług swoich nie opuści.

5. Por. 2 Sam. 22, 31. Ps. 18, 31. por. też Ps. 12, 7; 119, 140.

6. Przestroga wyrażona Deut. 4, 2; 18, 1. חוסך w skróceniu zam. Nie należy przez dodanie zmyślonych nowych przykazań z innymi w pobożności współzawodniczyć, bo prowadzi to tylko do obłudy i fanatyzmu.

7. Prośba Agura, aby go Bóg od dwóch głównych przyczyn moralnego upadku ochronił. Zanim umrę, czyli dopóki żyję.

8. Pierwszą przyczyną jest fałsz czyli przewrotne myśli o Bogu i jego woli, które same przez się do zabobonów i guseł prowadzą, i następnie, aby mógł dni swoje w umiarkowanym dostatkup spędzić — קחי por. Gen. 47, 22.

9. Nędza i bogactwo stanowią dwie niebezpieczne dla moralności ludzkiej ostateczności. Ostatnie prowadzi do pychy, która siły swe prze-

15. Od Aluki. Dwie niewiasty: dawaj, dawaj! trzy — nie mogą być nasycone, cztery — nie powiedzą nigdy: dosyć!

16. Grób i łono nieplodne, ziemia nienasycona wodą i ogień nie powiada: dosyć!

17. Oko, które wyśniewa ojca, a posłuszeństwem dla matki gardzi, niechaj wyklują je kruki z nad strumienia, a wyżrą młode orlęta.

18. Trzy rzeczy są zbyt dziwne dla mnie, a nawet cztery, których nie pojmuję.

19. Ślad orla pod niebem, ślad węża po skale, ślad okrętu wpośród morza, i ślad mężczyzny u niewiasty.

20. Taką drogą kobiety wiarołomnej: zjada, obciera usta, i mówi: nie popełniłam nieprawości!

21. Pod trzema drzy ziemia, a pod czterema nie może wytrzymać:

22. Pod niewolnikiem, gdy królem zostaje, pod nিকেzmem-nikiem gdy syt jest chleba;

23. Pod wzgardzoną, gdy jeszcze za męża idzie, i służebnicą gdy panią swą odziedzicza.

24. Cztery są istoty drobne na ziemi, a jednak są prze-mądre:

gdy okręt po falach przepłynie i gdy kobieta z mężczyzną w tajemne stosunki wejdzie, nikt tego przynajmniej od razu nie zmiarkuje.

20. Na tem polegając, oddaje się też nierządnicą ohydnyemu rzemiosłu swojemu.

21. W następujących czterech wypadkach ulega niejako porządek społeczny wstrząśnieniu, a przygniata nieznośne brzemień najcierpliwszych.

22. Gdy niewolnik do steru władzy dochodzi, por. 19, 10. Pragnąc niskie pochodzenie swoje zatrzeć staje się okrutnym i rozsiewa grozę i postrach około osoby swojej. Równie wyniosłym i brutalnym staje się nিকেzenny, z niskiej sfery pochodzący człowiek, gdy się nagle z bogactwem.

23. Gdy stara, długo wzgardzona panna nareszcie za męża wychodzi wywiera wtedy za wstyd i zgryzoty, których doznała, pomstę na otoczeniu swoim, i nareszcie gdy służebnica miejsce zmarłej albo żyjącej pani swojej zajęła, a nie posiadając ani odpowiedniego wykształcenia ani odpowiedniej godności, chce jednak przez gnębienie podwładnych swoich panią udawać.

24. Cztery przykłady o drobnych zwierzątkach, które jednak wielką mądrość objawiają *part. pual*, por. Ps. 58, 6.

15 לְאֶכְל עֵינַיִם מְאֲרָץ וְאֶבְיוֹנִים מְאֲרָם : לְעֵלְוִיקָהּ א
שְׁתֵּי בְנוֹת הַיָּתוֹב שְׁלוֹשׁ הַנָּה לֹא תִשְׂבַּעְנָה אֲרֻבַּע לֹא
אָמְרוּ הוּזוּ: שְׂאוֹל וְעֶזְרָה רַחֵם אֶרֶץ לֹא-שֹׂבַעַת מִיָּם וְאִשׁ
17 לֹא-אֲמַרְהָ הוּזוּ: עֵינַי וְהַלְעֵג לְאֵב וְתָבוּ לִי־תֵת-אִם-יִפְרוּהָ
18 עַרְבֵי-נֶחֱל וְיִאֲכְלוּהָ בְּגִי-נֶשֶׁר : שְׁלֹשָׁה הַמָּה נִפְלְאוּ
19 מִמֶּנִּי וְאַרְבַּע לֹא יִדְעֻתִים : הַרְדָּה הַנֶּשֶׁר א | בְּשָׁמַיִם הַרְדָּה
נֶחֱשׁ עַל-יֶצְוֹר הַרְדָּה-אֲנִי בְּלִבֵּיָם וְהַרְדָּה נִגְרַר בַּעַל-מָה :
22 בֶּן | הַרְדָּה אִשָּׁה כְּנַאֲפֹת אֲכָלָה וּמִחֲתָה פִּיהָ וְאֲמַרְהָ לֹא-
21 פָּעַלְתִּי אֲנוּ : פָּתַח שְׁלוֹשׁ רַגְלָהּ אֶרֶץ וְתַחַת אֲרֻבַּע
22 לֹא-תוֹכַל שְׂאֵת : פָּתַח עֶבֶד כִּי יִמְלֹךְ וְנָכַל כִּי יִשְׁבַּע-
23 לְחֵם : פָּתַח שְׁנוֹנָה כִּי תִבְעַל וְשִׁפְחָה כִּי-תִירַשׁ וְגִבְרַתָּה :
24 אֲרֻבַּעָה הֵם קְטַנֵּי-אֶרֶץ וְהֵמָּה הַכְּמִים מְחַכְמִים :

14. סגול באתנח. v. 15. b' ועירא. v. 15, 16. פתח באתנח.

18. v. 18. וארבעה קרי. v. 21. סגול באתנח.

15. Zdaniem b. p. ojca mojego M. A. Cyklowa wymierzone są dwa te wiersze przeciw wielożństwu. Aluka imię własne autora, por. לרור לומר Ps. 26, 72. niewiasty, por. 81, 29. Kto dwie ma żony słyszy od każdej z osobna, aby jej środków na stroje i zbytki dostarczał, usiłuje bowiem jedna drugą współzawodniczką swą zadmicić — gdzie ich trzy nie można już wymaganiom zadość uczynić, czterem zaś żadne mienie nie wystarcza. Obok klęski materialnej idzie w ślad za wielożństwem piekło w domu i nienasyconosc bezpłodnej, która jak wyschła ziemia wciąż wody żądnie i jak ogień, któremu dość opału wystarczy nie można wszystko trawi i niszczy. Zd. innych oznacza aluka pijawkę, por. Ab. Zara 12, 6 i Targ. do Ps. 12, 9. czyli symbol bezmiernej żądzy i chciwości. Żądza ta ma cztery podobne do siebie naturą córki, wymienione w następnym wierszu, pierwsze dwie wołające wciąż dawaj, są to piekło i łono kobiety nieplodnej, trzecią i czwartą jest ziemia i ogień.

16. עזר רחם. por. Gen. 18, 2; 20, 18 przykład nienasyconosci, por. Gen. 30, 1.

17. Zwłoki tak wyrodnego dziecka nie powinny być pochowane i na znak najwyższej hańdy wydane na pastwę drapieżnego ptactwa, por. 1 Sam. 17, 44. 1 Król. 14, 11. Jer. 16, 4. Pzech. 29, 5. יקח od יקח posłuszeństwo, Gen. 49, 10. Kimchi i inni od קחה = כחה bezsi ność, starość.

19. Cztery rzeczy nie pozostawiają najmniejszego śladu po sobie: gdy orzeł po przestworach się przemknie, gdy żmija po skale przepłynie

25. Mrówki, lud bezsilny; a przygotowują latem żywność swoją.

26. Góralki, lud niemocny; a jednak urządzają w skale mieszkania swoje.

27. Szarańcza, nie ma króla; a jednak występuje w szyku wszystka.

28. Jaszczurkę ręką możesz ująć; a jednak przebywa w pałacach królewskich.

29. Trzy są, które wspaniale kroczą, a cztery, które wspaniały mają chód:

30. Lew, moczarny między zwierzętami, który przed nikim się nie cofa.

31. Rumak, w biodrach opasany, albo i koziół, i król, któremu nikt się nie oprze.

32. Jeżeliś nisko postąpił, bądź w uniesieniu, bądź z namiętnością — rękę na usta!

33. Jak ten, który ubija mleko, wydobywa masło, a ten, który naciska nos, wydobywa krew, tak wydobywa kłótnię ten, który gniew podnieca.

ROZDZIAŁ XXXI.

1. Słowa Lemuela, króla Masy, które napominała go matka jego.

2. Cóż mi ci powiedzieć, synu mój? Cóż synu mojego Iona? Cóż mi ci powiedzieć synu, dla któregoś tyle słów poczyniła?

3. Nie oddawaj kobietom swojej siły, ani zabiegów twoich tym, co królów niszczą.

razie jednak czytać by należało *המלך* — Masa, kraina izmaeliicka, por. 30, 1. obok Nebajot, Kedar i Duma — Lemuel albo Lemoel, wedle starożytnych symboliczne miano Salomona, wedle innych w znaczeniu *אל* dla poświęcony Bogu — *יסרתו* tyle co *יסרתו*.

2. W uroczystym tonie rozpoczyna matka przemowę swoją, zastanawiając się jakby obowiązek swój względem ukochanego syna najwłaściwiej spełnić mogła. Syn słubów, t. j. słubami od Boga uproszony, por. 1 Sam. 1, 11. *dop. מור* por. Jez. 38, 15. powiedzieć albo poradzić.

3. *nom. להמחות* por. *דרכי גבר בעלמה* por. *דרכי*. *verb.* zagaba, od *מחה* niszczyć *מלכין* forma *aram.* zam. *מלכות* kobiety, które siły królów moralnie i fizycznie niszczą.

הַנְּמָלִים עִם לֹא-עָנָו וַיִּכְנֶנוּ בַּקִּיץ לְחֶמֶם: שְׁפִנִּים עִם לֹא-
 עָצוּם וַיִּשְׁמְרוּ בַּשִּׁלֵּעַ בֵּיתָם: מֶלֶךְ אֵין לְאַרְבֶּה וַיֵּצֵא חֲצִץ
 בָּקָד: שְׂמָמִית בְּיָדֶיהָ תִּתְפֹּשׂ וְהִיא בְּהִיבְלֵי מֶקֶד:
 שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מִיַּמֵּיבֵי צֶעַד וְאַרְבָּעָה מִטְּבֵי לִבָּת: לִישׁ
 גִּבּוֹר בְּבִהְמָה וְלֹא-יָשׁוּב מִפְּנֵי-קָל: וְרִנִּיר מִתְנַיִם אֵין-תֵּישׁ
 וְמֶלֶךְ אֶקְרוּם עָמוּ: אִם-יִבְלֵת בְּהַתְנַשֵּׂא וְאִם-יִזְמוֹת יָד
 קָפָה: כִּי מִיץ חֶלֶב יֵוצֵא הַמָּאָה וּמִיץ-אֵף יֵוצֵא דָם וּמִיץ
 אַפִּים יֵוצֵא רִיב:

לא.

1. דְּבָרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ מָשָׁא אֲשֶׁר-יִסְרְתוּ אָמוֹ: מִהַדְּבָרֵי
 2
 3 וּמִהַדְּבָרֵי בְּרִיבְטָנִי וְהִיא בְּרִיבְטָנִי: אֵין-תֵּישׁ חֲצִץ

25. Zawstydzają skrzętnością i przezornością swoją leniwego człowieka, por. 6, 8.

26. góralki przezuwające zwierzątka, por. Lev. 11, 5. Deut. 14, 7. Ps. 104, 18. góralki gnieźdzą się w skałach gdzie od napaści są bezpieczne.

27. Por. Joel 2, 7. *חצץ* dzieląc się na pojedyncze, uporządkowane gromady.

28. *samm* z arab. *samm*, jaszczurka, *Targ.* oddaje *למח* Ler. 11, 30, przez *שממית* rodzaj jaszczurki — wedle innych *piel* od *תפוש* tylko tu. Ręką można ją ująć, tak mała jest i bezbronna, a jednak potrafi i do pałacu królewskiego się wśliznąć.

29. Cztery przykłady śmiałego, wspaniałego chodu.

30. *lew*, Gen. 30, 6. Ij. 4, 11. który przed nikim się nie cofa.

31. *rumak* najprawdopodobniej rumak osiodłany, *Kimchi*: pies gończy, *Sept.* *kogut*, z arab. *sarsar*. *Br. Rabba* 65. rodzaj kruka — *יש* baran przewodni, postępujący przed stadem, i król *אל* arabizm, przeciw któremu oporu niema, tak *Vulgata*, inni *אלקום* arabskie *alkaum*, pospolite ruszenie, a zatem król na czele wojsk swoich.

32. Przyznaj się milczeniem do winy.

33. Usiłując błąd swój usprawiedliwić, rozdrażnisz bardziej jeszcze opinię przeciw sobie i wzniesiesz niepotrzebne swary i kłótnie.

33. *מיץ* nacisk sprowadza czasami dobre skutki ale najczęściej niepożądane.

Rozdział 31. Część siódma księgi zawiera do w. 9. przestrogi królowej matki wystosowane do syna swego Lemuela zanim władzę objął a które ten w wdzięcznej pamięci o troskliwej rodzicielce, powtarza. Inni podług akcentu: słowa Lemuela, króla, wyrzeczenie którym itd. w takim

4. Nie królom, Lemoel, nie królom przystoi wino zapijać, ani książętom pytać o napój mocny.

5. Aby pijąc nie zapomniawszy co zakonem jest, a nie spaczył prawa wszystkich dzieci niedoli.

6. Dajcie napój temu, który ginie, a wino tym, których dusza rozgoryczona.

7. Niechaj pije, aby zapomniawszy o biedzie swojej, a o trosce swej nie pamiętał więcej.

8. Otwieraj usta twoje za niemym, za sprawą wszystkich, którzy giną.

9. Otwieraj usta twoje, sądz sprawiedliwie, a broń sprawy biednego i uciśnionego!

10. Kobieta dzielna, któż ją znajdzie? Daleko ponad korale sięga wartość jej.

11. Polega na niej serce męża, a nie zbraknie mu dobytku.

12. Świadczy mu dobrze, a nie źle, po wszystkie dni życia swego.

13. Ogląda się za wełną i lnem, i krząta się ochoczo dłońią swoją.

14. Podobna do okrętów kupca; zdaleka sprowadza chleb swój.

15. Wstaje póki noc jeszcze, i wydziela żywność dla domu swego, a zwykle zatrudnienie służebnicom swoim.

16. Zamysła o polu i nabywa je, z owocem rąk swoich zasadza winnicę.

morów niezależna, stara się mężowi wszelkie przykrości oszczędzić, por. 1 Sam. 14, 18.

13. Wł. szuka, sprowadza surowe materiały, które skrzętnie ochoczo na właściwy użytek wyrabia.

14. Zmysł jej przedsiębiorczy sięga dalej po za ciasne granice domowego gospodarstwa, kombinuje i spekuluje, starając się nowe źródła dorobku i dobrobytu wynaleść.

15. Nie zważając na własną wygodę, zrywa się z brzaskiem dnia, aby wyznaczone dla śpiącej jeszcze rodziny i służby porocy wydzielić por. Ex. 5, 14. pensum.

16. Upatrzysz sobie realną posiadłość, składa powoli oszczędności aby ją nabyć.

4 וְדַרְכֵיךָ לְמַחֲוֹת מְלָכִים: אַךְ דְּמַלְכִים לְמוֹאֵל אַךְ לְמַלְכִים
5 שְׁתוּדֵיךָ וְדַרְוֹנֵיךָ אֵין שָׂכָר: פְּנֵי־יִשְׁתָּה וְיִשְׁפַח מִחֶקֶק
6 וְיִשְׁנֶה דִין כָּל־בְּנֵי־עַמִּי: תִּנְוֶה־שָׂכָר לְאוֹבֵד וְיִין לְמָרִי נַפֶּשׁ:
7
8 וְיִשְׁתָּה וְיִשְׁפַח רִישׁוֹ וְעִמְלוֹ לֹא יִזְכְּרֶנּוּ: פְּתַח־פִּיךָ
9 לְאֵלֶם אֶרֶץ־יִוֵן כָּל־בְּנֵי חֲקוֹת: פְּתַח־פִּיךָ שְׁפַט־צֶדֶק וְדִין
10 עַנִּי וְאֶבְיוֹן: אֲשַׁתְּחִיל מִי יִמְצָא וְרַחֵק מִפְּנֵינֵם
11 מִכְּרָה: בְּטַח בָּהּ לֵב בְּעֵקֶה וְשִׁלָּל לֹא יִחַקֶּר: וּנְמַלְתְּהוּ
12 טוֹב וְלֹא־תִעַל כָּל יָמֵי תִיָּה: דַּרְשָׁה צָמֵר וּפְשָׁתִים וְתַעַשׂ
13 בְּחַפְזֵן כְּפִיָּה: הִיחָה כְּאֵינֹת סוֹחֵר מְמַרְחֵק תִּבְיֵא לַחֲמָה:
14 וְתִקֵּם וּבְעוֹד לִיָּה וְתִתֵּן מַרְףֵּךְ לְבֵיתְהָ וְחֵק לְנַעֲרֹתֶיהָ:
15 וְנִמְמָה שָׂדֶה וְתִקְחָהּ מִפְּרֵי כִפְיָה נִמְעַ כָּרֶם:
16

4 v. אי קרי v. 16 נטעה קרי

4. Dalsza przestroga, wymierzona przeciw nadmiernemu ucztowaniu zam. שרת. por. Jez. 22, 13. אי nie zam. אין albo אי lecz tyle co אייה gdzie, nie przystoi im poządlawie o mocne napoje się pytać.

5. Aby pijąc nie zapomniawszy co ustanowionem i jako prawo uświęconem zostało, por. Jez. 10, 1. ישנה zmieni, spaczy.

6. Aby pijąc nie zapomniawszy o biedzie swojej, a o trosce swej, por. Ij. 31, 19. מרי נפש por. Ij. 3, 20. 1. Sam. 1, 10. Na podstawie tych słów dostarczały kobiety jerozolimskie mocnych napojów skuznawcom, Sanh. 13 a.

8. Aby przemawiały za niemym, t. j. za tym, który wobec ciemniejszy swojego ust otwierać się nie poważa בני חלוף oddanych nieszczęściu, zagładzie, albo wogóle wszystkich śmiertelnych.

9. Takim zadanie każdego prawdziwego władcy דין imperat.

10. Część ósma i ostatnia księgi stanowi piękną w alfabetycznym porządku ułożoną pieśń pochwalną, przedstawiającą nam kobietę taką, jaką być powinna, por. uwagi wstępne. Sztuczny akrostychiczny układ pieśni nie dowodzi bynajmniej późniejszego jej po wstania, por. n. p. Ps 9. Starsi komentatorowie upatrywali w niej alegoryczny obraz mądrości חיל por. 12, 4. określa wszystkie zalety fizyczne i moralne kobiety. Jest ona nabytkiem najcenniejszym, por. 18, 22; 19, 14. ale trudno ją znaleźć, por. 20, 6. מניח por. 3, 15. מחר = מחר Num. 20, 19.

11. Polega na niej, że wszystko jak najlepiej i najkorzystniej urządzi tu zysk, dobytek, por. Ps. 68, 13.

12. Miłość jej czysta i niezmienna, od chwilowych usposobień i hu-

17. Przepasuje mocą biodra swoje, a porusza krzepko swe ramiona.

18. Miarkuje, że dobry jej przemysł; nie gaśnie w nocy światło jej.

19. Ręką swą sięga po wrzeczono, a palce jej ujmują przęślicę.

20. Otwiera dłoń swą biednemu, a ręce swe wyciąga ku ubogiemu.

21. Nie obawia się dla domu swego śniegu, bo cały dom jej ubrany w szkarłat.

22. Koberce sporządza sobie; bisiorem i purpurą jej szatą,

23. Poważanym w bramach jej mąż, gdy zasiada ze starszyzną kraju.

24. Zarzutki przygotowuje i sprzedaje, a pas podaje kramarzowi.

25. Moc i wspaniałość jej strojem, a z uśmiechem spogląda na dzień przyszły.

26. Usta swe otwiera z mądrością, a uprzejma nauka na języku jej.

27. Czuwa nad porządkiem swego domu, a chleba próżniactwa nie jada.

28. Synowie jej występują i mienia ją szczęśliwą, mąż jej a wysławia ją:

29. „Wiele niewiast pokazało się dzielnie — ty jednak przewyższasz je wszystkie“.

30. Uludą wdzięk, ulotną piękność: niewiasta bogobojna, ta godna chwały.

31. Oddajcie jej owoc jej rąk, a w bramach niechaj ją sławią jej czyny.

29. כנעה = כלנה por. Gen. 30, 13. Sęd. 12, 9. Gen. 42, 36. w formie לבנה.

30. Słowa autora, zwrócone do czytelników: Prawdziwa wartość kobiety nie polega na tem co znikome i marne, co z czasem przemija i znika.

31. Wartość ta polega raczej na owocach jej działalności, na uczynkach jej, którymi dobro i błogostawieństwo krzewi. Zasługuje też, aby ją w bramach, t. j. publicznie sławiono.

17 קָנְנָה בְּעוֹז מְתַנֵּיחַ וְתַאֲמִין וְרוּעֵתֶיהָ: מַעֲמָה בְּיָטוֹב סִתְּרָה
18 קָאֵי־קָבָה בְּבִידָךְ נִרְהָ: יָדֶיהָ שְׁלָחָה בְּפִישׁוֹר וּבְפִיהָ
20 תִּמְכּוּ פֶלֶךְ: בַּפֶּה פָּרְשָׁה קִעְנֵי וְיָדֶיהָ שְׁלָחָה לְאַבְיוֹן:
21 קָאֵי־תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁקָנָה כִּי בְלִי־בֵיתָהּ לִבָּשׁ שָׁנִים:
22 מִרְבֵּדִים עֲשֵׂתָהּ לָהּ שֵׁשׁ וְאַרְבָּעִים לְבוּשָׁה: נוֹדַע בְּשַׁעֲרֵים
23 בְּעֵלָהּ בְּשִׁבְתָּהּ עִם־זִקְנֵי־אָרֶץ: סָרִין עֲשֵׂתָהּ וְתַמְפָּר וְתַגִּיר
24 נְתַנָּה קִבְּעֵנִי: עוֹד וְיִתְדָר לְבוּשָׁה וְתַשְׁחֹק לְיוֹם אַחֲרוֹן:
26 פִּיהָ פְּתוּחָה בְּחִכְמָה וְתוֹרַת־חָסֶד עַל־לְשׁוֹנָה: צוֹפִיָּה
27 הַיְלִכוֹת בֵּיתָהּ וְקָחָם עֲצֵלוֹת לֹא תֹאכַל: קָמוּ בְנֵיהָ
28 וַיִּאֲשְׁרוּהָ בְּעֵלְתָּהּ וַיְהַלְלֶיהָ: רַבּוֹת בְּנוֹת עָשׂוּ חַיִּים וְאַתְּ עָקִיתְּ
29 עַל־כָּל־נָחַה: שָׁקֵר חַחֵן וְתִבְבֵּל תִּיִּפֵי אִשָּׁה יִרְאֵת־יְהוָה
30 הִיא תִתְהַלֵּל: תְּנוֹדָה מִפְּרֵי יָדֶיהָ וַיְהַלְלוּהָ בְּשַׁעֲרֵים
מַעֲשֵׂיהָ:

18. v. כלילה קרי. 27. v. הליכות קרי.

17. Niestrudzona w pracy, dąży wciąż naprzód, por. Ps. 98, 1.

18. Przekonawszy się, że nowe źródła dorobku ze sprzedaży zboża i wina są korzystne, nabiera coraz więcej energii i zdwaja swoje wysiłki

19. Aparaty do prządzenia.

20. Te same pilne, pracowite i zabiegliwe ręce są przytem i dobroczynne.

21. Nie obawia się zbliżającej się zimy, cała bowiem rodzina dostatecznie zaopatrzona w ciepłe i drogie ubiory.

22. por. Gen. 41, 42. Ex. 26, 1.

23. Ubiera się wykwintnie, stosownie do poważnego stanowiska, jakie mąż w radzie miasta zajmuje.

24. por. Sęd. 14, 12. Jez. 3, 23. Kimchi: bielizna nocna. כנעה por. Hoz. 12, 8. Ij. 40, 30.

25. Dom jej spoczywa na trwałych podstawach, tak że od trosk wolna, śmiało w przyszłość spoglądać może. Jez. 30, 8.

26. Mądrością, łagodnością i dobrocią zarządza domem swoim, wskazując każdemu swoją powinność.

27. Wydawszy stosowne zlecenia, czuwa przytem sama, aby wszystko w należytem porządku spełnionem zostało.

28. Z czcią i wdzięcznością wysławiają ją synowie, powstaje mąż i składa jej hołd, wołając: